

Редакційна колегія:

БАКАЄВ Л.О.,
доктор економічних наук, професор,
заступник директора Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України;
БІЛОУСОВ М.М.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу
всесвітньої історії та міжнародних відносин
Інституту історії НАН України;
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,
доктор економічних наук, професор;
ГОРІН О.О.,
кандидат історичних наук,
заступник Міністра закордонних справ України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України,
ректор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, ректор Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України;
КОПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Інституту міжнародних
відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
КОПИЛЕНКО О.Л.,
доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових
наук України, член-кореспондент НАН України, директор
Інституту законодавства Верховної Ради України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, зав. відділом
Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту
міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;
МОТИЛЬ О.Дж.,
професор політології, заступник директора Університету
Рутгерс (Нью-Джерсі, США);
ПАЗЕНОК В.С.,
доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН
України, академік Української академії політичних наук;
ПОДАЛЯК Н.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України;
ПОТАШНИК С.І.,
професор, Герой України, голова Правління
ВАТ "Укрідроенерго"
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ЦВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор
Дипломатичної академії України при Міністерстві
закордонних справ України;
ШКЛЯР Л.Є.,
доктор політичних наук, професор, заступник голови ВАК.

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної
академії України при Міністерстві закордонних справ України
протокол № 06 від 30.06.2010 р.

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Володимир Семенов, Леся Савчин,
Лариса Аврамчук, Валерій Гришаков, Ірина Роговенко.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання
на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе
відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал

2010, № 2. Виходить щомісяця.

Засновники – Міністерство закордонних справ України,
Дипломатична академія України при Міністерстві
закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал
Міністерства закордонних справ України "Політика і час".
Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18

Електронна пошта: o.tauchak@mfa.gov.ua
www.uaforeignaffairs.com

Видавець: ДП "Політика і час"

Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР

від 29 грудня 2008 р.

Друк: ТОВ "Вістка".

Тираж 1000 примірників.

Відпускна ціна редакції – 10 гривень.

Передплатний індекс: 74402.

"Зовнішні справи", 2010.

На наших обкладинках:

1 стор. – малюнок Володимира Казаневського

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Індіанське плем'я Віннебаго традиційно навчає свою мо-
лодь того, як досягти стану «Вапакунунк», тобто здатності
жити комфортно та з відчуттям повної гармонії з оточуючим
світом. Наука включає в себе не тільки весь перелік конкрет-
них знань і навичок виживання за різних умов, а й спромож-
ність нести відповідальність за всіх і кожного.

Є давня легенда про одного молодого вождя, якого старій-
шини племені навчили різних премудростей, окрім однієї –
смирненості. Хоробрий юнак, який майже опанував систему
«Вапакунунк», часто використовував свою силу без співчут-
тя і розуму. Позбавлений смиренності, він перетворився на
вперту людину, яка не хотіла вчитися нічого нового. Зарозу-
мілість і самовпевненість стали для юнака основними його
рисами й заважали іншим. Після кількох таємних нарад ста-
рійшини запросили до себе свого колишнього не до кінця
навченого учня. Вони попросили його власноруч вбити во-
жака вовчої зграї, яка докучала племені вже досить тривалий
час. Старійшини знали, що самовпевненість і гонор зроблять
свою справу, і впертий вождь не проситиме чиєсь допомоги.
З першими сонячними променями плем'я вийшло попроща-
тися зі своїм гоноровим очільником. І щойно він зник за об-
рієм, індіанці розібрали намети, залишили табір і розійшли-
ся в різні боки, щоб влитися в інші племена. Так ціла спіль-
ність людей назавжди припинила своє існування, тому що її
старійшини не зуміли як слід підготувати вождя до влади та
відповідальності, не надали йому статусу «Вапакунунк».

На 19-му році своєї Незалежності Україна зробила ще
один крок на шляху до «Вапакунунку». За версією амери-
канського журналу «Newsweek» українці мають найвищий
рівень життя, щоправда, серед мешканців країн із низьким
рівнем доходу. Це дозволило нам увійти в перші півсотні
найкращих держав світу, обійнявши 49 сходинку. Отже, має-
мо можливість зробити своє життя ще більш комфортним і
гармонійним, щоб уже 20-річний ювілей Незалежності зус-
тріти на нових висотах.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити „Зовнішні справи” ви можете у наших партнерів:

- ДП „Преса” Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- ТОВ „НВП „Ідея”, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
- ООО Фірма „Періодика” Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через
термінали самообслуговування мережі “24 nonstop” та в мережі Інтернет на сайті
www.epodpiska.com;
- АТЗТ „Саміт” (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75;
ТОВ „Саміт-Кременчук” (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755;
філія ТОВ „Саміт-Кременчук” (Полтава, 0532), 63-68-40;
ДП „Саміт-Дніпропетровськ” (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12;
АТЗТ „Саміт-Харків” (Харків, 0577), 142-260, 142-261;
ДП „Саміт-Крим”, (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356;
філія ДП „Саміт-Крим” (Ялта, 0654), 32-41-35,

або придбати в роздріб у редакції журналу „Зовнішні справи” за адресою:
01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18.
Відпускна ціна видання – 10 гривень.

10

14

19

24

30

35

36

40

46

60

ПОЛІТИКА

5 Вектор зовнішньої політики: серйозний імпульс для розвитку економіки України

ГЕОПОЛІТИКА

6 Україна на перехресті європейської та євразійської інтеграції: SOS чи шанс?

10 Зовнішня політика Малайзії: від колоніальної залежності до регіонального лідерства

14 Індійсько-американське стратегічне партнерство: уроки для України

19 Польща до і після Смоленська: Quo vadis?

ДИПЛОМАТІЯ

24 Імідж — польською «візерунок»

ЕКОНОМІКА

30 Розвитку українсько-китайських відносин — більш ґрунтовний підхід

СУСПІЛЬСТВО

33 Діти мігрантів під крилом «Синього птаха»

35 Бельгія є країною-головою Ради ЄС

БЕЗПЕКА

36 Soft Power: роль суб'єктивного чинника у міжнародних відносинах

40 Ціна питання перспективи функціонування українського ГСХ «Дунай — Чорне море»

КОНТРОВЕРЗА

44 Думки вголос

ДОСЛІДЖЕННЯ

46 У пошуках американської імперії

ПРАВО

50 Міжнародний кримінальний суд — моніторинг основних проблем

ЕКОЛОГІЯ

52 Чи зможе Еспоо врятувати Шацькі озера?!

НАУКА

54 Новітні технології молодих вчених України продовжують пошук нобелівських лауреатів

56 Завершено конкурс проектів компонента «Партнерство» Програми Еразмус Мундус

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

57 Об'єднана Європа: від мрії до реальності

5 o'clock

60 Історія одного посольства

КУЛЬТУРА

62 Чорне море в Баварії

62

Вектор зовнішньої політики: серйозний імпульс для розвитку економіки України

На початку серпня відбулася зустріч Президента України Віктора Януковича з Міністром закордонних справ України Костянтином Грищенком, у ході якої був обговорений графік закордонних візитів Президента та візитів в Україну лідерів інших країн. Проаналізовані найбільш актуальні питання, які на сьогодні стоять перед зовнішньополітичним відомством України, пріоритетні завдання та напрями подальшої роботи. У ході розмови міністр наголосив, що за період перебування В.Януковича на посту Президента України «динаміка наших взаємних відносин з основними стратегічними партнерами набула зовсім іншого виміру». К.Грищенко підкреслив, що йдеться про їхню суттєву активізацію, про що, зокрема, свідчить державний статус запланованого на 2–5 вересня візиту Президента України до Китайської Народної Республіки. «За нашою інформацією, китайська сторона готується до цього візиту як до виняткової події», – сказав Міністр закордонних справ, додавши, що йдеться не лише про протокольну форму, а й про серйозне змістовне наповнення. За словами К.Грищенка, програма візиту передбачає відвідання Президентом України Пекіна, де відбудеться зустріч В.Януковича з трьома лідерами Китаю. Також заплановане відвідання Шанхаю – найпотужнішого економічного центру КНР, і Гонконгу, де зосеред-

жено значні фінансові та банківські ресурси. «Усе це має дати реальну користь нашій державі», – підкреслив К.Грищенко, кажучи про найважливіші найближчі закордонні візити.

Міністр розповів про запланований на 30 серпня візит до ФРН, у програмі якого – зустрічі з федеральним канцлером Німеччини Ангелою Меркель та іншими політичними лідерами країни. Міністр підкреслив, що цей візит «дозволить нам довести свою точку зору на ті домовленості, яких ми прагнемо досягнути з Євросоюзом, і розвинути двосторонні відносини з ФРН».

Керівник МЗС окремо зазначив суттєвий інтерес до нашої держави з боку східних партнерів. У цьому контексті він нагадав про запланований на вересень візит в Україну Президента Казахстану та очікуваний восени візит до нашої держави Президента Азербайджану. «Там є питання стратегічної ваги, є динаміка і реальний інтерес, який матиме серйозні позитивні наслідки», – сказав К.Грищенко.

За його словами, також дещо пізніше має відбутися офіційний візит Президента України до Франції. 6 вересня керівник МЗС планує відбутися у Лондон для підготовки візиту Президента України до Великої Британії. Окрім того, триває серйозна підготовка до участі В.Януковича у сесії Генеральної Асамблеї ООН та і саміті, який їй передувати-

ме. «Усі ці міжнародні заходи, заходи двостороннього порядку, а також участь Президента у сесії Генасамблеї ООН наприкінці вересня спрямовані на зміцнення міжнародних позицій України, реалізацію конкретних планів, які мають здійснюватися як у двосторонньому, так і багатосторонньому форматах», – сказав К.Грищенко.

Також міністр доповів главі держави про реорганізацію центрального апарату закордонних установ України. «Головне завдання, яке ставить сьогодні Президент, – продовження прагматичного курсу насамперед на економізацію зовнішньої політики», – зазначив К.Грищенко після зустрічі.

За його словами, йдеться не просто про декларативні заяви, а про конкретну роботу, спрямовану на підтримку українських експортерів, допомогу у вирішенні актуальних питань на міждержавному рівні та в контексті реалізації великих проектів, які «можуть дати серйозний імпульс для розвитку економіки України в енергетичній, авіабудівній, космічній та інших сферах».

«Йдеться про залучення серйозних інвестицій, які мають прийти не тільки завдяки зусиллям зовнішньополітичного відомства, а в результаті серйозного реформування економічної

складової діяльності нашого уряду, зменшення кількості ліцензій, формування іншої регуляторної бази», – наголосив міністр. Він підкреслив, що МЗС має сприяти цьому процесу.

К.Грищенко, окрім того, доповів Президенту про плани розширення взаємодії з Росією, США, а також про переговорний процес з Євросоюзом. Він підкреслив, що російська сторона високо цінує готовність України надати допомогу РФ у боротьбі з пожежами. «Ваша готовність надати допомогу дуже високо цінується нашими партнерами в Москві. Це наочне свідчення того, що не тільки з боку Росії може надаватися допомога, а й що ми можемо реально допомогти в складній ситуації», – зазначив міністр.

«Ми виходимо на той етап, коли від злагодженої роботи різних міністерств і відомств залежить кінцевий результат. Президент поставив конкретні завдання не тільки перед МЗС, а й перед іншими міністерствами та відомствами України», – резюмував Костянтин Грищенко.

Україна на перехресті європейської та євразійської інтеграції: **SOS чи шанс?**

Василь МАРМАЗОВ,
кандидат юридичних наук

Ігор ПЛЯЄВ,
доктор політичних
і кандидат економічних
наук

Частина 2

Перспективи «стиковки» європейської та євразійської інтеграції

У рамках нової Регіональної стратегії ЄС щодо Центральної Азії, розрахованої на 2007–2013 роки, Євросоюз планує виділити країнам регіону 750 млн. євро. Одним із основних напрямів співпраці в рамках «ЄС – Центральна Азія» Євросоюз визначив для себе диверсифікацію економік країн партнерів, розвиток торгівлі та інвестування. Ще одним пріоритетним напрямом співпраці ЄС із державами Центральної Азії визначено зміцнення відносин у сфері енергетики і транспорту.

На відміну від НАТО, Європейський Союз у рамках своєї Регіональної стратегії намагається налагодити інституційне співробітництво зі всіма євразійськими регіональними інституціями, включаючи ШОС, СНД і ОДКБ. Так, у Першому форумі ЄС – Центральна Азія з питань безпеки, що відбувся восени 2008 р. у Парижі, взяли участь генсек ШОС Б.Нургалієв, виконавчий секретар СНД С.Лебедев і заступник генсека ОДКБ.

Нині експерти ЄС і ШОС обговорюють можливість створення так званого «Другого євразійського трансконтинентального мосту», який з'єднав би Китай (і далі Південно-Східну і Південну Азію) і Європу через Центральну Азію. У країнах ШОС цей трансконтинентальний міст на-

зивають «Новим шовковим шляхом», здатним зв'язати 40 країн з населенням понад 2 млрд. чол. і скоротити, за підрахунками Азіатського банку розвитку, термін доставки вантажів з Китаю до Європи (залізницею порівняно з морським шляхом) з 20–40 до 11 діб¹. Подібний варіант транспортування товарів вигідний не тільки Європі та Китаю, а й несе в собі відчутні перспективи для економічного розвитку центральноазійських країн. При цьому він, очевидно, передбачає формування в даному макрорегіоні інтегрованого економічного простору та відносно однорідної транспортно-комунікаційної інфраструктури відповідно до міжнародних стандартів. Фактично початок «Нового шовкового шляху» покладено на напрямку Китай – Росія – Європа, у 2006 р. було підписано меморандум про трансконтинентальні залізничні вантажоперевезення між Росією, Китаєм і Німеччиною, також активно проробляється проект будівництва автокоридору «Західна Європа – Західний Китай», який передбачає модернізацію автотранспортної інфраструктури Казахстану, Киргизстану, Узбекистану і Туркменістану з можливим підключенням Афганістану.

Отже, нині, можливо, вперше в історії, склалися умови для формування справжнього загальнонаціонального консенсусу щодо цивілізаційного вибору, геополітичних пріоритетів і стратегічного інтеграційного вектора розвитку України. Саме розуміння європейської інтеграції України як полілінійного процесу, що відбувається і відповідним чином цілеспрямовується одночасно у кількох вимірах (вимір внутрішніх реформ, процес поглиблення та подальшої інституціоналізації відносин з ЄС, розвиток стратегічного партнерства та економічної інтеграції з державами-учасницями СНД, ЄвразЕС та ШОС, повна реалізація можливостей України як транзитної держави, нарешті, вимір загальноєвропейської інтеграції з ключовим значенням в ньому Ради Європи) здатне забезпечити, на наш погляд, досягнення максимального політичного консенсусу, суспільної консолідації та злагоди щодо основних цілей та механізмів, базових засад стратегії європейського вибору України.

Пріоритетні завдання для України на центральноазійському та євразійському напрямках

Розвиток геополітичної ситуації, зокрема, активізація інтеграційної політики та процесів різнобічного регіонального співробітництва в рамках ЄвразЕС та ШОС, безпосередньо впливає на життєво важливі інтереси України. На тлі стратегічного зміцнення відносин країн ЦАР з РФ та

Віктор Янукович бере участь у третьому саміті Наради із взаємодії і заходів довіри в Азії. 8 червня 2010 року

КНР, багатомільярдних російських і китайських інвестицій в розвиток їх економік, в тому числі в нафтогазову промисловість, впродовж останнього п'ятиріччя помітно відчувалося послаблення зацікавленості до зовнішньополітичних ініціатив Києва, особливо на фоні євроатлантичних пріоритетів попередньої української влади.

Попит у країнах-членах ШОС на українське обладнання для нафтогазової, хімічної, гірничорудної промисловості, а також для залізниці на сьогодні залишається досить високим, проте за умов подальшої пасивності на східному напрямку вітчизняні товаровиробники можуть остаточно втратити свої позиції на євразійських ринках, передусім у Центральній Азії. Так, узбецька сторона у вересні 2007 р. фактично відмовилася від проектів масштабної закупівлі тракторної техніки з України (виробництва ХТЗ) та створення СП в Узбекистані для її складання (питання обговорювалося під час офіційного візиту прем'єр-міністра України В.Януковича в Узбекистан 25 квітня 2007 р.) на користь довгострокової співпраці з російською стороною – Волгоградським тракторним заводом. На таке рішення вплинули не лише суто комерційні чинники, зокрема, кращі цінові пропозиції російського виробника, а й тривалий період внутрішньополітичної нестабільності в Україні, що не давало Ташкенту остаточно визначитися, як продовжувати оновлення двосторонніх відносин.

Україна була однією з перших країн, якій Узбекистан на початку 2000-х років наполегливо пропонував на найвищому рівні спільну розробку вуглеводневої сировини на концесійній основі на принципах угоди про розподіл продукції (50х50), зокрема, в Гісарському нафтогазовому регіоні. НХК «Узбекнафтогаз» передав НАК «Нафтогаз України» необхідну документацію. Проте через брак коштів та належної уваги з української сторони, пропозиція не була реалізована. Сьогодні Гісар активно розробляється російською стороною, на цей ринок увійшли також національні нафтогазові компанії Китаю, Малайзії, Південної Кореї.

Подальша пасивна позиція України щодо діяльності

ЄврАзЕС та ШОС загрожує поглибленням тенденції витіснення українських підприємств зі стратегічних ринків Центральної Азії.

З огляду на подальше посилення російського політичного та економічного впливу в Центральній Азії, поглиблення енергетичного співробітництва Казахстану, Туркменистану та Узбекистану на східному напрямку (КНР, Південна Корея, Японія, Малайзія, Сінгапур), сьогодні відсутні реальні підстави для підтримки ініціатив, спрямованих на диверсифікацію джерел постачання вуглеводневих енергоносіїв до Європи в обхід Росії, зокрема шляхом будівництва транскаспійського газопроводу. Головний інтерес для країн ЦАР на найближчу перспективу становитиме розвиток азійського енергоринку, передусім у рамках ШОС, а також можливість постачання природного газу з Центральної Азії європейським, у т.ч. українським, споживачам за сприятливими цінами на основі домовленості з ВАТ «Газпром».

Ще в 2007 р., перебуваючи тоді на посаді прем'єр-міністра, Віктор Янукович у своєму виступі перед учасниками наради керівників закордонних дипломатичних представництв України наголошував: «Перспективним напрямом диверсифікації джерел енергопостачань є входження в нафтовидобувний сектор інших країн через механізм концесії та співпраці на умовах угод про розподіл продукції. З цього випливає необхідність значного посилення роботи з Росією, державами Центральної Азії, Об'єднаними Арабськими Еміратами, Єгиптом, Лівією та іншими країнами»².

Офіційний візит В.Януковича у ранзі прем'єр-міністра України до Узбекистану (25.04.2007 р.) засвідчив обопільне прагнення сторін до оновлення та поглиблення двосторонньої співпраці у таких стратегічних сферах, як нафтогазова галузь, гідроенергетика, авіаційна галузь, сільськогосподарське машинобудування, транспорт, військово-технічне співробітництво. Прикладом плідної співпраці може слугувати запровадження з 2 квітня 2007 р. між Україною і Узбекистаном унікального для пострадянського простору режиму вільної торгівлі без вилучень та обмежень.

Сьогодні присутня об'єктивна зацікавленість у залученні українських компаній до довгострокових інвестиційних проектів, що здійснюються в країнах ЦАР під егідою ВАТ «Газпром», за умови проведення відповідних міждержавних переговорів на найвищому або вищому рівнях. Зокрема, наразі здійснюючи геологорозвідувальні та видобувні роботи на нафтогазових родовищах в основному силами російських субпідрядників, країни ЦАР відчують серйозний дефіцит кваліфікованих кадрів у цій сфері. Можна було б підвищити масштаб зазначених робіт та їхню якість шляхом залучення українських постачальників нафтогазового обладнання, трубної продукції, фахівців із геологорозвідки, нафто- та газодобувних підприємств, формування бригад з українських геологів, газовиків і нафтовиків. Також інтерес могла б становити участь українських постачальників трубопровідного обладнання у спільних з ВАТ «Газпром» проектах щодо модернізації та реконструкції мережі магістральних газопроводів, що проходять теренами Центральної Азії.

З кардинальним поліпшенням з березня 2010 р. клімату українсько-російських відносин відкриваються перспективи залучення вітчизняних компаній до довгострокових інвестиційних проектів, які здійснюються в Центральній Азії під егідою ВАТ «Газпром», за умови проведення відповідних міждержавних переговорів.

Збалансованість і далекоглядність у реалізації стратегічних національних інтересів України в ЦАР має передбача-

ти, зокрема, такі концептуальні моменти:

- розбудова транзитних транспортних коридорів під егідою ЄС не має перешкоджати функціонуванню та подальшому розвитку довгострокової стратегічної схеми постачання до України та транзиту її територією центральноазіатських енергоресурсів, передусім природного газу, магістральними маршрутами через Казахстан і Росію;

- підтримка будь-якого альтернативного від нинішнього маршруту постачання центральноазіатських енергоресурсів до України означатиме: 1) їх поставку до нашої держави за світовими цінами, тобто суттєве зростання їхньої вартості порівняно з нинішньою; 2) значні ризики того, що навіть за світовими цінами центральноазіатські енергоресурси надходитимуть переважно не до України, а перекупуватимуться іншими країнами Європейського та Середземноморського регіонів, спроможними запропонувати кращі конкурентні умови закупівлі та транзиту; 3) ймовірне погіршення політичного та ділового клімату відносин України з РФ та її стратегічними партнерами в ЦАР, що може суттєво погіршити умови постачання в північному напрямку до України центральноазіатського газу;

- обов'язкове врахування інтеграційних тенденцій у рамках ШОС та ЄврАзЕС, передусім щодо формування «енергетичного клубу ШОС».

Зважаючи на вищевикладене, пріоритетними завданнями України на найближчу перспективу вбачаються:

- проведення на високому рівні переговорів (у двосторонньому та багатосторонньому форматах) з Росією, Туркменістаном, Узбекистаном і Казахстаном щодо участі України в реконструкції магістрального газопроводу «Середня Азія – Центр», можливої участі України в масштабних інвестиційних проектах, які здійснюються у цих країнах під егідою ВАТ «Газпром» щодо розробки нафтогазових родовищ, модернізації та реконструкції магістральних трубопроводів;

- розвиток взаємовигідної промислової кооперації з країнами Центральної Азії в базових галузях економіки, зокрема, в нафтогазовій, електроенергетиці, кольоровій металургії, машинобудуванні, транспортній сфері;

- забезпечення державної підтримки потужним українським експортерам у постачанні товарів та послуг до країн Центральної Азії на умовах кредиту;

- розробка програми участі українських інвесторів у приватизації стратегічних господарських об'єктів в країнах Центральної Азії.

- продовження роботи щодо реалізації основної багатосторонньої угоди про розвиток міжнародного транспортного коридору Європа–Кавказ–Азія;

- розгляд питання щодо доцільності подання Україною заявки на отримання статусу спостерігача в ШОС, який дозволив би залучити українських урядовців та експертів до розробки та спільного обговорення стратегічних документів організації, передусім в галузі енергетичної політики. У цьому питанні варто скоординувати дипломатичні зусилля з білоруською стороною, яка вже офіційно заявляла про свій інтерес брати участь у діяльності ШОС у статусі спостерігача, а в 2009 р. набула статусу «партнера ШОС по діалогу».

На 27-му засіданні Міждержавної Ради євразійського економічного співтовариства 5 липня 2010 р., на якому були розглянуті питання подальшого розвитку та виходу на якісно новий рівень, присутній прапор України як країни-спостерігача

Доцільно також використовувати й такий важіль впливу, як участь України в робочих групах із розгляду заявок країн Центральної Азії на членство в СОТ, зокрема, для просування спільних інфраструктурних проектів, допуску українських компаній до розвідки та експлуатації нафтогазових родовищ РУз, забезпечення можливостей прямих поставок природного газу з цих країн в Україну відповідно до принципів СОТ та Європейської енергетичної хартії.

Важливе значення належить також активізації участі України в стабілізаційних процесах в Афганістані, що матиме помітні як економічні, так і політичні вигоди

для нашої країни, в тому числі в контексті посилення авторитету України в Центральноазіатському регіоні та у світі в цілому.

Слід очікувати відкриття в осяжній перспективі нових транспортних коридорів територією Афганістану, які забезпечать можливість нарощування експортних поставок до ІРА через Центральну Азію, а також їх транзиту суходелом до Пакистану та Індії. У зв'язку з цим перспективним вбачається участь української сторони в реалізації спільних з країнами СНД та Іраном проектів з реконструкції та розвитку паливно-енергетичного комплексу та транспортної інфраструктури Афганістану.

Усе вищезазначене обумовлює надзвичайно серйозні виклики для української дипломатії, особливо для її економічної складової. Україна має знайти своє достойне місце в складних, багатфакторних процесах у Центральноазіатському регіоні та забезпечити там свої стратегічні, передусім енергетичні інтереси, що вимагає ретельного моніторингу як внутрішньої ситуації в кожній країні, так і процесів регіонального співробітництва, що активізуються останнім часом як у безпековому, так й в економічному вимірі.

Перспективи посилення українсько-російської співпраці на центральноазіатському напрямку

У зв'язку з високими темпами економічної експансії держав Східної та Південно-Східної Азії на ринках ЦАР, що здійснюється за потужної державно-політичної підтримки, постає нагальна необхідність посилення координації політики економічних відомств України і Російської Федерації щодо просування високотехнологічної продукції українських та російських товаровиробників, зокрема, на ринки країн Центральної Азії і Китаю³. Йдеться, зокрема, про можливість створення українсько-російських консорціумів із виробництва та експорту сільськогосподарської, авіаційної техніки, енергетичного обладнання, металопродукції та обладнання для реконструкції газотранспортної системи ЦАР тощо. Адже для реалізації подібних проектів нині існує потужний потенціал політичної підтримки на найвищому рівні.

Сьогодні, коли в практичній площині почали обговорюватися питання інтеграції авіабудівних комплексів України і Росії, перспективним вбачається налагодження у трьохсторонньому форматі виробничої кооперації у галузі виробництва та ремонту літаків серії Ан (зокрема, регіонального літака Ан-148) за участю українського ДП «Антонов», Ташкентського авіаційного виробничого об'єднання ім. В.Чкалова (ТАВОіЧ) та російської Об'єднаної авіабудівної корпорації.

Очевидно, передусім з російською стороною слід обговорювати питання стосовно участі України в масштабних інвестиційних проєктах, що здійснюються у країнах ЦАР під егідою ВАТ «Газпром».

Питання про нагальну необхідність поновлення українсько-російської співпраці в енергетичному секторі країн ЦАР президент України В.Янукович і міністр палива та енергетики України Ю.Бойко вже порушували перед президентом Росії Д.Медведевим під час українсько-російського бізнес-форуму в Києві 18 травня 2010 р. Зокрема, В.Янукович відверто заявив: «За п'ятирічний період часу, прямо скажемо, Україна не самостійно пішла з ринків Середньої Азії, газових ринків, а Україну виштовхали». Президент України підкреслив, що ні про які претензії мова не йде, але ми б хотіли повернутися до цього питання (...) – і по нафті, і по газу». Ю. Бойко, розвиваючи тему, зазначив, що розрахунки за постачання газу російськими трубопроводами могли б вестися, як кілька років тому, у вигляді робіт і послуг, які виконуються українськими компаніями у співпраці з російськими компаніями в Центральній Азії. Президент Росії Д.Медведев не виключив можливості поновлення подібних схем ділової співпраці, але підкреслив, що вони передбачають «трьохсторонній формат», тобто впираються в російські домовленості з відповідними центральноазійськими країнами походження газу. Зазначимо, що в 2009 р. Україна намагалася виступити провідником інтересів Євросоюзу в поставках туркменського газу за альтернативними маршрутами, включаючи участь у спільних проєктах будівництва газопроводів, але переговори В.Ющенка з президентом Г.Бердімухамедовим з цього питання не дали результатів.

Величезний потенціал має й проєкт добудови спільними зусиллями України і Росії гіганта електроенергетики регіону Рогунської ГЕС проєктною потужністю 3600 МВт (оціночна вартість завершення будівництва – 2,2 млрд. дол. США) шляхом підписання тристоронньої українсько-російсько-таджицької міжурядової угоди, за обов'язкової умови врахування в проєкті життєво важливих інтересів сусідніх країн регіону.

Також вбачається доцільним розробити конкретні пропозиції щодо спільної участі провідних українських та російських компаній, зокрема тих, які мають статус національних або стратегічних і перебувають у віданні державних органів, у тендерах, що оголошуються міжнародними фінансовими інституціями (Світовий банк, Азіатський та Ісламський банки розвитку тощо) на постачання продукції та послуг у рамках проєктів міжнародної економічної, технічної та гуманітарної допомоги країнам Центральної Азії.

Скоординована на міждержавному рівні спільна участь у міжнародних тендерах синергетично посилила б конкурентні позиції українських і російських компаній у ЦАР.

Висновки

У цілому можна зробити висновок про серйозні зміни геополітичної ситуації в регіоні Центральної Азії за рахунок посилення позицій Китаю та Росії (а серед регіональних інституцій, передусім, Шанхайської організації співробітництва) і одночасного зменшення впливу західних держав і структур, насамперед, США, НАТО, ОБСЄ та ЄС. Вищезазначене, а також надання статусу спостерігача в ШОС Індії, Ірану та Пакистану дає підстави очікувати на поступове формування через «нове стратегічне партнерство» в рамках ШОС комплементарного євроатлантичному геополітичному та інтеграційного простору на теренах Євразії, що в осяжній перспективі може охопити величезну та ресурсно самодостатню територію від російської Балтики до Шанхаю та Калькутти. При цьому політико-ідеологічним стрижнем такого потенційного альянсу, найвірогідніше, стане протистояння «трьом лихам» (тероризм, сепаратизм, екстремізм), неприйняття наддержавного гегемонізму, затвердження принципів євразійської «єдності в багатоманітності» й «багатополярного світоустрою». У зв'язку з цим перспективним вбачається координування дипломатичних зусиль України та Білорусі щодо набуття статусу спостерігача в ШОС, зокрема, опрацювання відповідної консолідованої позиції наших держав під час переговорів із основними акторами ШОС – Росією, Китаєм, Казахстаном та Узбекистаном.

Таким чином, від участі в ШОС і ЄврАзЕС, навіть у ролі спостерігача, Україна здатна отримати солідні економічні та політичні дивіденди.

Взята ЄС «стратегічна пауза» в подальшому розширенні на схід на тлі загострення кризових явищ та внутрішніх проблем об'єднання надає країнам-учасникам ЄврАзЕС і ШОС додатковий час для того, щоб «скоротити відставання» у темпах і рівні економічної інтеграції. Питання в тому, в який бік скорочуватиметься відставання: зближення інтеграційних процесів у рамках ЄС і ЄврАзЕС, формування єдиного загальноєвропейського простору або в напрямку посилення конкуренції та геополітичного суперництва на євразійському просторі різних систем цінностей і моделей господарювання.

На наше переконання, саме від активної позиції України, успіху українсько-російського діалогу істотним чином залежить, чи стане вектор трансконтинентального співробітництва та загальноєвропейської і, ширше, євразійської інтеграції визначальним.

Формування нової парадигми зовнішньої політики України, що передбачає конструктивну інтегруючу роль нашої держави для Великої Європи, поєднання євроінтеграційного вектора зі стратегічним партнерством на пострадянсько-євразійському просторі, активне використання форматів Ради Європи, СНД, ЄврАзЕС та ШОС мають стати сьогодні пріоритетами вітчизняної дипломатії та знайти своє законодавче втілення в Законі України про засади зовнішньої політики, розробка та прийняття якого вбачається одним із найнагальніших завдань нової української влади.

¹ Див.: Мухидинова Е.А. ШОС и ЕС: общие усилия в сфере безопасности в Центральной Азии. – Проект «Время Востока». – Бишкек. – 16.07.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.easttime.ru/reganalitic/1/214.html>

² Янукович: Необходимо активизировать сотрудничество с рядом стран в сфере добычи нефти. – Електронні вісті. – 28 серпня 2007 року. <http://elvisti.com/node/70005>

³ Як позитивний приклад такої співпраці можна навести досягнуту в серпні 2007 р. домовленість між харківським ВАТ

«Турбоатом» та Санкт-Петербурзьким ВАТ «Силові машини» про поставку турбинного обладнання для китайських ГЕС «Шансігоу» та «Імпань» (див.: ОАО «Турбоатом» и ОАО «Силовые машины» договорились о совместной поставке оборудования для ГЭС «Шансигоу» и «Импань» (Китай). – Сайт проєкта «Золотая элита СНГ». – 17 августа 2007 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.goldenunion.net/news/new21367.htm>

Зовнішня політика Малайзії: від колоніальної залежності до регіонального лідерства

Ігор ЛОССОВСЬКИЙ,
кандидат фізико-математичних наук

Частина 2

Історичний експурс

У роки перебування при владі п'ятого Прем'єра країни Абдулі Ахмада Бадаві (2003 – березень 2009 рр.) зовнішня політика Малайзії продовжувала свій поступальний розвиток і нарощування політичних “м'язів” авторитетної регіональної держави.

Серед найбільш помітних зовнішньополітичних ініціатив того часу можна відзначити такі:

- формування прагматичних відповідей на сучасні геополітичні та економічні виклики;
- більш комплексний і науковий підхід до формулювання офіційної позиції Малайзії з того чи іншого міжнародного питання;
- намагання відігравати впливову лідируючу роль в ролі головної країни в Русі неприєднання, ОІК і ASEAN;
- динамічне поглиблення змісту зовнішньої політики;

– формулювання концепції Ісламу Хадхарі, позиціонування Малайзії як провідного прикладу прогресивної та толерантної ісламської держави.

Однією з перших дій А.Бадаві після вступу на посаду Прем'єр-міністра в жовтні 2003 року було введення поняття Ісламу Хадхарі (цивілізованого ісламу). Цей спершу незрозумілий термін було конкретизовано у вересні 2004 року формулюванням десяти основних принципів, лише один із яких мав суто релігійний зміст. Утім, цей крок виявився саме тим, який був необхідним проісламським виборцям для повернення в лави прихильників правлячої партії (ОМНО – Об'єднана малайська національна організація). На парламентських виборах у березні 2004 року помірні мусульмани принесли А.Бадаві цілковиту перемогу, що значно підняло авторитет нового прем'єра. Відтоді він популяризує концепцію Іс-

ламу Хадхарі, використовуючи її як засіб перенесення фокуса з санкціонуючої функції ісламу на його цивілізуючий потенціал, щоб зробити його менш ідеологічним. Завдяки цьому в сьогодиншній Малайзії іслам підноситься як генератор цивілізації та культури, а не лише як джерело релігійного натхнення. Це допомагає протистояти екстремістським тенденціям всередині країни та надає концептуальну платформу для помірному, «цивілізованого» ісламу. Фактично завданням нової концепції Ісламу Хадхарі було переконати виборців і світову мусульманську спільноту в тому, що матеріалізм і націоналізм правлячої партії Малайзії ОМНО не суперечать основоположним нормам ісламу.

За допомогою вдало вибраної стратегії Малайзія ефективно впоралася з напруженістю між світською програмою модернізації та сповідуваною малайцями ісламською вірою. Зробивши ісламістів та ісламістські настрої частиною процесу модернізації, країна продемонструвала всьому світу, що ісламська віра та економічне зростання можуть гармонійно поєднуватися, якщо політики є досить компетентними та передбачуваними, щоб не ставитися до цих понять, як до суперечливих категорій.

Зовнішньополітичними пріоритетами в останні місяці діяльності Прем'єр-міністра А.Бадаві було підтримання двостороннього діалогу із країнами ісламського світу. Впродовж січня 2009

року відбувся візит Прем'єр-міністра Сирії до Куала-Лумпур та турне глави малайзійського уряду країнами Перської затоки, в рамках якого він відвідав Бахрейн, Катар та ОАЕ. У березні відбувся офіційний візит до Кувейту, який став останньою закордонною поїздкою А.Бадаві у статусі прем'єра. Основними темами переговорів з керівництвом близькосхідних країн стала ситуація в Палестині та створення зони вільної торгівлі між Малайзією та державами Ради співробітництва арабських держав Перської затоки. У контексті розвитку співпраці між країнами ісламського світу слід розглядати і участь А.Бадаві у 5-му Світовому ісламському економічному форумі, що відбувся на початку березня в м. Джакарта (Індонезія).

Одним із основних зовнішньополітичних досягнень Уряду А.Бадаві вважається підписання в березні 2009 р. Угоди про делімітацію спірних територій та акваторій між Малайзією та Брунеєм, яка зняла з порядку денного проблемне питання, що було каменем спотикання у відносинах з цією країною впродовж кількох десятиліть. Проте сьогодні це рішення неоднозначно сприймається окремими політиками у парламенті, навіть із числа учасників правлячої коаліції, у тому числі, колишнім (четвертим) Прем'єр-міністром країни М.Мохаммадом.

Очевидним зовнішньополітичним пріоритетом нового керівництва Малайзії стало налагодження персо-

нальних контактів **Прем'єр-міністра Наджиба Тун Разака (вступив на посаду у квітні 2009 року)** зі своїми колегами з держав ASEAN. Саме цій меті підпорядковувалися його візити до Індонезії (22–23 квітня, 20 жовтня), Брунею (29–30 квітня) та Сінгапуру (21–22 травня). 8 червня з аналогічною місією Куала-Лумпур відвідав Прем'єр-міністр Таїланду, а в грудні 2009 року відбувся візит Н.Разака до цієї країни та історичне спільне відвідання прем'єрами двох країн південних регіонів Таїланду, в яких останніми роками спостерігається терористична активність місцевих мусульманських сепаратистських рухів. Усе це, а також активна участь керівництва Малайзії в міжнародних заходах у рамках багатосторонніх форумів ASEAN і ATEC стали яскравим свідченням пріоритетності регіонального вектору зовнішньої політики нового Уряду Малайзії.

Важливі кроки було зроблено новим Урядом для активізації двостороннього співробітництва з Китаєм. Упродовж 2009 року відбувся офіційний візит Н.Разака до КНР (2–5 червня) та державний візит до Малайзії

Президента КНР Ху Цзіньтао (10–12 листопада). Підписано Спільний план дій зі стратегічного партнерства, який став дорожньою картою, що охоплює співпрацю у 12 основних сферах – економіка, політика, наука, освіта, ВТС тощо. Вперше при визначенні характеру двосторонніх відносин сторонами було використано визначення «стратегічне партнерство». Укладено Угоду про скасування візового режиму для власників дипломатичних і службових паспортів, досягнуто домовленості про розширення співпраці між Національною нафтогазовою компанією Малайзії «Петронас» та китайською Національною нафтовою корпорацією (зокрема, у спільній розробці родовищ у Судані). Сторони погодили умови будівництва другого мосту до о.Пенанг, принципові моменти щодо будівництва залізничної дороги м.Гемас – м.Джохор Бару, алюмінієвого заводу та паперового комбінату в штаті Саравак. Контракти на відповідні об'єкти будівництва отримали китайські компанії.

На нинішньому етапі спостерігаються деякі принципові зміни у зовнішній

політиці Малайзії на китайському напрямі. Якщо раніше основними рушіями двостороннього співробітництва були економіка та торгівля, то останнім часом дедалі чіткіше простежується посилення політичної складової у двосторонніх відносинах, що свідчить про більш глибоке усвідомлення керівництвом Малайзії зростаючого впливу КНР та специфіки державного управління Китаю, де реалізація будь-яких серйозних проектів неможлива без політичного лобіювання на найвищому державному та партійному рівні. Іншим фактором, який підштовхує офіційний Куала-Лумпур до більш інтенсивного діалогу з Пекіном, є зростаючий вплив Китаю в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, активна економічна експансія якого спирається на вагомі політичні фактори (членство у РБ ООН, наявність значної китайської діаспори практично в усіх державах Південно-Східної Азії) та зростаючу військову

Можна зазначити помітну інтенсифікацію малайзійсько-американського діалогу. 14–15 травня 2009 року Міністр закордонних справ

Малайзії А.Аман здійснив робочий візит до Вашингтона, в ході якого відбулися переговори із Державним секретарем США Г.Клінтоном та Головою Комітету у закордонних справах Сенату Р.Лугаром.

У вересні 2009 року Малайзію відвідав заступник Державного секретаря США Д.Стейнберг. Головною темою, яка обговорювалась під час його зустрічі з Н.Разаком, стало розблокування переговорного процесу навколо створення малайзійсько-американської зони вільної торгівлі. Сам факт візиту Д.Стейнберга (перший за два роки візит такого рівня після візиту до Куала-Лумпуру Держсекретаря К.Райс у липні 2007 року) та тематика переговорів засвідчили, що як США, так і Малайзія намагаються віднайти нову парадигму двосторонніх відносин. При цьому остання не приховує, що покладає значні сподівання на нову політику Адміністрації Президента Б.Обами щодо країн ісламського світу.

Перший Візит Н.Разака до США 23–24 листопада 2009 року мав виключно діловий, а не політичний характер. Перебуваючи в Нью-Йорку та Вашингтоні, він не провів жодної зустрічі з офіційними політичними чинниками країни, зосередившись на спілкуванні з вищим менеджментом корпорацій «Моторола», CIMB Group, Credit Suisse та медіамагнатом Стівом Форбсом.

У 1-му кварталі 2010 року спостерігалось певне загострення малайзійсько-американських відносин. Американська сторона виступила з критикою факту викрадення з малайзійської військово-повітряної бази «Сунгай» двох авіаційних двигунів для винищувачів американського виробництва. За офіційними даними слідства, зазначені двигуни були продані до Аргентини, після

чого перенаправлені до Уругваю. Водночас у деяких ЗМІ існували непідтверджені припущення, що двигуни через треті країни були продані Ірану.

15 січня Державний департамент США оголосив застереження для громадян США на відвідання східно-малайзійського штату Сабах, яке було спричинено ризиком організації терористичних актів і викрадення іноземних туристів терористичними і кримінальними угрупованнями, які нібито базуються в Сабаху та на півдні Філіппін. Зазначене попередження викликало гостру негативну реакцію уряду Малайзії. Американську сторону було офіційно закликано зняти застереження, оскільки воно паплюжить репутацію Малайзії і завдає шкоди розвитку туризму.

23 січня 2010 року колишній Прем'єр-міністр Малайзії М.Мухаммад в інтерв'ю для місцевих ЗМІ зробив припущення, що терористичний напад на США – 9/11 було сплановано американськими спецслужбами для того, щоб розпочати війну проти країн мусульманського світу. В інтерв'ю також наводився перелік доводів на користь такого твердження.

Кульмінацією загострення відносин стала заява Глави Комітету в закордонних справах Сенату США Дж. Керрі на захист лідера опозиції А.Ібрагіма, щодо якого порушено кримінальну справу зі звинуваченням у содомії, та відповідні гострі заяви представників політичного істеблішменту Малайзії про втручання США у внутрішні справи країни.

Водночас, зазначені негативні прояви в цілому принципово не вплинули на загальну тенденцію, яка характеризується зближенням позицій, покращенням взаєморозуміння та активізацією американсько-малайзійських відносин за часів ад-

міністрацій Б.Обами і Н.Разака. Вагомою підставою для такого висновку, зокрема, можуть слугувати результати другого чотириденного візиту малайзійського прем'єра до США, який завершився 18 квітня 2010 року. Н.Разак взяв участь у роботі саміту з питань глобальної ядерної безпеки та провів низку двосторонніх зустрічей, зокрема, 40-хвилинну бесіду із Президентом США Бараком Обамою, під час якої глави держав обговорили двосторонні відносини, питання безпеки та боротьби з тероризмом в Азійському регіоні. Прикметною ознакою цієї події було те, що серед країн всього Азійського регіону, американська сторона ініціювала зустрічі Б.Обами лише з Н.Разакем та Президентом КНР Ху Цзіньтао (у саміті брали участь 47 глав держав і урядів, серед яких 11 керівників азійських країн. Усього Б.Обамою було проведено 9 окремих двосторонніх зустрічей, у т.ч. з Президентом України В.Януковичем).

Підбиваючи підсумки свого візиту до США, Н.Разак зазначив, що він став одним із найбільш плідних його закордонних візитів, а результатом зустрічі із Б.Обамою має стати подальше потепління двосторонніх політичних відносин і значне поживлення малайзійсько-американського співробітництва у економічній та інвестиційних галузях.

У квітні 2010 року відбувся чотириденний офіційний візит Прем'єр-міністра Малайзії Н.Разака до Японії, в ході якого проведено двосторонні зустрічі з Прем'єр-міністром, Імператором і Спікером Парламенту країни, представниками великих японських корпорацій, а також двосторонній бізнес-форум та відвідання японського сталеливарного комбінату «JFE». Останніми роками Японія незмінно входить до трійки найбільших

торговельних партнерів Малайзії (після Китаю та США), а також є найбільшим зовнішнім інвестором економіки країни.

Важливим пріоритетом зовнішньої політики Уряду Н.Разака залишається багатостороння співпраця у форматі ASEAN. Упродовж 2009 року Малайзія брала активну участь у низці традиційних заходів у рамках угруповання, головними з яких стали – 14-й та 15-й саміти Асоціації (Таїланд, лютий і жовтень 2009 р.). За підсумками самітів прийнято 63 міжнародні документи, серед яких: Декларація щодо дорожньої карти для спільноти ASEAN до 2015; Угода про вільну торгівлю ASEAN–Австралія–Нова Зеландія; Декларація щодо зміни клімату; Декларація про заснування Міжурядової комісії ASEAN із прав людини; Угода про привілеї та імунітети ASEAN.

На 15-му саміті Асоціації (а також у більш широкому форматі ASEAN + 3 +3), Прем'єр-міністр Таїланду зазначив, що основним пріоритетом для 16 країн-учасниць зустрічі, які становлять половину населення світу, має стати створення нової економічної моделі розвитку, яка має зменшити залежність економік країн-членів Асоціації і партнерів від західних ринків, створити потужні місцеві ринки та лібералізувати регіональну торгівлю. Цю позицію було

підтримано Прем'єр-міністром Малайзії, який вказав, що чинна економічна модель, в якій азійським країнам відводиться роль виробників продукції для потреб розвинених країн сьогодні не влаштовує Малайзію.

У квітні 2010 р. у В'єтнамі відбувся 16-й саміт ASEAN, одним із основних питань порядку денного якого була дискусія навколо включення США та Росії до групи партнерів по діалогу (до групи входять КНР, Індія, Австралія, Японія, Південна Корея, Нова Зеландія). Обговорювалася проблематика розбудови до 2015 року «Спільноти ASEAN» на кшталт Європейського Співтовариства і, серед інших питань, ситуація в М'янмі. Учасники саміту закликали уряд країни зробити все необхідне, щоб наступні вибори були демократичними та відповідали міжнародним стандартам. На саміті також було оголошено про заснування Гарантійного фонду ASEAN, бюджет якого становитиме 700 млн. дол. США. Головна мета фонду – поживлення взаємної торгівлі між країнами Асоціації.

Важливим багатостороннім регіональним заходом, у якому досить активну роль відігравала Малайзія, був черговий саміт країн Організації Азіатсько-Тихоокеанського Економічного Співробітництва (АРЕС) у Сінгапурі (листопад 2009 р.).

У грудні 2009 року Прем'єр-міністр Малайзії брав участь у 15-й Конференції Сторін Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату та 5-й Зустрічі Сторін Кіотського протоколу до неї (Копенгаген, Данія), в ході яких було оприлюднено окремі ініціативи Малайзії, а також висловлено колективну позицію від імені групи країн, що розвиваються. Активна участь Н.Разака у Конференції свідчить про велику увагу, яку приділяє його уряд глобальній проблематиці зміни клімату.

Індія є одним із основних торговельних партнерів Малайзії. Упродовж останніх 10 років товарообіг між двома країнами зріс у понад 4 рази, а індійські інвестиції в економіку Малайзії за останні 5 років становили 1,2 млрд. дол. США. У січні 2010 року відбувся державний візит Н.Разака до Індії, у ході якого було проведено двосторонні зустрічі з Прем'єр-міністром, Віце-прези-

но переговори щодо укладення двостороннього міжурядового Меморандуму, який передбачатиме залучення малайзійських компаній до реалізації 5-річного урядового плану розбудови інфраструктури Індії, бюджет якого сягає понад 500 млрд. дол. США. Передбачається, що малайзійські компанії візьмуть участь у будівництві швидкісних автомагістралей в Індії. У свою чергу індійські компанії мають взяти участь у реалізації державних проектів Малайзії у галузі розвитку біотехнологій, фармакології та системи вищої освіти.

Сторонами активно обговорювалася можливість укладення міжурядового Меморандуму про взаєморозуміння у галузі туризму, проте основною перешкодою розвитку туристичного співробітництва між країнами є візове питання (У зв'язку із значною кількістю порушень візового режиму громадянами Індії, Малайзія у 2008 році скасувала можливість оформлення віз з прибуття для громадян цієї держави. У відповідь Індія припинила оформлення багаторазових віз для громадян Малайзії). У рамках візиту проведено масштабний бізнес-форум за участі представників великого та середнього бізнесу двох країн, де було підписано низку масштабних двосторонніх контрактів.

Елементи регіонального лідерства Малайзії серед країн, що розвиваються

Історія зовнішньої політики Малайзії у процесі послідовної зміни правління шести Прем'єр-міністрів віддзеркалює еволюцію

прагматичних відповідей країни на геополітичні та економічні зміни і виклики часу. Для того, щоб незмінно відповідати інтересам країни зовнішня політика не могла залишатися статичною. Водночас, хоча періодична змінюваність історично була і є притаманною рисою зовнішньої політики Малайзії, очевидними є і такі її характеристики, як безперервність та послідовність.

При здійсненні державою своїх міжнародних відносин прагматичні зміни і, водночас, послідовність характеризують досить високий рівень самодостатності та зрілості самої країни і її зовнішньої політики. Сьогодні в цілому можна констатувати, що принаймні стосовно окремих міжнародних питань, які становлять значний інтерес для країн, що розвиваються, лідерство Малайзії є загальноновизнаним.

Деякі малайзійські ініціативи, висунуті в рамках окремих регіональних і міжнародних форумів фактично поставили країну на міжнародну карту світу. Зростаюче економічне процвітання та політична стабільність дають можливість Малайзії карбувати свій власний слід на міжнародній сцені. Відчуття своєї зростаючої при-

сутності та ваги на світовій арені дозволяє країні користуватися власним впливом у постановці окремих питань міжнародного порядку денного. Уявляється, що будучи менш залежною сьогодні від міжнародної економічної та гуманітарної допомоги, Малайзія має можливість відкрито виступати з тих міжнародних питань, щодо яких інші країни «третього світу» відчувають обмеженість вільного висловлення позиції з огляду на можливі негативні наслідки для себе з боку більш впливових країн.

На думку чинників МЗС Малайзії, активність країни, яка намагається сказати своє окреме слово на міжнародній арені, безсумнівно привертає прискіпливу увагу та провокує відповідну реакцію з боку інших, в тому числі, більш потужних міжнародних гравців. Таким чином, країна перетворюється на «мішень», що є ціною її спроб стати суб'єктом, а не об'єктом міжнародних відносин.

Завершення статті про міжнародну політику Малайзії, зокрема її сучасну модель і головні пріоритети, читайте у наступному номері «З.С.»

дентом країни, низкою інших високих урядовців. Погоджено ключові моменти двосторонньої Загальної угоди про економічне співробітництво, положення якої регулюватимуть значно більше галузей економічної співпраці, ніж Угода про вільну торгівлю між ASEAN та Індією. Проведен-

Індійсько-американське стратегічне партнерство: уроки для України

Володимир ГОЛОВЧЕНКО,
доктор політичних наук,
професор Інституту
міжнародних відносин
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка

*(Продовження, початок
див. «З.С.» №1, 2010)*

Чимало шкодить стратегічному партнерству між США та Індією продовження тісної співпраці останньої з Російською Федерацією як правонаступником СРСР. Це й військово-технічне співробітництво, й по-

мітна координація політики обох держав в рамках ООН та її спеціалізованих установ. США болісно сприймають збереження впливу Російської Федерації в Південній Азії, адже в інших регіонах континенту (за винятком Центральної) він практично зійшов нанівець. Особливо дратує офіційний Вашингтон відома з 1998 р. ідея Є.Примакова (на той час – російського прем'єр-міністра) щодо створення геополітичної „вісі” Росія – Індія – Китай, яка діятиме на протидію США, хоча вона й видається малоімовірною.

Останнє переконливо засвідчила реакція офіційного Нью-Делі на американсько-британське вторгнення в Ірак навесні 2003 р., коли виконавча влада Індії досить спокійно поставилася до нього, попри те, що війна була дуже непопулярною серед населення країни. Щоправда, уряд А.Ваджпай в дипломатичній формі ухилився від спорядження контингенту індійських військ до Іраку, мотивуючи це тим, що для такого кроку в суспільстві немає необхідної підтримки, а наявні підготовлені миротворці вже задіяні в місіях за кордоном і в конфліктних зонах всередині Індії.

Це викликало певне невдоволення офіційного Вашингтона, але чи не головна небезпека для аме-

рикансько-індійського стратегічного партнерства окреслилася з несподіваною перемогою на парламентських виборах у квітні-травні 2004 р. Індійського національного конгресу (Індіри) (ІНК(І)), надто після того, як з'ясувалося, що парламентськими партнерами урядової коаліції Об'єднаного прогресивного альянсу в нижній палаті – Лок сабхі – будуть депутати від Лівого фронту за участю Компартії Індії (марксистської) (43 мандати з 543-х), Компартії Індії (10 мандатів), Революційної соціалістичної партії (3) і Форвард блоку (3).

Далися взнаки й тяжкий спадок часів „холодної війни”, коли Індія мала договірним чином оформлені союзні відносини з СРСР, й інерційне загравання офіційного Нью-Делі з Російською Федерацією впродовж 1990-х рр. В ході зустрічей представників керівництва двох держав протягом 2004 р. індійська сторона отримала від попередньо досягнутих із Вашингтоном домовленостей, зокрема у ядерній, військовій та науково-технічній галузях, а у також сфері мирного дослідження космосу значно менше, ніж очікувала. Крім того, попри неодноразові заклики Індії на адресу США щодо стримування військово-технічного співробітництва з Пакистаном, офіційний Вашингтон фактично принизив Нью-Делі, навіть не поінформувавши його завчасно про надання Ісламабаду статусу „найважливішого союзника

США поза межами НАТО”.

Однак нова індійська правляча еліта подала заокеанському партнерові сигнал, що вона не збирається змінювати зовнішньополітичний та економічний курс країни. Більше того, призначення „батька неоліберальних реформ” Індії Манмохана Сінгха на найвищу державну посаду прем'єр-міністра дещо заспокоїло американців. Та й геополітичні чинники, які диктували для США необхідність налагодження глобального партнерства з Індією, виявилися досить вагомими. Вони були зумовлені викликами, на які змушені реагувати обидві держави в контексті перспективної розстановки сил на світовій арені, й ґрунтувалися на визнанні Індією регіональним південноазійським лідером з тенденцією її перетворення до 2020–2025 рр. на одного з провідних світових гравців. Адже щорічні темпи економічного зростання цієї країни впродовж останніх двох десятиліть становлять 6–8 %, і, за прогнозами американських експертів, Індія до 2020 р. з населенням більш як 1,3 млрд. чол. посіде третє місце після КНР і США у переліку „економічних наддержав”.

Прорив у двосторонніх американсько-індійських відносинах стався під час офіційного візиту до Вашингтона 18–20 липня 2005 р. М.Сінгха, хоча спершу він планувався як ознайомчий. Та підписання в ході перемовин Декларації про співробітництво в галузі мирного використання атому стало

початком формування позитивної позиції Вашингтона щодо скасування односторонніх санкцій за ядерні випробування 1998 р. та розбудови повномасштабного ядерного співробітництва з Індією. Прагнучи зберегти регіональний баланс і нівелювати негативну реакцію з боку Нью-Делі на надану в березні 2005 р. Сполученими Штатами згоду щодо продажу винищувачів F-16 Пакистану, Вашингтон запропонував Індії низку важливих ініціатив. Зокрема, у „Наступних кроках у стратегічному партнерстві” було зазначено певний прогрес на шляху взаємодії між Індією й США в галузях цивільної ядерної енергетики, цивільних космічних програм, високих технологій та протиракетної оборони, де раніше співпраця була обмеженою або ж взагалі неможливою.

Крім того, задекларований за результатами офіційного візиту М.Сінгха до США новий рівень співробітництва – „глобальне партнерство” – відкрив ширші перспективи співпраці в економіці, енергетиці та захисті довкілля, в боротьбі з розповсюдженням зброї масового знищення, питаннях міжнародної безпеки, боротьби зі СНІД тощо. Ще в 2001 р. індійська сторона просила США перейти від діалогу до активного партнерства в таких сферах, як експорт американських технологій подвійного призначення, співпраця в галузі мирного атому та цивільна космічна програма. Відповідаючи на побажання індійської сторони, президент

Дж. Буш-молодший вперше запропонував Індії розглянути саме програму співпраці в галузі „мирного атому”.

Він наголосив, що Індія є передовою державою з розвиненими ядерними технологіями, яка не

передає їх третім країнам. Сторони започаткували робочі групи для поглиблення енергетичного діалогу щодо нафти і природного газу, електроенергії, екологічно чистого вугілля, відновлюваної енергії, ядерної енергетики. 19 липня 2005 р. прем'єр М.Сінгх виступив на спільному засіданні обох палат Конгресу США, зробивши наголос на новій добі відносин між країнами. Він також офіційно запросив президента США відвідати Індію в будь-який зручний для себе час.

На той час завершилося виконання згаданої програми „Наступні кроки в стратегічному партнерстві”, що з підписанням 18 липня 2005 р. двосторонньої рамкової Угоди в сфері науки та технологій трансформувалася в кооперацію між урядовими агенціями, приватним сектором і науковими установами в академічних дослідженнях космосу, енергетики, нанотехнологій, медицини та інформатики. Згідно з цією угодою, зберігається механізм започаткованого в 2000 р. Індійсько-американського форуму з питань науки та технологій та існуючий з 1987 р. „Фонд рупії”.

Програма знайшла своє логічне продовження і в „Нових рамках відносин у сфері оборони між Індією і США”, укладених 28 червня 2005 р. терміном на 10 років, які передбачають співпрацю в нерозповсюдженні ЗМЗ, сфері безпеки, в т.ч. на морських комунікаціях, у боротьбі з релігійним екстремізмом та тероризмом (передусім, біологічним та в інформаційних технологіях),

ліквідації наслідків стихійних лих тощо. А відповідно до Рамкової угоди з посилення безпеки на морських комунікаціях планувалося тісніше залучити Індію до реалізації ініціативи „Контейнерна безпека”, яка передбачає догляд вантажів на морських транспортах і в портах.

Угодою передбачені не лише поставки американської техніки „четвертого покоління” індійським Збройним силам, а й можливості її виготовлення в Індії на ліцензійній основі з передачею технологій ВПК. Співпраця зумовлюється місткістю ринку озброєнь Індії, зокрема, в контексті оголошеного тендеру вартістю \$10 млрд. на придбання для ВПС Індії 126-ти бойових літаків. Наступного – 2006 р. під час візиту Дж. Буша-молодшого було підтверджено пропозицію Пентагону на поставки модифікованих багатоцільових винищувачів типу F-16 та F-18.

Регулярні контакти у військовій сфері відбуваються в рамках Групи з оборонної політики (очолюється заступником Міністра оборони США з політичних питань та Міністром оборони Індії), Спільної робочої групи щодо боротьби з тероризмом (під головуванням Координатора з питань боротьби з тероризмом держдепартаменту США та заступника Держсекретаря МЗС Індії). Військовий компонент є відчутним у роботі Групи з кооперації у сфері високих технологій, яка функціонує в межах Економічного діалогу. Створено було й Групу з військово-технічного співробітництва, яка, крім вивчення та аналізу стану і перспектив ВТС, займається питаннями спільного виробництва озброєнь, технологічної кооперації та колективних науково-дослідницьких робіт.

Однак, у відносинах Індії зі США залишалися й проблеми, серед яких необхід-

ність виконання Нью-Делі вимог Білого дому щодо інституціоналізації зобов'язань у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення і технологій подвійного призначення; сегрегація індійських військових та цивільних ядерних об'єктів; реформування ООН у сенсі розширення кола постійних членів Ради Безпеки та визначення у зв'язку з цим місця Індії в майбутній структурі організації; окремий підхід США до побудови власних відносин з Індією й Пакистаном, проведення Білим домом політики „стрикування та протитяг” щодо цих країн-суперників.

Тому протягом січня-березня 2006 р. двосторонні контакти були зосереджені на підготовці державного візиту до Індії президента США Дж. Буша-молодшого. З урахуванням попередніх домовленостей, індійська сторона мала підготувати план відокремлення цивільних та військових ядерних об'єктів з метою створення сприятливих умов для контролю з боку МАГАТЕ. Хоча індійська преса стверджувала, що двостороння Угода фактично готова до підписання, за два тижні до візиту американського президента Індія відмовилась вносити до списку цивільних ядерних об'єктів реактори на швидких нейтронах, мотивуючи це загрозою для розвитку своєї ядерної програми, а го-

ловне – її військового напружання.

Тоді, користуючись прагненням Індії до виходу на світові ядерні ринки, США вчинили тиск на неї з метою формування вигідної Вашингтону позиції щодо розвитку іранської ракетно-ядерної програми. Білий дім мотивував це тим, що така позиція Індії буде врахована Групою ядерних постачальників (ГЯП). Як наслідок, змінивши своє попереднє ставлення, Індія двічі проголосувала в МАГАТЕ за передачу іранського „ядерного досє” до Ради Безпеки ООН.

У ході державного візиту президента США Дж. Буша-молодшого до Індії 1–3 березня 2006 р. відбулись його зустрічі з прем'єр-міністром М.Сінгхом, президентом А.Каламом, а також лідерами правлячої та опозиційної коаліцій. Родина Бушів відвідала меморіал Махатми Ганді, була з почесними прийнята в президентському палаці й мала важливі зустрічі в Хайдарабаді з представниками місцевих ділових кіл і селянами. Щоправда, проти перебування президента США на індійській землі протестували мусульманські жителі столиці, які зібралися на 100-тисячну демонстрацію, окремі виступи прокотилися й іншими штатами країни, де компактно проживають мусульмани, особливо в Уттар-Прадеші.

Головним підсумком візиту стало підписання 2 березня 2006 р. Угоди про співробітництво у сфері мирного використання атому, ратифікація якої була можлива лише за умови внесення відповідних змін до внутрішнього законодавства США (Закону про ядерну енергію 1954 р. та Закону про нерозповсюдження ядерної зброї 1978 р.). Напередодні Індія виконала свою обцянку перед американською стороною щодо підготовки плану відокремлення цивільних та

військових ядерних об'єктів, який був переданий Дж. Бушу-молодшому під час зустрічі з індійським прем'єром. З метою зняття з Індії санкцій, запроваджених з боку США у відповідь на випробування 1998 р., та визнання світовою спільнотою ядерного статусу Індії, Дж. Буш-молодший пообіцяв ініціювати подальші зміни внутрішнього американського законодавства, а також лобіювати індійські інтереси перед країнами-членами ГЯП.

Угода про співпрацю в галузі мирного атома мала важливе значення для Індії, оскільки в її рамках було досягнуто домовленість, яка передбачала відкриття індійських мирних ядерних об'єктів для проведення міжнародних перевірок. Індія погодилась розділити свої реактори на цивільні та військові (14 та 8) і допустити на перші інспекторів МАГАТЕ. Країна також не заперечувала проти того, щоб подовжити на невизначений термін мораторій на ядерні випробування. США визнали Індію „відповідальною державою з передовими ядерними технологіями”, тим самим де-факто погодившись із її новим статусом. Разом з тим, Індія (як і Пакистан, Ізраїль та Куба) так і не підписала Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 р., чим дала критикам політики Дж.Буша-молодшого в американському Конгресі привід говорити, що президент грубо порушив сформований за кілька десятиліть світовий режим нерозповсюдження

ядерних технологій, тим самим створивши небезпечний прецедент.

Президент Дж. Буш-молодший виправдовував своє рішення тим, що підписання угоди скоротить критичну залежність цього регіону Азії від нафти та газу та стабілізує світові ціни на енергоносії. Вона також посилює індійську економіку, яка зможе в перспективі купувати більше американських товарів і послуг. Виграють від реалізації її положень і американські компанії, які раніше могли тільки спостерігати, як російські підприємства виконували багатомільярдні замовлення Індії в атомній галузі. Індія й США намітили також спільні проекти в мирному дослідженні космосу, що стосуються, зокрема, супутникової навігації. Сторони висловили й наміри здійснювати запуски американських супутників за допомогою індійських засобів виведення на орбіту. Крім того, було досягнуто домовленості про те, що індійська космічна станція „Чандраян-1”, яка готується до старту на Місяць, матиме на борту два комплекти американського дослідницького обладнання.

Динамічний характер розвитку двосторонніх взаємин дозволив Білому дому стверджувати, що глобальне партнерство між США та Індією стає найпомітнішою рисою глобалізації світової економіки, політичних процесів, свідченням провідної

ролі Америки в міжнародних справах. А практичною реалізацією задекларованих у ході візиту намірів сторін став той факт, що 10 березня 2006 р. адміністрація Президента США передала на розгляд Конгресу попередні пропозиції до змін внутрішнього законодавства США в рамках імплементації домовленостей, досягнутих під час візиту до Індії Дж. Буша-молодшого.

27 та 29 червня 2006 р. профільні комітети з міжнародних відносин Палати представників та Сенату США проголосували за відповідний законопроект, а наступного місяця на заміну поправок до Закону про ядерну енергію та Закону про нерозповсюдження ядерної зброї президентська адміністрація внесла на розгляд Конгресу США проект окремого Закону про співробітництво у сфері мирного використання ядерної енергії. Його було схвалено вже 31 липня 2006 р. Палатою представників, 17 листопада – Сенатом, а 9 грудня 2006 р. він був затверджений президентом. Закон гарантував право Індії на розширення двостороннього співробітництва зі США в ядерній галузі й уможливив ратифікацію Угоди про співробітництво у сфері мирного використання атому та став підставою для зняття з Індії санкцій США.

Щоправда, впродовж 2007 р. розвиток ядерної складової індійсько-американського

партнерства дещо уповільнився з огляду на відсутність прогресу в досягненні сторонами компромісу з низки питань, пов'язаних з імплементацією Угоди про співробітництво в сфері мирного використання атому. Водночас продовжували розвиватися інші сфери співпраці, зокрема, під час візиту до Індії 18–20 березня 2007 р. міністра енергетики США С.Бодмана було визначено перспективні напрямки співробітництва в енергетичній сфері. Питання імплементації ядерної угоди між Індією і США стало головною темою зустрічі індійського Міністра закордонних справ П.Мукерджі з держсекретарем США К.Райс, яка відбулася 26 вересня під час 62-ї сесії Генеральної асамблеї ООН.

Однак невдовзі позначилися негативні тенденції в позиції індійського уряду щодо умов імплементації згаданої угоди: якщо в серпні-вересні 2007 р. метою уряду й керівництва ІНК(І) було будь-якою ціною „проштовхувати” це питання, попри жорстку опозицію з боку своїх зовнішніх союзників у парламенті – лівих партій, то низка подальших заяв прем'єр-міністра Індії М.Сінгха й голови ІНК(І) С.Ганді засвідчили, що правляча коаліція виявилася не готовою добиватися імплементації цього документа (особливо з огляду на наближення загальних виборів 2009 р.).

Тому П.Мукерджі під час відвідин США наприкінці березня 2008 р. поінформував Дж. Буша-молодшого та К.Райс, що в разі форсування урядом імплементації Угоди про співробітництво в сфері цивільної ядерної енергетики антиамериканські індійські компартії можуть спровокувати урядову кризу та дострокові парламентські вибори, які правлячій коаліції не потрібні. Адміністрація Дж.Буша-молодшого, з огляду на внут-

рішньоіндійські реалії та наближення президентських виборів у США, змусшена була понизити тональність власних жорстких заяв на адресу уряду Індії. Більш того, з урахуванням згаданого вище багатомільярдного тендера міністерства оборони Індії на модернізацію ВПС, США з розумінням поставилися навіть до відмови індійської сторони підписати в ході візиту до Нью-Делі Міністра оборони США Р.Гейтса (лютий 2008 р.) низку попередньо погоджених двосторонніх документів у галузі оборони та військово-технічного співробітництва (знову ж таки під тиском на уряд Індії з боку лівих сил).

Нарешті, 27 вересня 2008 р. Палата представників Конгресу США схвалила (298 голосів – „за”, 117 – „проти”) Угоду 2006 р. про співпрацю з Індією у сфері мирного використання ядерної енергії. Незадовго до цього Група ядерних постачальників, за активного сприяння США, скасувала накладене на Індію в 1974 р. ембарго щодо поставок до неї атомних технологій та урану. Це дозволило американським компаніям заробляти десятки мільярдів доларів на безмежному індійському енергетичному ринку. 1 жовтня 2006 р. Угоду 86-ма голосами затвердив сенат Конгресу США, а 8 жовтня Дж. Буш-молодший підписав відповідний Акт схвалення ядерного співробітництва та підтвердження режиму нерозповсюдження.

Таким чином, задля підтримання довгострокового партнерства з Нью-Делі офіційний Вашингтон змушений виходити з тези про „винятковість Індії”, яку він висунув на захист ядерної угоди 2006 р. Однак малоімовірно, щоб Індія перетворилася на підконтрольного партнера США, готового приєднатися до будь-якої їхньої вдалої чи програшної авантюри будь-де в світі.

Вона ніколи не стане ще одним військово-політичним союзником США на кшталт Британії чи Японії, а й не перетвориться на азійську Францію, що прагне до тактичної незалежності в рамках формального альянсу.

Враховуючи сутність і масштаби сучасних загроз глобальній безпеці, Сполучені Штати потребують не просто зговірливих союзників, а сильних і політично сумісних партнерів. Адміністрація США зазвичай заперечує, що глобальне партнерство з Індією спрямоване на стримування КНР, але фактично реалізовується стратегія перетворення Індії на союзника для завершення військово-політичного „оточення” Китаю. Прогресуюча Індія часом може створювати труднощі, але в

цілому її зусилля будуть спрямовані на захист і просування численних інтересів, які вона поділяє з Вашингтоном. Таким чином, сприяння піднесенню Індії слугує довгостроковим глобальним інтересам США.

Вашингтон і надалі має наміри продовжувати розбудову стратегічного співробітництва з Індією з широкого спектру напрямів, передусім в одній із найважливіших для неї сфер – мирному використанні атому, що дозволить Нью-Делі активізувати енергетичний сектор країни. Попри тимчасові складнощі, робота над реалізацією індійсько-американської угоди в ядер-

ній сфері триває. Подальшого розширення набуватимуть і такі сфери співпраці, як економіка, торгівля, наука і технології, дослідження космосу, сільське господарство тощо. Водночас, незважаючи на поступове набуття американсько-індійськими відносинами стратегічного рівня, у взаєминах двох держав залишається низка проблемних моментів. Зокрема, досить обережною є позиція США щодо підтримки Індії в ООН, особливо з огляду на прагнення офіційного Нью-Делі набуття статусу постійного члена Ради Безпеки.

Однак, процес глибоких якісних змін в індійсько-американських відносинах має незворотній характер. США відводять Індії важливу роль у своїй глобаль-

ній стратегії, передусім у контексті використання цієї країни як регіонального контрбалансу зростаючому впливу Китаю (вісь Вашингтон – Токіо – Делі). Понад те, на сьогодні для Індії склалася вельми сприятлива ситуація у відносинах зі США – перехід контролю над Конгресом США до Демократичної партії та перемога її кандидата на президентських виборах 4 листопада 2008 р. На відміну від республіканців, відомих у минулому своїм певним пропакистанським ухилом, демократи в контексті суперечки Індія – Пакистан завжди віддавали перевагу індійській стороні.

Звичайно, очевидна нерівність економічних (за підсумками 2009 р. ВВП США та Індії за паритетом купівельної спроможності становив відповідно \$14,26 трлн. і \$3,548 трлн., а на душу населення – \$46400 і \$3100) та військово-політичних потенціалів Індії та США, відсутність сталої

традиції політико-дипломатичної кооперації та бюрократичний спротив тісним зв'язкам будуть, як і раніше, перешкоджати прискоренню та розширенню масштабів стратегічної співпраці. Але водночас важко заперечити, що в найближчій перспективі Індія матиме більше спільного саме зі США, аніж з будь-якою іншою великою державою. В той час як індійське керівництво нарешті усвідомило, що для успішного економічного прогресу країни потрібна підтримка США, ос-

танні визнали ключову роль Індії у вирішенні нових проблем, які загрожують глобальному порядку й безпеці.

Як одна з держав, які мають максимальну вигоду з прискорення глобалізації (справжньою сенсацією став ривок Індії у своєрідному світовому інвестиційному змаганні: з шостого місця за привабливістю для іноземних капіталовкладників у 2003 р. вона впродовж двох років перескочила на друге (після КНР), на кінець 2009 р. обсяг прямих іноземних інвестицій становив \$156,3 млрд., причому головними галузями для інвестування в Індії стали інформаційні технології та виробництво програмного забезпечення), Індія може зіграти важливу роль у тому, аби й інші країни, що розвиваються, здійснили не менш успішний перехід до участі в цьому процесі. За сучасних темпів зростання та масштабів економіки Індія перетворюється також на важливий фактор упорядкованості глобального перерозподілу економічних сил. Водночас країна могла б посісти чільне місце в зусиллях щодо політичної модернізації Близького Сходу, один лише успіх Індії на ниві суспільної інтеграції та забезпечення прав її власної мусульманської меншини, а також у досягненні миру з Пакистаном міг би стати переконливим позитивним прикладом.

Але індійський досвід мав би зацікавити й вітчизняну політико-владну еліту: і як вдала модель вибудовування партнерських взаємин зі США у делікатній і чутливій для Білого дому ядерній сфері, і як приклад твердого обстоювання національних стратегічних інтересів у вкрай складному геополітичному трикутнику Індія – США – Росія. Крім того, Індія (й Китай) репрезен-

тують унікальні моделі економічного розвитку, в той час як народногосподарський комплекс США внаслідок, не в останню чергу, експансіоністської зовнішньої політики, суттєво поступився своїми позиціями на світовому ринку. Найважливіший результат реалізації індійської та китайської моделей – високі темпи економічного зростання й випереджаючий ривок у промисловому виробництві (КНР) та сфері послуг (Індія) – також має непересічну практичну значимість для України.

Обравши магістральний курс на євроінтеграцію, наша держава не може залишатися на узбіччі світових глобалізаційних процесів й має перетворитися на конкурентоспроможну країну в широкому спектрі економічного, науково-інформаційного та культурно-освітнього життя. Однак здійснення такого „прориву” є для України досить складним завданням. Тому видається доцільним звернутися до критичного опанування закордонного досвіду, передусім великої азійської держави – Індії, що демонструє не лише ефективну безпекову дипломатію, а й феноменальні досягнення в сфері економічного розвитку та повчальні й корисні приклади сучасної глобальної конкурентоспроможності.

Акадсмічний Рейтинг Золота Фортуна

— твєрда сходи́нка
на шляху до успіху!

Телефон Дирекції:

(044) 254 57 00

www.fortuna.org.ua

www.goldenfortune.org

Польща до і після Смоленська: Quo vadis?

**Владислав
АКУЛОВ-МУРАТОВ,**
кандидат наук
держуправління

Ольга БУДЬКО,
здобувач Дипломатичної
академії
при МЗС України

Частина 2

До Смоленська: другий поворот – "ягеллоновичі"

Якщо зовнішню політику Польщі 1990-х рр. можна охарактеризувати як "втечу" зі Сходу на Захід, то, починаючи з 2000 років, відбувається поступове переключення її уваги з регіону Центральної Європи на Україну, Білорусь і навіть Кавказ (через ГУАМ). Тобто після вступу в НАТО (1999) і ЄС (2004) пріоритети польської, причому дуже агресивної, зовнішньої політики змінилися, і її головним вектором став Схід. "Членство в НАТО і в ЄС дозволяє нам почуватися безпечно. Це дає також можливість визначення абсолютно нової та позбавленої старих комплексів і стереотипів "російської політики" Варшави" (Б. Коморовський, "Через Європу до Росії", *Gazeta Wyborcza*, 19.09.05, с. 24). А заслуги А. Квасьневського в підготовці та проведенні

"помаранчевої" революції в Україні широко відомі. З приходом у 2005 р. до влади правоконсервативної та "евроскептичної" партії "Право і Справедливість" активна східна політика стала взагалі загальнодержавним пріоритетом, причому таким, який визначав всі інші з метою нейтралізації Росії в Європі. Проте власних сил для виконання поставлених завдань у польського політикуму не вистачало і тому найважливішим його завданням було додання своїй східній політиці міжнародної підтримки. Та відносно способів її реалізації в польських елітах, залежно від їх походження, з'явилися серйозні розбіжності. І головним спірним пунктом була позиція самої Польщі в ЄС.

Спочатку, після вступу до цієї організації, Польща орієнтувалася на формування скоординованої стратегії і тактики її зовнішньої політики в східному напрямку через себе. Проте виявилось, що основні члени Євросоюзу з власних міркувань

не мають наміру керуватися її допомогою в своїх відносинах з Росією. Тому політична еліта Польщі з літа 2009 р. остаточно розкололася на два табори. Ліберальна "Громадянська платформа" (лідер – Д. Туск) вважає, що основним завданням є переконання решти країн ЄС в правильності польського бачення політики на пострадянському просторі. Партія "Право і Справедливість" (лідер – Я. Качинський) вважає, що коли неможливе формування європейської політики за запропонованими Польщею схемами, то їй необхідно робити вибір на користь самостійності в ЄС і проводити власний незалежний східний курс з причини русофільства Франції та Німеччини, оскільки існуюча система щодо дружніх контактів Кремля з Берліном, Парижем і Римом розглядається як найважливіша загроза становищу Варшави в ЄС, та й самому Союзу. Тому польськими елітами була позитивно сприйнята внутрішня криза Євросоюзу: для перших це шанс на зміцнення позицій Польщі в Європі та розширення її впливу на процес формування загальносоюзної східної стратегії; для других – вигідна відстрочка, яка позбавляє Польщу необхідності підкорятися загальній лінії ЄС і ще один шанс на подальше проведення самостійного курсу на Сході. Тому й були додані нові форми регіоналізації цієї політики – залучення до неї нових членів ЄС (насамперед Румунії та Болгарії, а також країн Скандинавського півострова). Як сказав М. Лентовський: "Східна політи-

ка має бути за формою європейською, а за змістом ягеллонською" (*Rzeczpospolita*, 16.05.07)

Та все-таки претензії Польщі на роль самостійного центру сили в Європі та навіть регіонального лідера засновані більшою мірою не на її місці в ЄС, а на союзницьких відносинах зі США, що і є ґрунтом для зближення з іншими країнами, адже "Право і Справедливість" ще до виборів оголосила про однозначно проамериканську політику, морально значною мірою пов'язаною з тим, що ця держава ніколи не брала участі в розділах Польщі. Також з підтримкою США пов'язана й можливість маневрів Польщі всередині ЄС, тому "привілейоване партнерство" є головним козирем її політики в цьому напрямі, як втім, і на всьому пострадянському просторі. Однак поширене уявлення про Польщу як про слухняного виконавця волі США і "троянського коня" Європи не адекватне. Польща проводить внутрішню обґрунтовану політику національних інтересів, і її співпрацю з Вашингтоном можна визнати взаємовигідною, враховуючи вплив сильного польського лобі десятизмільйонної громади поляків в США та її Польсько-американського конгресу, а також лідируючі позиції фахівців польського походження в американській советології.

Тому в Польщі продовжує формуватися, особливо в передвиборних кампаніях, активна громадська думка з питань, насамперед, східного курсу, що є одним із пріоритетних завдань і нинішнього уряду.

Це саме стосується і сформованої широкої мережі недержавних громадських організацій, у т.ч. і за межами Польщі, втягнутих в проведення її східної політики. Неурядові організації, які існують, головним чином, не на польські, а на американські та німецькі гроші, створили густу інфраструктурну мережу, конструктивно вписуючись в заданий напрям і забезпечуючи польському істеблішменту прекрасні контакти на різних рівнях і в будь-яких напрямках, багато в чому вирішальну роль яких вони продемонстрували в період "помаранчевої" революції, і з тих пір значно розширили свою діяльність на всьому пострадянському просторі, маючи на меті формування там дружньо налаштованих еліт. У цьому сенсі польську східну політику того періоду слід визнати вельми сучасною, ефективною і здатною оперативно реагувати в тих галузях, де активи Росії мінімальні. До того ж і діаспоральні організації поляків є найважливішими елементами польського впливу на Сході. Особливо велику

роль цей аспект відіграє відносно Росії, Білорусі та Казахстану. Проте польський політиком зіштовхнувся і зі значними проблемами в залученні польської діаспори до своєї східної політики, оскільки поляки колишнього СРСР ментально були відірвані від польського культурного контексту і нерідко з яскраво вираженим несприйняттям ставляться до польських ідеологічних директив. Це пояснюється польському суспільству "несформованістю" громадської думки на Сході, відсутністю соціальних механізмів її виявлення та громадянської культури, що є найважливішою рисою всього дискурсу польської зовнішньої політики. Адже коли мова заходить про країни Заходу, то головна роль відводиться Польщею виявленню громадської думки цих країн і впливу на неї. А коли про Росію, Україну (перш за все східну) чи інші пострадянські республіки – вказується тільки на дії і мотивацію влади. Причому окремі прояви громадської активності сприймаються тільки як "зародки" громадянського суспільства, які за визначенням радикально опозиційні "авторитарній" владі, тобто в наявності апіорне розуміння будь-яких форм і проявів демократії як виключно прозахідних. А це спотворює розуміння у

польського політикуму наявних взаємозалежностей влади та суспільства з природою патріотичних настроїв у населення цих країн, роблячи політичний аналіз, який вони проводять, неадекватним, а прогнози – неточними, що явно виявляється в спостережуваних діях польської влади.

Такі виклики Росія не могла ігнорувати і їй вдалося створити імідж Польщі на Заході як русофобської держави, і на тлі польської політики, що підтверджували його, ізолювати Варшаву з більшості аспектів відносин Росія-ЄС. Проте організаційна система Євросоюзу дозволяє Польщі блокувати їх розвиток в дуже значному ступені. Тому суперництво Варшави і Москви за всю систему відносин між Росією, Заходом і простором СНД посилюється, а в контексті російської політики, що реально проводиться, у Польщі існують шанси на певний успіх.

Проходить це суперництво в двох напрямках. По-перше – за формування спільної лінії західної політики, причому як американської, так і європейської, по відношенню до Росії і пострадянського простору. Адже у Заході поки що немає певного спільного стратегічного бачення цієї політики, а консенсус з питань східної політики в західних структурах відсутній внаслідок боротьби різних концепцій і тенденцій: від конфронтації до злагоди чи пошуку стратегічного союзника. Тому, на тлі помітного останніми роками подальшого крену російсько-західних відносин у бік їх погіршення, в інтересах Росії не допустити ухвалення на Заході польського бачення східної політики. Другий напрям суперництва – за вплив на пострадянському просторі. Недооцінення Москвою польських можливостей вже обернулося для неї великими проблемами – Україна, Білорусь,

Грузія, ЄС. Адже, наприклад, без "Малоросії" Російської імперії загрожує руйнування і загибель, тому прихід до влади в ній промосковських сил дає можливість на продовження її життя. Але переведення зовнішньої політики Росії в СНД до прагматики нафти та газу фактично припинило її домінування на пострадянському просторі. Тому необхідно визнати, що в регіоні своїх національних інтересів Польща є гравцем de facto барато в чому сильнішим, ніж Росія, враховуючи, що Москва не пропонувала своїм сусідам масштабних, а головне привабливих для них на ділі програм співпраці без апіорного визнання її домінування. Тоді як Польща надавала цілком реальну допомогу в справі розвитку контактів із Заходом і його міждержавними структурами. Адже Росія не може порівнятися з Польщею ні за рівнем життя, ні за розвитком демократичних інститутів, ні за силою національної єдності та історичної свідомості, ні за концептуальністю своєї політики щодо сусідів, ні за ступенем інтегрованості в світові, конкретно західні економічні, політичні та військові структури, продовжуючи, до останнього часу, неможливо ігнорувати саму присутність Польщі в міжнародній політиці. "Перелом в польсько-російських відносинах може відбутися тільки в тому випадку, якщо одна зі сторін капітулює" (Є.Новаківський, TVP-3, передача "Tygodnik", 07.10.06).

Однак попри всі зусилля східна політика, що проводиться, так і не вирішила стратегічне з погляду безпеки Польщі питання: яким чином сприяти зміцненню незалежності колишніх республік СРСР і одночасно просуванню польсько-російське примирення. А досвід останніх 20 років (відновлення незалежності, еконо-

мічні війни, "помаранчева" революція, російсько-грузинський конфлікт і т. п.) показав: чим більше Польща підтримує право країн Східної Європи і Південного Кавказу на самовизначення вектора внутрішнього розвитку та зовнішньої політики, тим гострішою стає криза між Варшавою і Москвою.

Проте насправді припинення взаємних суперечностей між слов'янами можливо за умови визнання, відповідно до концепції Мерошевського-Гедройца (основні тези: визнання східними сусідами поляків не росіян, а українців, литовців і білорусів, і необхідність налагодження діалогу з ними), першими двома післявоєнного східного кордону Польщі остаточним і право трьох останніх на безумовну незалежність і автономність (Ю. Мерошевський, "Польська Ост-політик", журнал "Kultura", 1973 р.). Це дозволить знайти вирішення і внутрішньопольському патернальному конфлікту між головними політичними концепціями державної освіти: національною (Р. Дмовський) і федеральною (Ю. Пілсудський).

Значущість цих концепцій в польському істеблішменті не єдина причина бурхливого обговорення населенням країни виступів "п'ястовичів" і "ягеллоновичів", а нині "європеїстів" і "традиціоналістів". Нині, в силу, як мінімум, чотирьох основних чинників змінило-

ся саме середовище безпеки Польщі. По-перше, процес політичних і економічних перетворень в країнах Східної Європи та Південного Кавказу привів до становлення диктатур чи безнадійно сповільнився, тому не можна вважати реальним виконання ними критеріїв членства в ЄС і НАТО в недалекому майбутньому. По-друге, процес європейської інтеграції знаходиться, як внутрішньо, так і зовнішньо, в кризовому стані. До цих пір не зовсім зрозуміло, яким чином розвиватимуться відносини між німецько-французьким центром і периферіями в рамках ЄС відповідно до Лісабонського договору. Також неясно, в якому напрямі розвиватимуться відносини між німецько-французьким і американським центрами в рамках Північноатлантичного альянсу. Питань не викликає лише факт, що в обох організаціях немає згоди щодо ухвалення нових членів, причому будь-яких. По-третє, США скорочують свою присутність в Європі. Вони не займатимуться програмою перетворення пострадянського простору через світову економічну кризу, що вибухнула, проблемами з власною економікою, ускладнення ситуації в поясі країн від Ізраїлю до Пакистану і набуття Китаєм ролі глобального гравця. По-четверте, Росія довела, що заради реалізації своїх регіональних домагань вона готова використовувати вій-

ськову силу повіривши в її всемогутність.

Тому, щоб оцінити силу суперечностей в польському суспільстві, необхідно виділити на основі аналізу системної публічної взаємодії основні тези протидіючих еліт, які зводяться до наступного.

Доказом наступаючої переваги європеїстів можна вважати дворічне проведення східної політики урядом Д. Туска, який з самого початку своєї роботи відмовився піднімати питання минулого в польсько-російських відносинах в політичному, економічному і тим паче юридичному сенсі. Воно демонструє готовність до поступку Росії в галузі енергетичної торгівлі (продовження контракту з Газпромом до 2037 р. і збільшення кількості закупівель енергоносіїв попри позиції польського концерну PGNiG з цих питань), утримується також від дій відносно східних сусідів ЄС, які могли б викликати невдоволення в Москві: запропоноване Варшавою і Стокгольмом "Східне партнерство" не згадує про членство країн-адресатів (Азербайджану, Вірменії, Грузії, Білорусі, Молдови та України) в ЄС, а прем'єр-міністр Д. Туск публічно дистанціювався від місії Президента Л. Качинського в Тбілісі 12.08.08 р. Рівнозначними і, мабуть, останніми діями у відповідь євроскептиків-традиціоналістів можна вважати ініціацію польським міністром Р. Сікорським (осінь 2008 р.) зближення ЄС-Білорусь і його візит до Кишинева (липень 2009 р.) напередодні дострокових парламентських виборів. Тому закріплення успіху європеїстів багато в чому залежатиме від того, чи зуміє Росія відчутно компенсувати Польщі її поступки. Проте

для них це не головне, адже, по-своєму, такий розвиток подій визначає слабкі сторони їх позиції: першочергову роль, з погляду розвитку польської східної політики, відіграє готовність української та іншої східноєвропейської влади до модернізаційного ривка і розвитку подій усередині ЄС і НАТО з урахуванням історично неминучого конфлікту з Німеччиною провідників ідей "п'ястовичів".

Тому катинські заходи не являлися вирішальною дією з налагодження добросусідських відносин між цими двома країнами. Польські очікування – принесення офіційних вибачень, а також розкриття засекреченої частини катинського архіву й передача польській стороні "білоруського дос'є" – не виправдалися. Перше не зроблене з принципових міркувань – це означає політичну смерть будь-якого російського лідера. Друге ж пояснювалося проблемами зі зняттям грифа "таємно" і фізичною відсутністю в російських архівах білоруського списку. А сама позиція прем'єр-міністра Росії В. Путіна, який відмовився "покласти провину за ці злочини на російський народ", викликала в поляків, з причини особливостей національного мислення і самосвідомості, незрозуміння такого принципу відсутності державної та національної відповідальності. Тому всі основні польські політичні сили висловилися про цей захід з неприхованим скепсисом, в т. ч.: Б. Коморовський ("Громадянська плат-

форма"); один із основних лідерів традиційно більш доброзичливо налаштованих до Росії лівих сил В. Чимошевич; представники Інституту національної пам'яті, які мають великий вплив на польську громадську думку, особливо в політичному середовищі тощо. Тобто щодо Польщі були зроблені просто масштабні жести, проте помічені польською громадськістю (що свідчить про вдалу інформаційну акцію з російського боку), тим паче, що її очікування в цих питаннях, завдяки нинішній російській політиці, тільки зростають і будуть обов'язково додатково задоволені для психологічного закріплення проведеної PR-компанії. І коли б не дії російської держави відразу після Смоленської трагедії, сила русофобії в Польщі збільшилася б у кілька разів, подібно до того, як це було у вересні 2009 р. після візиту В. Путіна до Гданська. Адже уряд Росії спробував за допомогою таких заходів взагалі позбавитися самої проблеми Катині, яка сприймається як така, що заважає розвитку нормальних ділових відносин, особливо на тлі підписання Росією та Польщею довгострокових газових контрактів. Тому дана акція була спрямована тільки на те, щоб представити Росію як демократичну державу, яка навіть сприяла, через запрошення В. Ярузельського до Москви на святкування 65-х роковин Перемоги над фашистською Німеччиною, внутрішньопольському примиренню.

Та й для Росії також неоднозначний внутрішньодержавний аспект події, що відбулася. У наявності неуз-

Європейісти	Традиціоналісти
Будь-яка компромісна політика ЄС сильніша за найамбітнішу національну політику. Тому політична та економічна вага Польщі на міжнародній арені не залежить від характеру відносин між Варшавою з одного боку, і Києвом, Тбілісі, Мінськом з іншого, враховуючи, що не всі вони готові визнати в Польщі регіонального лідера. А умовами зміцнення позиції Польщі на схід від ЄС є перебування її в групі європейських держав-лідерів і нормалізація відносин з Росією.	Європа готова рахуватися з Польщею тільки як з регіональним лідером. А заморожування східної політики Польщі приведе її до втрати суб'єктності на міжнародній арені. Тому вона не повинна обмежуватися роллю виконавця франко-німецького проекту Європи.
Політична та економічна модель, властива країнам ЄС, не буде прийнята її східними сусідами незалежно від готовності ЄС до розширення. Тому розширення ЄС/НАТО без урахування внутрішніх обставин в країнах-претендентах негативно впливає на готовність, зокрема, української влади впроваджувати непопулярні, але дуже необхідні економічні та політичні реформи. Тому запрошення, наприклад, Грузії до Північноатлантичного альянсу ослабить його, а поки в Україні більшість населення проти вступу в НАТО, то не слід взагалі піднімати це питання. До того ж необхідно робити висновки з того, що беззастережне сприяння Польщею євроатлантичної інтеграції України супроводжується зростанням українського шовінізму, зокрема з антипольським відтінком.	Польща повинна прагнути створити "європейську перспективу" країнам Східної Європи та Південного Кавказу незалежно від внутрішньо-європейського консенсусу тому, що вона є єдиним стимулом, здатним пропонувати в них структурні реформи. Не можна жертвувати розширенням ЄС через страх втрати підтримки Варшави Брюсселем. У разі відмови ЄС від розширення у його сусідів запанують радянські схеми відносин між владою і суспільством, владою і бізнесом, і всередині влади, що призведе до соціальної і економічної нестабільності на східному кордоні ЄС. Тим паче, що Росія ігнорує інтелектуальну гру ЄС відносно східних сусідів і віддає перевагу грубим силовим діям. Тому єдиною адекватною відповіддю з боку Брюсселя може стати обіцянка ухвалення нових членів.
Зрештою Росію можна розглядати як учасника інститутів європейської інтеграції, в т.ч. і у сфері безпеки.	Членство Росії в ЄС/НАТО приведе обидві організації до паралічу.
США не розділяють позиції Польщі відносно майбутнього пострадянського простору. Тому вплив Варшави у Вашингтоні визначатиметься станом польсько-німецьких відносин. А східна політика періоду 1989-2008 рр., насправді, була інструментом визначення статусу Польщі в Європі, а не перетворення країн Східної Європи і Південного Кавказу. Тому при її плануванні треба приймати горизонт в 30-40 років і не розраховувати на безпосередні результати.	"Східне партнерство" необхідно розглядати виключно як переддень для геополітичної перебудови на схід від нинішнього ЄС. Інакше впродовж 2-3 років Київ прийме пропозицію Москви брати участь в реінтеграційному проекті на пострадянському просторі.
Росія слабка і дії Польщі нині – це стратегічна пауза. А незалежність Литви, Білорусі та України не вирішує всіх проблем безпеки Польщі	Російський неоімперіалізм є викликом для безпеки Польщі та вимагає жорсткої реакції.
Відносини Берліна і Парижа з Москвою набагато краще налагоджені, ніж із Варшавою. Тому з ними треба рахуватися.	З урахуванням російської активності в Європі через проростання в її інфраструктури і готовності західно-європейських країн йти через це по ряду питань на співпрацю з Росією і поступки, найважливішою метою польської політики оголошується протидія формуванню пан'європейських осей партнерства за участю Москви.
Східна політика Польщі не стосується країн пострадянської Азії, їх варто розглядати лише як потенційних постачальників вуглеводнів.	Країни Центральної Азії знаходяться серед адресатів польської східної політики.

годженість дій уряду з громадською думкою. А це означає активізацію відносин західноєвропейських економічних еліт із російськими за допомогою польських, початок яким поклав Н. Саркозі в 2002 р. І такий діалог має дуже важливі наслідки для російського співтовариства. По-перше, сама тема Катині поступово стає важливою і для внутрішньоросійського діалогу, хоча оцінки цієї події дуже різні. По-друге – це пов'язання катинських подій із загальною темою сталінських репресій, які боліше сприймаються російською громадською думкою, з метою "очищення" самої системи управління колишньою радянською державою, збереження і розвитку великодержавного міфу на основі ідеї, що прихід диктатури – природне явище і це вирішення більшості проблем "демократії", що накопичилися. По-третє – моральний бік трактування фактів, з якими символічно солідаризувався російський уряд. Це порушення найважливішого дипломатичного принципу взаємності. По суті, Росія погодилася з польським трактуванням тих подій, повністю відмовившись від будь-якої своєї точки зору (виключаючи сам факт захоплення території Польщі в 1939 р. в результаті П'ятого розділу Речі Посполитої), яка історич-

но, загалом, була справедливою. Адже Радянський Союз зайняв тоді не власне Польщу, а ті простори, захоплені в 1920 р., які самі поляки називають "Кресами" – по суті колоніальні території на західноросійських землях, де поляків перебувала невелика кількість, а місцеве автохтонне східнослов'янське населення було повністю позбавлене будь-яких національних прав, порушуючи визнані самою ж Польщею умови окупації. Тому початковим пунктом трагедії можна вважати польську агресію і захоплення величезних непольських земель на сході з подальшим дуже жорстким утиском місцевого населення, чий національний права зневажалися окупантами (навіть у європейській пресі Польщу того періоду називали "гієною Європи"). Страчені польські офіцери входили в керівний склад окупаційної армії, а завдання повернення захоплених Польщею східнослов'янських земель об'єктивно стояло перед СРСР для забезпечення власної безпеки. І те, що їй вдалося вирішити не через довгу фронткову війну із загибеллю великої кількості солдатів і мирних жителів, а через швидку і майже безкровну, порівняно, операцію – великий успіх Радянського Союзу. Адже польське захоплення цих самих територій, яке пере-

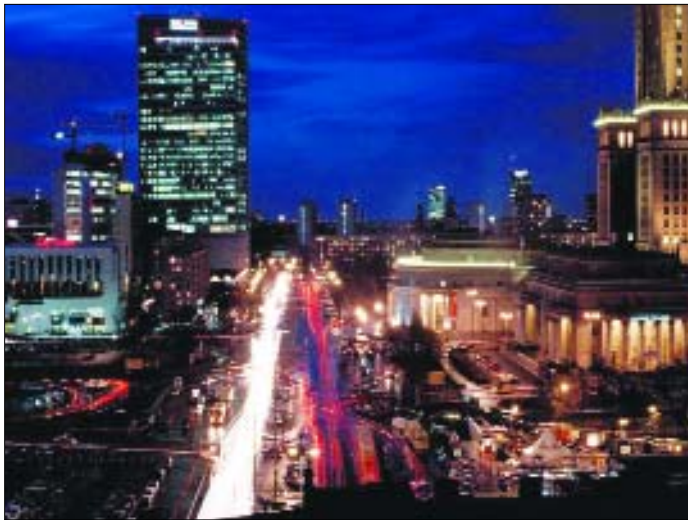

дувало цьому, було кривавішим. І більше того, перемога в тій війні та величезні територіальні захоплення до цих пір становлять предмет гордості поляків.

Правильній оцінці цих подій, як уже згадувалося, заважає "братсько-слов'янський міф" – свого роду культурний комплекс, який активно використовувався в радянській політиці, який був покладений в основу і нинішніх катинських заходів, оскільки російська політична еліта, через відчуття самозбереження, вимушена продовжувати виходити з того самого комплексу ідей і не відмежовуватися від радянського імперіалізму попри те, що Польща повністю відмовилася від "братсько-слов'янських" почуттів до Росії. Таке потурання польському односторонньому і надто ворожому погляду відносно зрівнювання німецької та радянської окупації Польщі, без справжнього міжнаціонального примирення, дуже небезпечне, в т.ч. і для України, і принесе немало складнощів в майбутньому її економіці та політиці. Позиція Росії мала зводитися до принципу якісного розведення цих подій: засудження розстрілу військовополонених польських офіцерів, але одночасна вимога від Польщі засудження і самої польської окупації західних земель України та Білорусі – рівної мі-

рою злочинної, як і подальша німецька окупація Польщі та великої території СРСР (до цього ж мала зводитися і історія польського поводження з радянськими військовополоненими). Адже обидва агресори на цих територіях – і Польща, і Німеччина – були, на відміну від СРСР, національними державами, а тому їх народи несуть всю повноту відповідальності за вчинені тоді дії. "Правда" про Катинь стала одним із міфів, на якому заснована незалежна Польща. А це – переконаність поляків у правильності старої агресивної східної політики, і одночасне паралельне відчуття себе її безневинними жертвами. Цей міф став абсолютно панівним у Польщі й яскраво проявляється в її сучасній східній політиці. Тому хороші відносини між Росією і Польщею можуть виникнути тільки при появі позиційного діалогу, до якого поки що обидві сторони абсолютно не схильні, адже він можливий лише за наявності критичного погляду на власне минуле, за компромісів і обопільній повазі сторін. Але є й інший шлях – прийняття минулого через взаєморозуміння, а цього немає навіть в інтенції.

Завершальну частину статті читайте в наступному номері "З.С."

Імідж — польською «візерунок»

**Людмила БУБЛИК,
II Секретар Посольства
України в Республіці
Польща**

Англійське слово «image» різними мовами передається по-різному. Навіть визначення цього поняття значною мірою різняться залежно від країни (читай — ментальності). Відкрити для порівняння Вікіпедію українською мовою (майже дослівний переклад з російської) і такий самий ресурс польською. Для українця пояснюється, що імідж — це штучна імітація або подання зовнішньої форми будь-якого об'єкта, особливо особи. Причому, цей образ формується в громадській чи індивідуальній свідомості засобами масової інформації і психологічного впливу. Автори статті у Вікіпедії наполягають, що імідж створюється з метою формування у масовій свідомості конкретного ставлення до об'єкта. Тобто насправді я бридка й зелена, але ти думай, що біла та пухнаста, бо так треба думати... Бо я хочу, щоб ти так думав.

Натомість, у польськомовній Вікіпедії вважається, що візерунок (тут поля-

ки, як і в багатьох інших випадках знайшли «своє» слово, щоб не дублювати англійського) — це відображення, портрет, уявлення, який є (увага!) результатом суб'єктивного сприйняття особи або речі автором того зображення.

На перший погляд, різниця невелика, однак, захова-на вона в суті — в одному випадку це пігулка, яку нам пропонують (чи навіть спонукають) ковтнути, в іншому ж передбачається наша участь, наше сприйняття, наші висновки.

Пригляньмося ближче до створення цього візерунку в Польщі настільки, наскільки дозволить майже п'ятирічний досвід спостереження не зовсім збоку і не до кінця зсередини.

Від початків незалежності Польщі (понад 90 років) державні структури приділяють значну увагу та ретельно працюють над розбудовою та підтримкою позитивного іміджу своєї держави за кордоном. Одрозуміваю, якщо хтось запитав, які ж конкретні результати цієї тривалої роботи, я не матиму що сказати. Бо як можна оцінити, скільки негативних статей не було надруковано, скільки книжок, у яких описуються злочини поляків під час війни (і не тільки), не було випущено, скільки анекдотів про злодюжок не було створено й сотні разів переказано з уст в уста, скільки разів не вжито звороту «ти — поляку» зі зневагою в голосі... Можна лише побачити те, що бачимо сьогодні, — візерунок Польщі вже не є тим стереотипним, яким був (переважно в сусідніх країнах) ще на початку 90-х ро-

ків, коли пересічний поляк асоціювався виключно з турецькими джинсами і помадою, яку в нього можна було купити, їздив той поляк тільки «малюхом» (братом нашого горбатого «запорожця»), доверху завантаженим українськими яйцями, часто скуповував у львівських ювелірних магазинах золоті вироби і часом ковтав їх, щоби так перевезти через кордон і не віддати пильний митниці.

Сьогодні Польща (чи не єдина в Євросоюзі) пережила фінансову кризу без великих негативних наслідків для своєї економіки, сьогодні глядачі телеканалу CNN в Німеччині, Великобританії та Франції вважають, що Польща є однією з європейських країн, які найшвидше розвиваються, привабливим місцем для туристичних подорожей та інвестицій (!). Сьогодні в керівних європейських структурах працює близько 600 поляків, а Єжи Бузек є Президентом Європейського парламенту. Сьогодні польська діаспора гуртом приходить голосува-

ти на вибори у закордонних виборчих округах, при тому, що відстані до виборчих скриньок часто-густо вимірюються сотнями кілометрів. Поляки активно голосують навіть під пальмами — на відомих курортах, куди вони виїжджають цілими родинами відпочивати. Саме ця робота зі створення позитивного візерунку Польщі у світі змусила замислитися не лише громадян країни, де розповідають про нинішню Польщу, її досягнення в галузі економіки, науки, культури, а й переоцінити самими поляками бачення себе в сучасному світі. Тут пройшла перевірку практикою старовинна мудрість — ніхто не поважатиме тебе, якщо сам себе не поважатимеш.

Робота з формування такого позитивного візерунку Польщі у світі ведеться багатопланово, але основну роль у цьому процесі відіграє дипломатична діяльність Міністерства закордонних справ Республіки Польща, зокрема, через цілу мережу програм і заходів.

**Президент України Віктор Янукович зустрівся з головою
Європейського парламенту Єжи Бузеком у Брюсселі
в березні 2010 року**

Поляки активно голосують у другому турі виборів президента

Найновіші з таких програм: Східне партнерство (польсько-шведський проєкт, скерований на зміцнення співпраці ЄС зі східними сусідніми державами) та Польська допомога (проєкт, який передбачає допомогу країнам, що розвиваються, у їх прогресі, а також підтримку в галузі розбудови та зміцнення демократії, моніторингу та оцінки ситуації з дотримання прав людини та основних свобод громадянина, зміцнення незалежності інституцій громадянського суспільства).

У МЗС спеціально створено Департамент публічної дипломатії та культури, головним завданням якого є підтримка заходів та матеріалів, які створюють „промоушен” Польщі за кордоном. Лише для прикладу, річний бюджет цього одного департаменту становить приблизно 18 000 000 дол. США. На веб-сторінці Сейму РП можна побачити, що МЗС, Міністерство культури і Міністерство економіки виділяють щороку значні суми на промоційні проєкти. Кошти призначаються на діяльність у Польщі та за кордоном. Частина грошей відразу надається закордонним дипломатичним установам, серед яких не лише посольства і консульства, а й Польські інститути (їх у світі 20). Кожного року МЗС визначає провідну тему, над якою працюватимуть наступного

року. Наприклад, 2009 року пріоритетом була 20-та річниця «Солидарності», у 2010 р. — творчість Ф.Шопена. Усі промоційні проєкти, які реалізовуватимуть впродовж року дипломатичні представництва, мають бути певним чином пов'язані з провідною темою року. Так, поступово, впродовж кількох чи навіть кільканадцяти років, Польща показується за кордоном зі всіх боків (історія, культура, економіка). А твори польських класиків і сучасних майстрів слова книжка за книжкою перекладаються всіма мовами світу і стають надбанням інших культур. Міцкевич, Словацький, Грохоля і Стасюк починають говорити українською, французькою, корейською і угорською, навіть якщо вони свого часу таким не грішили. Причому, не всі відразу, і не всіма мовами поспіль. Експерти оцінюють і пропонують, кого перекладати в тій чи іншій країні, кажучи жорсткою мовою економіки — що сьогодні тут купуватиметься.

Обов'язковим стабільним проєктом, який щороку фінансується з коштів МЗС Польщі на промоційну діяльність, є навчальні візити. У цьому напрямі МЗС має підписані відповідні угоди з установами та інституціями, через які й реалізуються ідеї. Журналістів, експертів і науковців із різних країн світу запрошують до Поль-

щі (переважно на три дні). Довелося вже неодноразово зустрічатися з українськими гостями у Варшаві, чути про їхні поїздки до інших польських міст. Запрошені мають можливість не лише ближче познайомитися з країною, про яку пишуть, яка є предметом їхнього дослідження чи зацікавлення, вони також зустрічаються як із представниками польської влади, так і зі своїми колегами за фахом.

Через установи, з якими підписано угоди, МЗС долучається до організації поїздок іноземців-вихідців з Польщі на землі їхніх батьків і дідів, до колишніх концентраційних таборів, які волею обставин були створені на польській території, і де знищували представників усіх народів і релігій. До речі (що вже не знаходиться в компетенції МЗС, але суворо дотримується), тут навіть не може бути мови, щоб, наприклад, до Холма (як сьогодні до Львова, Кам'янка-Подільського чи Кременця) приїхав гід-екскурсовод зі Львова зі своєю групою і ходив містом — розповідав, як перший український король Данило Галицький збудував тут у XIII ст. свою фортецю, що це була столиця Галицько-Волинського князівства, яке в період свого розквіту та найбільшої сили простягалось від Вісли аж до Дніпра.

МЗС через установи та інституції, з якими тісно співпрацює, дуже активно займається роботою з молоддю, розуміючи, що молодь не знаходиться (але могла би, якщо не звертати уваги) під впливом стереотипів їхніх предків, які мають негативні спогади від часів перебування на території Польщі. Тому молодим гостям з-за кордону показують також сьогодишню Польщу, її здобутки та демократичні засади.

Отже, Міністерство закордонних справ сприймає навчальні візити і ознайом-

лювальні поїздки як основу роботи зі створення позитивного візерунку своєї держави у світі. Журналісти повертаються до своєї країни і захоплено пишуть про те, що вони побачили на власні очі — не про те, що їм передано в офіційному прес-релізі. З'являються книжки спогадів, путівники, в яких, якщо й згадується історія Польщі, то показано головні позитивні віхи її багатовікового формування. Повернувшись із такого навчального візиту, експерти продовжують підтримувати тісні ділові та дружні контакти зі своїми колегами з Польщі вже без допомоги МЗС. У разі потреби вони отримують від своїх друзів найсвіжішу об'єктивну інформацію про ті чи інші події, а не користуються виключно інформаційними повідомленнями, створеними тими чи іншими (незалежними чи не дуже) агентствами.

Ще одним стабільним проєктом, на який щороку обов'язково виділяються кошти, є забезпечення безперебійної діяльності інтернет-ресурсів МЗС (у тому числі посольств і консульств, Польських інститутів). Як можна переконатися на прикладі сторінки самого МЗС або будь-якого з польських посольств у світі, коштів на це не шкодують. З підбору, наповнення і розміщення матеріалів видно, що кожною сторінкою займаються фахівці. Уся інформація (крім поточних новин, які автоматично подаються з Варшави англійською мовою) перекладена мовою країни, в якій знаходиться дипломатичне представництво, причому видно, що робив це носій мови, а не поляк, який дуже добре вивчив, наприклад, китайську.

Звернути увагу лише на промоційну сторінку www.poland.gov.pl, яка діє польською і ще вісьмома найуживанішими мовами світу. Тут є все, що може цікавити іноземця (у тому числі й ді-

тей) про Польщу. Працюючи над вдосконаленням або зміною (як вдалося зауважити, кожні три роки) вигляду сторінки МЗС і супутніх порталів, поляки притримуються переконання, що це не настільки великі кошти й настільки великий удар по іміджу Польщі міг би бути в разі занедбання, що вони ніколи не заощаджують на фінансах для інтернет-сторінок МЗС і представництв у світі. Сьогодні, в добу Інтернету, веб-сторінка міністерства чи представництва є обличчям держави вдома чи у країні перебування.

Якщо відійти зовсім трохи від загальнодержавних справ, то хотілося б зазначити, що на сьогодні у Польщі кожне село та кожна школа мають свою сторінку у світовій мережі. Цікаво б знайти... Але ні, це не предмет нашого дослідження. Нехай собі моя школа спокійно спить на літніх канікулах. А в Польщі у період літніх та зимових канікул у школах за кошти органів місцевого самоврядування організовують безкоштовні акції «Літо в місті» та «Зима у місті», де діти можуть приходити (якщо батьки працюють, а до дідуся з бабусяю в село немає можливості поїхати) на цікаві заняття, походи в кіно, театр, на екскурсії по місту, до басейну, до зоопарку, до пожежних, до поліції та інших важливих місцевих служб. Дітей двічі на день годують і забезпечують безкоштовним проїздом у громадському транспорті. Але, здається, ми вже зовсім відхилилися від курсу на візерунок держави у світі.

Побіжно треба згадати також про дрібну іміджеву продукцію та інші промоційні матеріали, які, образно кажучи, цілими вантажівками відправляють до дипломатичних представництв. А якщо у цифрах, то за рік такої продукції до посольств, консульств і Польських інститутів можуть вислати навіть пару сотень тонн. Тут

Цикл вінницьких концертів, присвячений 200-річчю від дня народження Фредеріка Шопена, відбувся цього року за підтримки Польського Інституту в Україні

мають на увазі кулькові ручки, календарі, записники, компакт-диски, ялинкові прикраси, кераміку, пристрої USB, афіші, інформаційні проспекти, горнята, магніти на холодильник та мільйон всього іншого з польською символікою, що тільки можна собі уявити як дрібний подарунок, який до нічого не зобов'язує, а є милою згадкою і інформацією про сусідню (чи далеку) державу Польща. Якщо дипломат чи співробітник польської культурної установи за кордоном дарує керамічні вироби чи шовкові хустки, розписані майстрами вручну, ялинкові прикраси та інші твори декоративно-прикладного мистецтва, то до виробу завжди додано картку з короткою інформацією про багату історію закладу, в якому виконаний продукт, чи історію використаних узорів та ін., щоб обдарованій людині показати багатство традицій польської культури та мистецьку цінність отриманого подарунку.

Найбільш класичною і дієвою інституцією просування польської культури за кордоном залишаються Польські інститути, діяльністю яких керує також МЗС. На сьогодні їх є 20. У кожному такому інституті

працює по 6–8 осіб, серед яких обов'язково є науковий експерт, делегований з Польщі, та 2–3 місцевих експерти, які професійно володіють мовою та знають ситуацію в країні перебування, мають налагоджені контакти в місцевих культурних середовищах. До роботи в таких установах завжди запрошують фанатів своєї справи. Вони мають добре знати мистецькі кола країни, в якій працюють, відмінно знати і любити свою культуру, щоб мати змогу іншим представити її так, щоб людина, якщо не відразу полюбила, то обов'язково щоб зацікавилася і хотіла більше довідатися про країну Польща.

Польські інститути збирають навколо себе «приятелів» серед студентів і викладачів факультетів полоністики та славістики вищих навчальних закладів, організують приїзди та лекції (майстер-класи та ін.) польських науковців до країни перебування, щоб іноземна молодь могла спілкуватися з відомими науковцями, митцями, експертами з різних галузей економіки та суспільного життя Польщі, а ті, у свою чергу, щоб залишили свій слід у процесі виховання тієї молоді.

Крім МЗС, підтримку

Польським інститутам у світі надають інституції культури, які займаються міжнародною співпрацею, зокрема, Польський інститут кіномистецтва, Інститут книжки, Театральний інститут, Національний інститут Ф.Шопена, Інститут Адама Міцкевича, Міжнародний центр культури у Кракові, Польське агентство інформації та закордонних інвестицій, Польська туристична організація (нещодавно розпочала кампанію промування Польщі в CNN) та інші. Тут уже йдеться про комплексний підхід до промування польської культури за кордоном. Адже експерти вважають, що 90% промоції держави проходить саме через культуру, і вже лише решта 10% — через засоби масової інформації та інше.

Про роботу Інституту Адама Міцкевича, який почав працювати у 2000 р. в результаті домовленості між Міністерством закордонних справ і Міністерством культури і національної спадщини Польщі, можна і варто написати окрему книжку, яку без перебільшення годилося б назвати «Підручник з успішної промоції Польщі за кордоном». Дотепер, тобто за десять років діяльності, він реалізував близько 3 тисяч проєктів (сезони фестивалів польської культури, фільми, виставки, концерти) у 25-ти країнах. На переконання організаторів (МЗС та МКІНС) та запального керівника Інституту А.Міцкевича Павла Поторочина, культурна дипломатія є відносно недорогим задоволенням, але приносить фантастичні результати — як економічні прибутки, так і політичні дивіденди. Якщо ж до роботи такої інституції долучити зусилля вітчизняних туроператорів, то успіх проєкту під назвою «позитивний імідж нашої країни у світі» гарантований. Поруч із культурними заходами,

зазначу лише, що інтернет-сторінку Інституту Адама Міцкевича відвідує 15 тисяч осіб щодня (4 млн. на рік).

Інститут книжки, про роботу якого згадувалося вище, спонсорує переклад і видавництво вітчизняної літератури іноземними мовами. Інститут оплачує поїздки видавців і перекладачів до Польщі, німецькою та англійською мовами видає каталог «Нові книжки з Польщі», а також адмініструє Перекладацьку програму, метою якої є заохочення і фінансова підтримка перекладів польської літератури іноземними мовами. Результатом роботи Інституту на сьогодні є видання сотень найменувань книжок у світі, найбільше — в сусідніх із Польщею країнах.

Польські інституції та урядові організації, які займаються культурою, ведуть цілий ряд проектів, які опосередковано чи безпосередньо пов'язані з промуванням польської культури у світі. Так, наприклад, щороку Міністр закордонних справ Польщі вручає кільком вибраним іноземним науковцям, літераторам, реставраторам, культурним діячам дипломи за промування Польщі у світі та збереження польської культурної спадщини. Встановлено також нагороди за кращу статтю, книжку, художній твір про Польщу та двосторонні відносини (наприклад, українсько-польські). Відбувається Конкурс імені Єжи Гедройця, в якому беруть участь наукові роботи на польську тематику або про двосторонні відносини.

Національний центр культури у Варшаві цього року закінчив уже дев'ятий тур стипендійної програми Міністра культури «Гауде полонія», в якій щороку беруть участь сорок молодих науковців і митців із сусідніх країн — Білорусь, Вірменія, Росія, Казахстан, (а переважно з України). Молоді (до 45 років) стипендисти

проводять півроку в Польщі у різних культурно-мистецьких осередках, де під керівництвом досвідчених майстрів слова, пензля, долота та інших мистецьких знарядь праці реалізують обраний проект. Така програма не лише дозволяє молодим талантам втілити свою мрію, свій творчий задум, а також гарантує налагодження тісних дружніх контактів, завдяки яким потім (уже без участі офіційних структур, або під їхнім почесним патронатом) відбуваються міжнародні фестивалі, конкурси, концерти, на яких Польща має можливість представити свою сучасну культуру.

Польща значну увагу приділяє музейній справі, яку хоче підняти до рівня Західної Європи, США, Канади, Австралії та Японії, де музеї вважаються символами культурного та інтелектуального розвитку суспільства. Щоб об'єднати зусилля різних музейних та виставкових інституцій, кілька років тому Польща долучилася до проведення щорічної загальноєвропейської Ночі музеїв, коли останні відкриті в одну з травневих ночей з 18–19.00 до 01.00 (галереї — до 03.00) для безкоштовного відвідування зацікавленими. Силами міст організовується також безкоштовне транспортування відвідувачів громадським транспортом до музеїв, виставок і галерей (заздалегідь визначено маршрути, роздруковано схеми руху з програмою Ночі музеїв). Особисто мені вдалося взяти участь у п'яти таких ночах (із семи, що відбулися). Про них можна розказувати безперестанку. Хочеться тільки коротко згадати про транспорт. Місто забезпечує акцію сучасними автобусами, а Товариство любителів міського транспорту вивозить на дороги з музейних складів автобуси і трамваї з початку і середини минулого століття. Вони, як і їх сучасні від-

повідники, трудяться цілу ніч на визначених маршрутах, перевозючи бажаючих від музею до музею. Найбільші черги, звичайно, завжди стоять там, куди повинен незабаром під'їхати славний «огірок» — так називають через їхній вигляд і місткість автобуси з середини XX століття. Водії та кондуктори в таких автобусах на прохання пасажирів охоче розповідають про історію їхнього «залізного друга», на якому маршруті він колись працював, як був врятований від переплавки на метал і відновлений руками самих любителів міського транспорту.

Сухі статистичні дані переконливо свідчать, що зацікавленість іноземних туристів Польщею прогресивно зростає з року в рік. Виявляється, для японських і канадських туристів Польща сьогодні складає фрагмент ширшої історичної та тожної системи. Траси цих туристів, як показують дослідження, ведуть через Відень, Прагу, Будапешт, Краків і щоразу частіше — Львів. Чи є тут заслуга діяльності згаданих вище інституцій? Ніхто шляхом математичних обчислень не довів...

Така значна увага в цій статті була приділена промоції країни через культуру з огляду на те, що, як зазна-

чалось вище, вона (культура) є найкращим посередником і мостом між різними народами і державами. Заради справедливості треба також сказати про інші шляхи формування позитивного візерунку Польщі у світі, яким теж приділяється значна увага як Міністерством закордонних справ, так і культурними установами та інституціями.

Зупинимося на засобах масової інформації, які в Польщі називаються просто і всеохоплююче — медіа. Декому, можливо, буде цікаво довідатися, що словом «медіа» поляки окреслюють також комунальні вигоди: кабельне телебачення, телефон, Інтернет, домофон. Так от, загальнопольське громадське радіо має у своєму складі редакцію для зарубіжжя, яка готує передачі сімома мовами (польською, англійською, німецькою, білоруською, російською, гебрійською та українською). Передачі виходять на хвилях популярних у цих країнах радіоканалів. Розповідають іноземним слухачам про головні політичні, економічні та культурні події в Польщі, важливі двосторонні візити, життя відповідної національної меншини. Фінансує проект також МЗС.

Особливу увагу Польща приділяє формуванню свого позитивного іміджу з залу-

Польські танцюристи беруть участь у Дні Європи в Києві

ченням інтернаціональних телекомунікаційних мереж.

Телебачення CNN International, починаючи від 2008 року, підготувало 3 програми, які мали на меті представлення Польщі як країни, привабливої для туристів і закордонних інвестицій.

Перший цикл репортажів про Польщу мав назву «Eye on Poland» («Погляд на Польщу»). Упродовж одного тижня глядачі телеканалу мали можливість дивитися репортажі про Польщу в період перемін, підготовлені журналістами CNN. Додатково від понеділка до п'ятниці повідомлення безпосередньо з Польщі надавала популярна журналістка Фіонула Свіні. Серія програм представила Польщу у різноманітних аспектах життя: від політики та економіки до поп-культури і мистецтва.

Крім того, Міністерство закордонних справ Польщі, Польська туристична організація, Польське агентство інформації та закордонних інвестицій та авіап перевізник «LOT» інвестували 600 тис. дол. США у 635 передач реклам про Польщу як динамічну країну, де можна розвивати свій бізнес і гарно проводити дозвілля.

Польські експерти оцінили цю ініціативу максимально позитивно, наголошуючи, що Польщу почали визнавати частиною демократичного, розвиненого, високоцивілізованого світу.

У 2009 році телебачення CNN представило черговий цикл програм «The New Poland», підготовлених з нагоди 20-ї річниці розпаду комунізму, які показують шлях Польщі до перелому у 1989 році та польські досягнення за минуле двадцятиліття. Репортер Фіонула Свіні інформувала про урочистості та заходи з цієї нагоди, а журналіст Фредерік Плайтген показав у серії репортажів зміни від 1989 року у політиці, суспільстві,

економіці та культурному житті Польщі.

Кульмінаційним пунктом циклу стала документальна програма «Autumn of Change» («Осінь зміни»), трансляція якої відбулася у 20-ту річницю виборів до Сейму, що закінчилися перемогою «Солідарності». Ця передача нагадала про найважливіші події, які призвели до краху комунізму у 1989 році.

Дослідження, проведені на глядачах CNN у Великобританії, Німеччині і Франції, показують, що кампанія досягла поставленої мети. Респонденти вважають, що Польща має багату культуру (66% випадкових глядачів CNN та 75% анкетованих, які дивилися реклами про Польщу), винятковий імідж (відповідно 50% і 62%), є однією з країн Європи, що найшвидше розвиваються, (49% і 57%), привабливим місцем для проведення відпустки (48% і 60%), а також пропонує цікаві інвестиційні можливості (42% і 56%). Трансляція реклам також спонукала глядачів до відвідування Польщі. 58% глядачів CNN, які переглянули реклами, заявили про бажання приїзду до Польщі.

Цього року CNN підготувало серію програм «World One», яка представила Польщу як країну, що має вплив на долю Європи. Журналісти телебачення, як і попереднього року, показали найбільші міста Польщі, заохочуючи до відвідання та інвестування у країну. Крім того, згадується, що Польща належить до держав, які пережили світову економічну кризу з цілком позитивними результатами. Репортерів зацікавив стан підготовки Польщі до проведення Чемпіонату Європи у 2012 році. Розповідається про повернення поляків, які залишили країну після вступу Польщі до Європейського Союзу у 2004 році. Окрему увагу присвячено спеціальним програмам уряду для

20 років тому – реєстрація «Солідарності» у суді.
Лех Валенса з квітами

заохочення повернення своїх громадян, які колись виїхали на заробітки до країн Західної Європи. У фільмі CNN ще раз наголошено, що для польської молоді відчинені всі європейські двері. Молоді люди мають поїхати у світ, подивитися, як живуть і працюють інші, здобути освіту, знання, досвід і повернутися до Польщі, де на них чекають, де потрібен їхній розум і руки для розбудови рідної країни, для її виведення на вищий рівень.

За дослідженнями самого телеканалу, прагнення відвідати Польщу впродовж найближчих двох років завдяки цим програмам та рекламним роликам може збільшитись навіть удвічі.

Зовсім окремої книжки заслуговує розповідь про досвід Польської держави з підтримки своєї національної меншини. Зміна державного устрою в 1989 р. призвела до зміни політики щодо полонії (польської діаспори) та поляків за кордоном. Вибраний у вільних виборах Сенат Республіки Польща, базуючись на традиціях міжвоєнного періоду, взяв на себе опіку над поляками, які живуть у діаспорі. У ті часи найважливішим завданням була відбудова довіри незалежницької еміграції до польської влади. Ішлося про ліквідування поділу, який виник між країною, керованою попередньо

комуністами, та еміграцією на Заході, а також опікуванню поляками, які залишилися на території СРСР. Відроджений Сенат РП використав у цій діяльності перевірені протягом міжвоєнних двадцяти років засоби. Опіку над полонією від імені Сенату взяли на себе Маршал Сенату та Комісія у справах еміграції та зв'язку з поляками за кордоном.

Починаючи з 1990 р., опіка над діаспорою носить також фінансовий характер. Ця конкретна допомога реалізовується при посередництві неурядових організацій. Гроші щорічно гарантуються в бюджеті Канцелярії Сенату. З роками ці кошти значним чином зросли. Визначено процедури їх виділення. У засіданнях Комплексу полонійних фінансів беруть участь представники Міністерства закордонних справ, Міністерства національної освіти, Міністерства культури та національної спадщини та Міністерства науки і вищого шкільництва.

Відзнаючи важливу роль ЗМІ в інтеграції полонійних середовищ та промуванні польської культури, Сенат фінансово підтримує діяльність багатьох полонійних редакцій газет, радіо, телебачення та інтернет-видань.

Фінанси виділяються також на освітні цілі, а саме, на підтримку розвитку по-

лонійної і польської освіти за кордоном, особливо, через популяризацію навчання польської мови та рідних предметів. На реалізацію освітніх завдань призначається приблизно 35% всього бюджету на полонію та поляків за кордоном. Упродовж багатьох років підтримка розвитку освіти і науки вважається найважливішим завданням, яке визначає Сенат для організації, що співпрацюють із поло-
нією.

World Press Photo-2009. Роджер Кремерс (Roger Cremers), Нідерланди. Зберігаючи пам'ять: відвідувачі музею-меморіалу Освенцім-Біркенау. Польща

Вважається, що польська діаспора у світі є реальним і потужним промотором інтересів Польщі, отже, сприяє формуванню такого самого позитивного візерунку держави за кордоном.

Хто бачив ажурні лавицькі витинанки; делікатні курпівські мережива, які, здається, зіткані з мільйона тоненьких ниточок; багаті краківські вишиванки, що грають усіма барвами веселки; строкату опольську кераміку, розмальовану як барвистий килим, той

розуміє, що візерунок складається з сили-силенної дрібних деталей. Якщо забути вирізати один отвір у витинанці — вона втрачає симетричність, якщо пропустити в мереживі одну маленьку петельку — воно розпуститься, якщо у вишиванці покласти один ряд стібків не в той бік — вона втратить свою привабливість, якщо недогледіти якогось кольору при оздоблюванні кераміки — весь виріб зблякне. Так і візерунок держави у світі складається з мільйона нюансів, кожен з яких дуже важливий для створення єдиної стрункої палітри.

85 мільйонів євро – на підтримку інвестицій у країнах-сусідах ЄС

У липні Європейська комісія вирішила виділити додаткові 85 мільйонів євро до бюджету Інвестиційного інструмента сусідства. Кошти, що їх виділено на 2010 рік, дозволять країнам-сусідам ЄС скористатися кредитами від європейських фінансових інституцій.

Кредити підуть для залучення інвестицій в енергетику, транспортну сферу, охорону довкілля та соціальний сектор (наприклад, для побудови шкіл і лікарень). Ці гроші також допоможуть розвитку малого та середнього бізнесу.

«Нас надихають позитивні результати від роботи Інвестиційного інструмента сусідства протягом останніх двох років», – коментує подію Єврокомісар з розширення та Європейської політики сусідства Штефан Фюле.

За його словами, за два роки механізм дозволив залучити до країн-сусідів ЄС 8,5 мільярдів євро. Акцент роботи інструмента – «базові інфраструктурні проекти з водопостачання, збалансованої енергетики та міського транспорту, які реалізуються в країнах-сусідах ЄС», – каже Єврокомісар.

Ван Ромпей: реформи – запорука поглиблення двосторонніх відносин між Україною та ЄС

Реформи в Україні – один із найважливіших елементів розвитку відносин з Європейським Союзом. Таку думку озвучив Президент Європейської Ради Герман Ван Ромпей під час свого візиту до Києва, що відбувся 9 липня.

«Ми розуміємо, що проблеми, з якими зіштовхну-

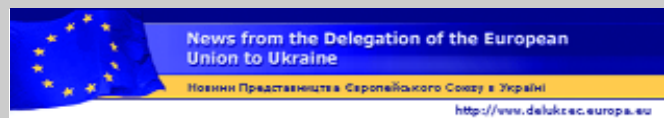
лася Україна, дуже складні і часто вимагають політично важких рішень. Проте такі рішення необхідні, якщо країна прагне якнайшвидше повернутися до стабільного зростання», – підкреслив Ван Ромпей.

Президент Європейської Ради схвально поставився до відновлення співпраці

України з Міжнародним валютним фондом. Відновлення співпраці «готує ґрунт для надання 610 млн. євро макрофінансової допомоги Україні з боку Євросоюзу», – наголосив Ван Ромпей.

Окрім того, сторони обговорили питання Угоди про асоціацію, зони вільної

торгівлі та безвізового режиму. Президент Європейської Ради відзначив прогрес України у цих площинах. «Ми почнемо працювати над переліком завдань, які Україна має виконати для встановлення безвізового режиму з ЄС», – відзначив він.

Контекст

Інвестиційний інструмент сусідства (Neighbourhood Investment Facility, NIF) було засновано у травні 2008 року. Його особливість – у тому, що він надає гранти країнам-сусідам для забезпечення більш масштабних кредитів, які залучаються від європейських фінансових інституцій. Кредити йдуть на реалізацію великих інвестиційних проєктів.

За сім років (2007–2013) у рамках Інвестиційного інструмента сусідства Єврокомісія планує надати сусідам грантову підтримку в обсязі 700 мільйонів євро.

2007-го було надано 50 мільйонів євро, 2008-го – 50 мільйонів, 2009-го – 85 мільйонів і 2010-го – також 85 мільйонів євро. Усі ці внески підтримувалися додатковими вливаннями від держав-членів ЄС.

Завдяки їм країнам-сусідам вдалося залучити більш масштабні кредити від фінансових інституцій ЄС.

Розвитку українсько-китайських відносин – більш ґрунтовний підхід

На Гонконгівській фондовій біржі

– Ці зустрічі засвідчили живий інтерес китайських партнерів до подальшого розвитку та розширення багатовекторних зв'язків і співробітництва з Україною, – розповів **Валерій Коновалюк**. – Підтвердженням цього є те, що наші країни вийшли на широкий простір взаємодії в багатьох сферах діяльності. Китай – лідер серед країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, входить до першої десятки зовнішньоторговельних партнерів України, посів минулого року 6-е місце за обсягами двостороннього товарообігу, в тому числі 4-е – за обсягом експортних поставок, і 6-е місце за обсягами імпорту. Але ми, звичайно, прагнемо більшого. Щоб не повторювалися тенденції минулого року, коли за 5 перших місяців китайський імпорт зменшився на 56,3% – до 891,16 млн. дол. США. Коли лише 0,3% загальної суми інвестицій в економіку України становили китайські.

За даними на травень цього року, торгово-економічне співробітництво обох країн мало позитивну динаміку. Важливо підтримувати і розвивати цей рух. Особливо на таких напрямках, як наука, технології, військово-технічна, космічна галузі,

тобто визначальних найсучасніших. У вітчизняному експорті до останнього часу переважали мінеральні, хімічні продукти та машинне обладнання, у китайському – вироби легкої промисловості, машинне обладнання та благородні метали. Подальше розширення двосторонніх економічних зв'язків має набути конкретики в агропромисловій галузі. Тут, на думку фахівців, слід вкладати кошти в такі українські галузі, як тваринництво, зернове господарство та зрошення земель. Питанням порядку денного для

Червнева робоча поїздка української парламентської делегації до Китайської Народної Республіки, яку очолював народний депутат України, член групи з міжпарламентських зв'язків із КНР Валерій Коновалюк, мала багатовекторний характер, на вістрі якого, як і передбачалося, стояло питання подальшого налагодження та розвитку економічних зв'язків між нашими країнами. Символічно, що вона співпала з побажаннями Надзвичайного і Повноважного Посла Китайської Народної Республіки Чжоу Лі, термін перебування якого в Україні закінчувався наприкінці весни, щодо відвідання представниками Верховної Ради Піднебесної для поглиблення двосторонніх зв'язків на міждержавному рівні, зокрема, здійснення ді-

лових контактів. Тож дана поїздка саме й стала тим полем переговорів, де піднімалися економічні питання, і, насамперед, щодо інвестиційної привабливості України. Зокрема, у Пекіні, де парламентська делегація мала ряд робочих зустрічей у Китайському комітеті з розвитку торгівлі та інвестицій, Міністерстві сільськогосподарства та в Експортно-імпортному банку, учасники висловили свої погляди на процеси світової економічної інтеграції; спрогнозували наслідки вступу до торгово-економічних інтеграційних об'єднань; намагалися збалансувати стратегічні напрями інтеграції країн у світове господарство – як зовнішні чинники, так і внутрішні передумови.

сільськогосподарського виробництва залишається створення технологічних парків. Взаємну користь можуть мати представники обох сторін, особливо за умов підготовки до Євро-2012, яке за два роки відбудеться в Україні та Польщі, при будівництві доріг, готе-

лів та інших об'єктів, що входять до розбудови інфраструктури країни. Ці можливості, як то кажуть, на поверхні. Щодо безпосередніх кроків – наприкінці травня делегація найбільшої у Китаї Національної машинобудівної інженерної корпорації відвідала Одесу, де підписала договір з ФК «Чорноморець» про фінансування китайською стороною будівництва нового стадіону та її участі у зведенні спортивної арени. Є всі підстави вважати, що таких прикладів стане значно більше.

Слід зазначити, що робочій поїздки українських парламентаріїв передував серйозний політичний діалог на найвищому рівні. 12 квітня цього року у Вашингтоні в рамках саміту з питань міжнародної безпеки Президент України Віктор Янукович зустрічався з Головою

Китайської Народної Республіки Ху Цзіньтао. Тоді лідер КНР висловив бажання більш ґрунтовно обмінятися думками зі своїм українським колегою щодо розвитку відносин України та Китаю, які становлять обопільний інтерес. У свою чергу, Президент України високо оцінив успіхи, яких досяг Китай у своєму розвитку. Він окремо підкреслив, що настав новий етап розвитку України, який характеризується політичною стабільністю в країні. І водночас – є передумови для нового етапу в українсько-китайських відносинах. Віктор Янукович висловив побажання активізувати їх, відновивши політичний діалог. Про це було заявлено як про обопільне рішення обох сторін, після якого відбувся ряд візитів на рівні урядів та парламентів. Активізувалися контакти між представниками ділових кіл України та Китаю. Опрацьовуються пропозиції щодо співпраці двох країн, перспектив збільшення товарообігу.

Зокрема, у травні в Києві Президент України провів зустріч з Міністром закордонних справ Китайської Народної Республіки Ян Цзечи і підкреслив, що наша держава зацікавлена у розвитку співробітництва у торгово-економічній сфері. «Ми вважаємо, що в основу нашої співпраці тре-

ба закладати, передусім, довгострокові, взаємовигідні відносини на принципах рівноправності», – наголосив він. Пригадавши квітневу зустріч із Головою КНР Ху Цзіньтао, український Президент висловив впевненість, що нині настав саме той момент, коли українсько-китайські відносини можна й необхідно вивести на якісно новий рівень реального стратегічного партнерства. При цьому глава держави зазначив, що Україна вітає посилення ролі Китаю як одного із впливових центрів сучасного багатоплярного світу:

– Треба чітко усвідомлювати, що, як це зазначав Президент Віктор Янукович, саме завдяки стабілізаційному впливу КНР світова економіка змогла значною мірою зменшити наслідки світової фінансової кризи. І ще один важливий момент хотів би підкреслити у словах Глави Держави. Він сказав, що нам особливо імponує той факт, що Китай поруч із зростанням економічного впливу активізує свою участь у вирішенні багатьох міжнародних питань. У ході цих зустрічей, зокрема, на рівні керівників держав, ми розуміємо прагнення нового керівництва краї-

ни поживати українсько-китайські двосторонні відносини, виділяючи їх як пріоритетні для української економіки. І цілком природно, що наша поїздка розглядається, передусім, у контексті підготовки до запланованого на вересень цього року візиту до Китайської Народної Республіки Президента України Віктора Януковича. У ході зустрічей, які відбулися, саме й обговорювалися питання, що порушуватимуться у ході візиту Президента та його зустрічей з керівництвом КНР, – сказав В. Коновалюк.

– Українська парламентська делегація побувала також у фінансовій столиці Китаю – Шанхаї. Тут прагматично ставляться до реальностей, оскільки залишається загроза зменшення темпів зростання через збої у відновленні світової економіки. Китайський прем'єр-міністр Вень Цзябао наголосує на її залежності від боргових ризиків і не виключає виникнення другої хвилі фінансової кризи. Утім, він констатує, що на даний час економічні умови в Китаї хороші, й влада не планує суттєвих змін щодо економічної політики країни. На тлі стабільного курсу юаня за січень–березень 2010 р. економіка в Китаї зросла на 11,9% порівняно з аналогічним періодом минулого року. Поточне зростання економіки країни є найшвидшим за час із 2007 р. Директор НДІ фінансів і торгівлі Академії суспільних наук Китаю Пей Чжанхун прогнозує дещо стриманіше зрос-

Члени парламентської делегації після однієї з ділових зустрічей

тання вітчизняного ВВП у 2010 році – на 10,5%. До речі, про сьогоднішні масштаби фінансового стану КНР свідчить і те, що Китай є найбільшим зовнішнім утримувачем облігацій США. Друге місце посідає Японія з вкладами на суму 795,5 мільярдів доларів. Трійку замикає Великобританія, яка станом на квітень цього року придбала держоблігацій США на 321,2 мільярда.

Тим часом, тут же, у Шанхаї, українська делегація відвідала Всесвітню універсальну виставку «ЕКСПО-2010», яка діє з 1 травня до 31 жовтня цього року. Там працює національний павільйон України, де можна отримати найсвіжішу інформацію про нашу країну.

Зокрема, як стало відомо з повідомлень інформгентств, останнім часом уряд України провів переговори з рядом китайських корпорацій про інвестування від 5 до 20 мільярдів доларів в економіку України. Обговорювалися варіанти надання грошей у формі кредитів під гарантії або як інвестиції. Втім, переговорний процес триває. Наприкінці візиту група українських депутатів побувала у спеціальному адміністративному районі Китаю – Гонконзі, щоб ознайомитися з роботою Гонконгської фондової біржі.

– Підсумки поїздки виявилися обнадійливими і нині ми їх обробили та працюємо над матеріалом, який вдалося зібрати, – підсуму-

вав Валерій Коновалюк. – Якщо ж говорити про загальнолюдські враження, зверну увагу ось на що. Під час ознайомлення з сьогодишнім Китаєм, а відвідати випало не лише Пекін, Шанхай, Гонконг, а й цілий ряд провінцій, ми почерпнули для себе чимало корисного. Але хотілося б підкреслити чи не головне, що більш за все запам'яталося. Це не хмарочоси, хоча темпи соціально-промислового будівництва вражають; і навіть не просторі гарні вулиці міст з розкішним озелененням, що створює дуже комфортні умови для проживання. Мене найбільше вразили звичайні китайці. І, передусім, молоде покоління. Вони настільки справляють враження психологічно, ідеологічно, духовно сформованих людей, на-

же велике враження. І я впевнений: сьогодні, ведучи мову про наші економічні інтереси, ні в якому разі не можна обходити стороною напрацьований у Китаї досвід по роботі з підростаючим поколінням. І в Україні на часі формувати певні культи фізичного, патріотичного, духовного розвитку. Над цим, в першу чергу, варто замислитися в Міністерстві освіти та Міністерстві у справах сім'ї, молоді та спорту. Культи, які були б базисом для молоді, надавали їм певної мотивації. Отже, потрібно створювати таку систему цінностей, щоб обмежити вплив чистого споживацтва на підсвідомість людей, які лише формуються. Їм життєво необхідно сьогодні створювати умови, залучати до процесу та будувати цю роботу, пов-

стільки здорові за своєю суттю, що мимоволі порівнюєш побачене з українськими реаліями.

Нинішній китайській молоді при тому, що вона повноцінно живе в оточенні цифрових сучасних технологій, абсолютно не чужа система цінностей, які формують у них повагу до національних традицій. І це, як мені здалося, дає їм сили за дуже короткий час ефективно підвищувати свій навчальний рівень, розвиватися гармонійно, абсолютно не комплексуючи.

На мене це справило ду-

торую, на зовсім нових державних ідеологічних брэндах. Сьогодні чимало молодих людей в Україні не можуть себе знайти з однієї причини: в державі не існує ані національної ідеї, ані ідеології, яка могла б мобілізувати та вибудувати для них певну систему координат в їхньому розу-

Біля павільйону України на ЕКСПО-2010

мінні, в сучасному вигляді. Те, що я помітив під час поїздки до Китаю – вони усвідомлюють, яку країну будують і яка роль у цьому відводиться підростаючому поколінню. Тому дуже цінним є те, що Україна та Китай співробітничать не лише суто в економічному векторі, а як зазначають спостерігачі, зростають контакти між людьми, зокрема, у сфері культури.

Як сказав Валерій Коновалюк, за підсумками робочої поїздки однозначно було відчутно зацікавленість китайської сторони у продовженні тем, піднятих у ході робочих зустрічей. І Китай потенційно являє собою того стратегічного та економічного партнера, який може і хоче запропонувати свої інвестиції в українське виробництво. А економіка України, – як констатує народний депутат, – без інвестицій вже не відбудеться.

– Треба усвідомити, ми просто проспали, проговорили той період, коли могли, маючи колосальний потенціал та можливості на початку 90-х вибудувати модель економічного розвитку та зберегти виробництво, промисловість, умови для розвитку малого і середнього бізнесу. На жаль, постійна балаканина на кшталт «куди Україні рухатися», звела все нанівець. Не з'явилося чітко виробленої стратегії, зрозумілої не лише для себе, а й для всієї світової спільноти. Тому сьогодні і з Китайською Народною Республікою, і з іншими потенційними партнерами, з якими реально розвивати сучасні технології та спільну кооперацію – Росією, Індією, Південно-Східною Азією – мусимо говорити з позицій сьогодишніх реалій і налаштовуватися на довгострокове співробітництво. Тому що при стратегічному

виборі європейської інтеграції маємо чітко усвідомити, що для Європи ми представляємо інтерес самодостатніми, сильними, з якісною соціальною базою, сучасною системою охорони здоров'я, з високими стандартами життя.

Инф. «З.С.»

Діти мігрантів під крилом “Синього птаха”

У серпні цього року в Україні успішно завершилася пилотна фаза спільного проекту Представництв Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні та Італії під назвою «Зміцнення потенціалу місцевих інституцій України щодо покращення міграційної та соціально-освітньої політики на користь дітей, жінок та місцевих громад».

Фінальна конференція зібрала близько сорока осіб. Серед них – представники українських міністерств, Міністерства закордонних справ Італії, МОМ в Італії та Україні, італійських і українських неурядових організацій та української діаспори в Італії, а також представники місцевої влади Тернопільської та Чернівецької областей.

Конференцію також відвідали Голова управління програм допомоги Представництва Європейського Союзу в Україні Лаура Гараньяні та аташе з комерційних питань Посольства Італії в Україні Нікола Карбоне. Із доповіддю, присвяченою питанням трудової міг-

рації, виступив Начальник управління політики зайнятості та трудової міграції Міністерства праці та соціальної політики України Володимир Єрасов.

Він зазначив, що за різними експертними оцінками нині за кордоном працює до 3 млн. громадян України. Відповідно до проведеного у 2008 році вибіркового обстеження населення щодо трудової міграції громадян України, було встановлено, що впродовж останніх трьох років за кордон з метою працевлаштування виїздили майже 1,5 млн. українців. Пан Єрасов також нагадав, що Україна є стороною 12 двосторонніх міжнародних договорів у сфері працевлаштування та соціальної захищеності та стороною 14 двосторонніх та одного багатостороннього договору в рамках СНД з питань пенсійного забезпечення.

Тож, на думку пана Єрасова, «на сьогодні одним із основних завдань щодо поліпшення соціального та правового захисту трудових мігрантів є розширення договірної бази з країнами, в

яких чисельність трудових мігрантів, громадян України, є найвагомішою, якою і є Італія, та проведення заходів щодо активізації виконання двосторонніх міжнародних договірних документів у частині відпрацювання механізму працевлаштування трудових мігрантів у рамках укладених угод».

Остаточним результатом проекту стало створення Італійсько-Українських Обсерваторій з Міграції. Під час них усі сторони – влада, науковці, дослідники, педагоги, неурядові організації, працівники соціальної сфери – отримали ще одну можливість безпосереднього спілкування про міграцію. Усього в Італії та Україні відбулися чотири зібрання Обсерваторії. За рішенням Представництв МОМ в Україні та Італії в майбутньому Обсерваторії відбуватимуться в режимі Skype вже після завершення проекту, таким чином перетворившись на Skype-Обсерваторії.

Представники понад двадцяти інституцій України та Італії підписали між собою Декларацію про Співробітництво, щоб, працюючи разом напряму, спільними зусиллями й надалі зменшувати негативні наслідки в родинях трудових мігрантів, вирішувати проблеми та реагувати на потреби їхніх дітей, залишених в Україні, й на ініціативи місцевих установ і неурядових організацій у подоланні існуючої проблеми. Сторони, які підписали документ, надалі братимуть участь у роботі Skype-Обсерваторії.

Голова Представництва МОМ в Україні пан Манфред Профазі переконаний, що завдяки впровадженню в

життя цього проекту в Україні вдалося знайти прямий шлях власного внеску в добробут та майбутнє України: «Дуже приємно усвідомлювати, що цей проект покликаний допомагати дітям, творцям майбутнього у цій країні, роблячи їх сильнішими».

Учасники конференції виступали з доповідями та ділилися думками щодо сучасної міжнародної міграції загалом і проблем, які виникали в ході проекту, зокрема. Так, професор Клаудія Заккай з Римського універ-

ситету «La Sapienza» під час своєї доповіді на тему «Роль жінки у сучасній міжнародній міграції» охарактеризувала сучасну міжнародну міграцію як частину міжнародної революції. Пані Заккай підкреслила, що в останні десятиліття сучасна міграція набула такого розмаху та значення, що держави не можуть не враховувати її у впровадженні своєї внутрішньої та міжнародної політики. Багато вчених говорять про наш вік, як про «вік міграцій».

На думку Клаудії Заккай, важливо, щоб було гарантовано право на возз'єднання

родини мігрантів. Принцип цілісності родини було проголошено та закріплено в багатьох міжнародних угодах, а держави мають уже дотримуватися та забезпечувати збереження єдності родини. Міжнародні юридичні структури з захисту мігрантів виступають за використання прагматичного та гнучкого підходу із врахуванням факту фізичної, психологічної та фінансової залежності членів родини мігрантів.

Згідно з доповіддю пані Заккай, «всередині родини можуть існувати різні мотиви, через які батьки, які їдуть працювати закордон, вимушені розлучатися із дітьми на тривалий час. Жінки-мігрантки працюють у сегменті послуг догляду за домом і за людьми, в якому в більшості випадків не існує найменших норм захисту умов праці та життя працівниць, які вимушені працювати за умов тотальної «ізоляції» та відсутності трудових договорів (і навіть навпаки – з широким спектром порушень договірних зобов'язань), що, у свою чергу, унеможливило ініціювання процедури возз'єднання родини».

Під час конференції були також презентовані наукові дослідження незалежного експерта з гендерних проблем в Україні Аліси Толстокорова, яка констатує, що впродовж останнього десятиліття географія трудової міграції з України суттєво

розширилася, що стало результатом розвитку нових тенденцій на ринку праці, прозорості державних кордонів, виникнення близьких сімейних і громадських зв'язків через кордони. Крім того, у контексті існування Італійсько-Українського проекту досить слухним є твердження пані Толстокорова про «фемінізацію міграції».

Вона стверджує, що втеча жінок з України тягне за собою ще один вид утечі – дітей та підлітків, прискорюючи тенденцію старіння суспільства та посилюючи демографічний тиск на покоління працездатного віку.

Для ефективності міграційної політики в Україні, виходячи з даної ситуації, вважає дослідниця Толстокорова, необхідно взяти до уваги гендерний та віковий виміри економічної мобільності, так, щоб ефективно врегульовувати проблеми, які спричиняються соціодемографічними особливостями потоків трудових ресурсів. Також необхідно розглядати зростаючу фемінізацію міграції з України до північних держав таким чином, щоб зробити жінок-мігранток та їхні нагальні потреби видимими, та звертатися до них у рамках державної міграційної політики та управління.

Пані Толстокорова розглядає гендерний ефект трудової міграції в українських родинах як уявлених громадах. Зокрема, стверджує-

ся, що хоча міграція може змінити гендерні ролі, вона передусім вражає матерів, які переймають на себе роль годувальниць і постачальниць. Однак така роль лише збільшує кількість їхніх сімейних обов'язків, і не обов'язково призводить до посилення влади жінки. Навпаки, вона може призвести до увічнення ролі жінок як псевдоматерів, яких експлуатують з усіх боків, при тому що самі вони мають мало зиску зі своїх емоційних і фінансових інвестицій у дітей і сім'ю.

Під час конференції було також презентовано доповідь «Кругова (циркулярна) міграція та міграція жінок», автором якої виступила експерт Національного Інституту стратегічних досліджень Олена Малиновська. Щодо ситуації з українськими жінками, пані Малиновська констатувала, що «багато українських жінок застосовують циркулярну модель роботи за кордоном, як то «човникова торгівля», робота в домогосподарствах «вахтовим методом», догляд за старими та хворими, а також роботи в сільськогосподарській сфері.

Пані Малиновська також звернула увагу присутніх на конференції на зростання частки жінок, особливо матерів, у програмах тимчасового працевлаштування, які в більшості випадків прагнули б повернутися додому.

Таким чином, під час фінальної конференції експерти та дослідники обмінялися думками та обговорили подальші кроки для розвитку проекту та розв'язання все ще існуючих проблем. Після завершення конференції всі присутні завітали на скромний прийом до Київського театру-майстерні «Сузір'я», де отримали можливість подивитися театральну виставу «Синій птах».

Дане театральне дійство стало логічним та незабутнім завершенням пілотної

фази італійсько-українського проекту в Україні. Власне, виставу було адаптовано за сприяння Майстерні театального мистецтва «Сузір'я» під відому філософську п'єсу-феєрію видатного бельгійського письменника, лауреата Нобелівської премії Моріса Метерлінка. Формат вистави був обраний, аби залучити дітей трудових мігрантів та покращити їхні навички спілкування та відчуття своєї приналежності. До фінального показу в Києві вистава з успіхом пройшла у Тербовлі та Нижніх Петрівцях за участі 750 дітей.

«Казку Метерлінка обрано не випадково. У п'єсі діти виражають своє бачення предметів, мають уяву їхні душі. Діти з неповних родин відразу отримують ті знання, до яких інші прямують протягом багатьох років. Завдяки цій постановці ми порівнюємо доросле бачення світу з дитячим», – розповідає про виставу художній керівник-директор столичного Театру «Сузір'я» Олексій Кужельний.

У рамках пілотної проекту було проведено цілу низку різноманітних заходів. Так, у місті Тербовля (Тернопільська область) та селах Нижні і Верхні Петрівці (Чернівецька область) представниками МОМ у Римі та Києві були проведені спеціальні тренінги для вчителів і працівників соціальної сфери для привернення уваги до феномену дітей заробітчан.

Представники українських неурядових організацій – Тернопільський міський жіночий клуб «Відродження нації» та Чернівецьке обласне громадське молодіжне об'єднання «Сучасник» – організували аналогічні тренінги для 70 педагогів з 34 шкіл Тербовлі та 4 шкіл Петрівців. Уже навчені вчителі провели спеціальні «креативні лабораторії», під час яких разом із дітьми малювали картини та склада-

ли різні композиції на тему міграції з метою підвищення усвідомлення дітьми явища трудової міграції та формування навичок самостійного аналізу життєвих обставин (усього було задіяно 68 шкіл та взяли участь 2492 учні).

У школах Верхніх та Нижніх Петрівців були також проведені так звані «спортивні лабораторії» на чолі з відомим італійським футбольним суддею Стефано Фаріною. Три дні поспіль пан Фаріна навчав дітей та вчителів, як об'єднатися та виховати в собі командний дух, проводив тренінги зі спілкування та техніки перемоги.

Про життя місцевих гро-

мад, неповних родин, дітей трудових мігрантів та їхніх матерів в Італії за сприяння Представництва МОМ у Римі було також підготовлено документальний фільм за назвою «Діти трудових мігрантів», автором якого є італійський відеооператор Доменіко ді Руокко.

Для вчителів чотирьох шкіл Верхніх та Нижніх Петрівців Представництво МОМ в Україні провело спеціальні тренінги для вчителів та дітей з користування Skype, щоб дітям трудових мігрантів було набагато легше спілкуватися з їхніми матерями в Італії.

Після завершенні пілотної фази проекту сторони з України та Італії тепер спо-

діваються, що місцеві установи та інституції обох країн надалі працюватимуть децентралізовано, на пряму, об'єднуючи зусилля для викоринення існуючої

проблеми дітей трудових мігрантів в українському суспільстві.

Світлана СЛАБІНСЬКА

На фото: фрагменти з вистави "Синій птах"

Бельгія є країною-головою Ради ЄС

З 1 липня Бельгія є країною-головою у Раді Європейського Союзу. Вона прийняла цю відповідальну місію від Іспанії. Упродовж шести місяців ця країна виконуватиме функції країни-голови, після чого передасть ці повноваження Угорщині.

Подолання фінансової кризи, створення додаткових робочих місць і боротьба зі змінами клімату стали головними акцентами робочої програми головування Бельгії у ЄС.

Для більш стрімкого виходу з кризи країна лобюватиме створення нової регуляторної структури у фінансовому секторі. Її мета – захист бізнесу від усіх можливих викликів фінансової нестабільності.

Без уваги не залишилася і екологічна тема. Для зменшення викидів парникових газів Бельгія має намір приділити увагу розвитку енергоефективних технологій, чистого транспорту, а також переглянути європейське енергетичне законодавство.

Протягом усього періоду головування в будівлі Ради ЄС Justus Lipsius діятиме виставка «Fashion & Design – Second Hand Second Life». Бельгійські дизайнери, які взяли участь в події, здійснили неординарний проект, зробивши цікаві модні речі зі старого секонд-хенду. Так символічно в ЄС триває ініціатива з протидії злидням та соціального вилучення, яка позначає весь 2010 рік.

Нагадаємо, що після того, як новий Лісабонський договір ЄС набув чинності, роль ротаційного шестимісячного головування кожної країни ЄС стала скромнішою, ніж раніше.

Роль країни-голови практично не поширюється на зовнішню політику ЄС та на роботу Європейської Ради – найвищої міждержавної інституції Союзу.

На засіданнях Ради міністрів закордонних справ керує не ротаційна краї-

на-голова, а постійний Високий представник у справах зовнішніх відносин і безпекової політики (Кетрін Ештон), що робить зовнішню політику ЄС більш послідовною та незалежною від зміни головування.

А на зустрічах голів держав та урядів країн ЄС головує постійний Президент Європейської Ради (нині ним є Герман Ван Ромпей).

Натомість, роль країни-голови залишається вагомою в роботі інших секторальних засідань Ради Міністрів ЄС (енергетика, транспорт, освіта, екологія тощо). Як голова Ради Європейського Союзу Бельгія організовує всі інші засідання Ради та головує на них.

З метою забезпечення певної спадкоємності у роботі ЄС, Бельгія створила спільну робочу програму з попередньою країною-головою – Іспанією та наступною країною-головою – Угорщиною відповідно до законодавчих положень договорів ЄС. Серед основних цілей даної програми: перегляд Лісабонської стратегії, який має на меті кращу підготовку до подолання поточних проблем, таких як економічна криза та безробіття, поліпшення контролю за фінансовими ринками; розширення соціальних програм, їх направленість на молодь, боротьба з дискримінацією за статевими ознаками та боротьба зі злидністю; створення глобальної європейської політики у сфері еміграції та надання притулку; створення більш послідовного та ефективного зовніш-

нього уряду ЄС, а також акцентування уваги на захисті прав людини та основних свобод.

У межах цієї 18-місячної програми спільної роботи Бельгія має намір дедалі більше ознайомлювати громадян зі своїми пріоритетами. Для досягнення цієї мети головуюча сторона вже організувала ряд зустрічей з громадянами та громадянськими товариствами, а також створила офіційний інтерактивний веб-сайт.

Soft Power:

роль суб'єктивного чинника у міжнародних відносинах

Валерій ПАНТЕЛЄВ,
здобувач Національного
інституту проблем
міжнародної безпеки Ради
національної безпеки
і оборони України

Колишній голова Національної Ради з питань розвідки, помічник Міністра оборони в адміністрації Б.Клінтона та автор концепції Soft Power Джозеф С. Най у своїй книжці "М'яка сила: засіб досягнення успіху у світовій політиці" зазначає, що поряд денний сучасної зовнішньої політики перетворився на тривимірну шахову гру. В одній площині відбувається класичне військове протистояння, де має перевагу той, у кого сильніша армія. В іншій площині – міждержавні економічні зносини, де досягнення бажаних результатів у торгівлі та фінансових питаннях залежить від результату домовленостей між ключовими фінансово-економічними гравцями, пе-

редусім, США, Євросоюзом та Китаєм. У третій площині – боротьба за симпатію та прихильність. Успіху на зовнішньополітичній арені досягає лише той, хто вміє грати одночасно в усіх трьох вимірах.

Термін Soft Power вперше був використаний у книжці Дж.Най "Приречені панувати" (Bound to Lead), яка вийшла у 1990 році. З того часу він став одним із наймодніших понять сучасної політології, а у вітчизняній публіцистиці набув ще й ореолу своєрідного містицизму, який виникає завжди внаслідок браку інформації.

Більшість українських вчених, які займаються проблематикою міждержавного інформаційного протиборства, доволі часто згадують Soft Power як один з перспективних напрямів зовнішньої політики. Проте, підходи до цього феномену різняться. Зокрема, Г.Почепцов розглядає феномен Soft Power як інструмент так званої "холодної війни нового типу", яка, на його думку, перемістилася зі сфери військової в сферу енергетичну. О.Литвиненко віддає перевагу розгляду даного феномену в теоретично більш досконалій парадигмі інформаційних впливів і операцій. Схожої позиції дотримується й завідувач відділом інформаційної безпеки та міжнародних інформаційних відносин Інституту проблем міжнародної безпе-

ки РНБО України, професор М.Ожеван. Він розглядає Soft Power скоріше як евфемізм, який вживається замість терміну "зовнішні інформаційно-психологічні впливи". Проте, окремий політологічний інтерес представляє бачення цього терміну самим автором концепції.

Проблеми перекладу

Якщо в англомовному варіанті термін "soft power" є на рідкість точним, у перекладі його українською виникають певні труднощі, пов'язані з полісемією цього словосполучення.

Автор концепції сам тлу-

гутність" всі розуміють, що йдеться, передусім, про зовнішньополітичний потенціал. Натомість термін "державна влада" використовується виключно у внутрішньополітичному контексті, а вислів "державна сила" взагалі не використовується.

Переклад слова "soft" як "м'який", в принципі, має рацію як антитеза "жорсткий" могутності. Але сучасність надала нам більш досконалий лінгвістичний інструментарій. Так, в епоху інформатизації утвердився термін "software", який означає програмне забезпечення, тобто такий товар, який не має фізичних якос-

мачить слово "power" як "здатність впливати на поведінку інших для досягнення бажаного результату", тобто має на увазі еквівалент слова "влада". Втім, в українській мовній традиції найбільш вживаним предикатом щодо держави у міжнародному контексті є термін "могутність". Якщо ми кажемо про "державну мо-

тей. Основна характеристика програмного забезпечення як товару – це його виключно інтелектуальний та віртуальний характер.

Враховуючи зазначене, виводимо цілу низку найбільш адекватних перекладів Soft Power українською: "інтелектуальна могутність", "віртуальна могутність", "інформаційна мо-

The article reveals the essence of one of the most fashionable in modern political discourse term "soft power". It is also examined the features of using of this part of the modern foreign policy. The author analyses the fixed in Ukrainian scientific and journalistic literature translation of "soft power" as "м'яка сила".

гутність”, беручи до уваги схильність Дж.Най до поетичних образів: “невідчутна могутність”. Досить адекватно можна перекласти Soft Power як “міжнародний авторитет” або “суб’єктивний вплив”, а також використати варіант, запропонований Б.Л.Гартом ще до Дж.Най: “стратегія непрямих дій у політиці”. Доцільно також згадати й семантично близькі терміни “зовнішній інформаційно-психологічний вплив”, “міжнародний PR”, “пропаганда”.

Втім, аби уникнути термінологічного плутанини надалі користуватимемося канонічним в українській науковій парадигмі перекладом soft power як “м’яка сила”.

Що таке м’яка сила?

Хоча сам термін з’явився порівняно нещодавно, цей напрям зовнішньої політики теоретично обґрунтовувався та використовувався на практиці набагато раніше. Британський письмен-

тичних та економічних переваг) та “цілей оточення” (відповідно створення сприятливого контексту для здійснення інформаційних операцій).

Сам автор концепції Дж.Най формулює її таким чином: м’яка сила – це здатність отримувати бажаний результат більше через привабливість, ніж через примус та підкуп. Тобто, фактично йдеться про використання класичного інструментарію PR у міжнародних відносинах. У вітчизняній парадигмі – це напрям зовнішньої політики, який полягає у створенні сприятливого інформаційно-психологічного середовища для досягнення конкретних зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних цілей.

Згадуючи тривимірну шахову дошку Дж.Най зазначимо, що загалом ресурсів могутності держави на міжнародній арені рівно три: 1) військовий потенціал; 2) економічна потужність; 3) м’яка сила. Перші два можуть тлумачитися як “тверда сила”, тобто об’єктивні чинники зовнішньополітичної потужності на відміну від суб’єктивних чинників м’якої сили. Тверда сила – це влада негативних та позитивних стимулів – “батога та пряника”, тобто фізичного примусу та фінансового підкupu. М’яка сила – це моральний авторитет наукових, технічних і спортивних досягнень та творів високого мистецтва, привабливість гуманістичної ідеології, ефективної економічної політики та раціональної адміністративної системи, спокуса масової культури, симпатія до національної культури, звичаїв та моделей поведінки.

Все виявляється досить простим. Врешті-решт поганого Голяфа завжди перемагає гарний Давид. Але тут є нюанси (в яких, як відомо, криється чорт).

Як було зазначено вище, м’яка сила – це привабливість через спокусу, зваблення, тобто через апелювання до ірраціональної сфери свідомості. Дж. Най ніде не пише, що м’яка сила будується виключно на об’єктивній реальності. Навпаки, серед ресурсів м’якої сили він називає чинники або суб’єктивного характеру (цінності, ідеологія), або міфічні (кінофільми, література), або, навіть, такі, які мають відверто маніпулятивний характер (корегування порядку денного світових ЗМІ). Таким чином, нюанс № 1: м’яка сила ґрунтується не на об’єктивній картині, а на тому образі, який формується глобальними ЗМІ та масовою культурою.

Таким чином, одним із джерел м’якої сили є привабливі цінності. Але цінності різних національних культур істотно відрізняються одна від одної. Дж. Най пише: “Коли ви можете зробити так, щоб інші захоплювалися вашими ідеалами та бажали те, що ви бажаєте, вам не потрібно використовувати багато батогів та пряників для того, щоб спрямувати їх у вашому напрямі”. Таким чином, м’яка сила будується на умінні створювати бажання інших, тобто корегувати їх цінності. Адже, нюанс № 2: м’яка сила діє лише у такій системі ціннісних координат, в якій саме ваша країна буде на вищій позиції.

Проте важливо не лише сформулювати бажання інших, а й донести їх. Країни відрізняються не лише різними цінностями, а й різним ступенем розвитку інформаційної інфраструктури. Ступінь впливу м’якої сили залежить від розвитку інформ-

ційного суспільства, яке виступає фізичним носієм елементів м’якої сили. За умов глобалізації відбувається інформаційно-культурна гомогенізація, яка посилює ефективність інструментів м’якої сили. Якщо ще п’ятдесят років тому угорця відрізняла від турка культурна безодня, наразі обидва дивляться одні фільми, слухають одну музику, дивляться одні і ті самі телеканали. Адже, нюанс № 3: ступінь впливу м’якої сили залежить від ступеня прозорості інформаційних кордонів країни.

М’яка сила не є слабкість. Вона не є антитезою твердої сили, а лише розширює спектр зовнішньополітичного інструментарію. При цьому м’яка сила виступає каталізатором для твердої сили, а тверда сила є джерелом м’якої сили.

Крім іншого, м’яка сила є й засобом економічної раціоналізації зовнішніх зносин. PR виник тоді, коли було підраховано, що внесений в цю діяльність долар може давати до 5 доларів прибутку. У цьому контексті О.Литвиненко згадує слова президента США Р.Ніксона про те, що один долар, вкладений у пропаганду, принесе більше користі, ніж десять доларів, вкладених у озбро-

ник Е.Кар у 1939 році описував могутність держави у трьох категоріях: військовій, економічній та владі над думкою. Видатний американський політолог Арнольд Волферс у 60-х роках XX ст. розвив теорію Кара функціональним розподілом зовнішньої політики на досягнення “цілей володіння” (у нашій термінології: безпосереднє здійснення інформаційних операцій з досягнення конкретних полі-

ення*. Дж. Най наводить сучасний приклад: коли Франція, Росія та Китай відмовили США у Раді безпеки ООН легітимізувати військову операцію в Іраку, це не унеможливило для США увійти в війну, але зробило її значно дорожчою.

Скептики аргументують, що країни співробітничать виключно з власних інтересів, тому нестача м'якої сили не є великою втратою. Можливо, це справедливо для тоталітарних суспільств. Утім за умов демократичного суспільства зовнішня політика перебуває під постійним впливом з боку суміжних сфер, які частково або цілком є ресурсами м'якої влади: внутрішньої політики, політики міжнародних організацій та неурядових структур.

Суб'єкти м'якої сили

Якщо не вишукувати приклади використання інструментарію м'якої сили у Старому Заповіті та стародавній історії, то найбільш яскравим прикладом застосування м'якої сили є, звичайно, "холодна війна". Перебуваючи у дуже вузькому коридорі можливостей внаслідок загрози гарантованого взаємного знищення дві супердержави могли повноцінно використовувати лише два з трьох згаданих ресурсів могутності:

економічний потенціал і м'яку силу.

США активно використовувало м'яку силу як допоміжний елемент твердої сили взяв на себе весь тягар військового протистояння з СРСР. Це дозволило західноєвропейським країнам заощаджувати власні ресурси на реалізацію соціальних програм. Американські дипломати жартували з цього приводу: "Навіщо купувати корову якщо можна мати молоко безкоштовно". План Маршалла та аналогічна програма економічного відродження Японії супроводжуються масштабними PR-заходами (які проводяться й донині!), американська культура та спосіб життя не лише стають еталоном для Старої Європи, але й проникають в СРСР, де кока-кола сприймається як еліксир щастя.

СРСР також мав сильний ресурс м'якої влади. Втім його сильно підірвали вторгнення військ до Угорщини та Чехословаччини. Попри те, що економічні та військові ресурси СРСР зростали, його м'яка сила була підірвана. Один із радянських дисидентів потім писав, що саме повстання у Будапешті та Празі були розцінені інтелігенцією як передвісник майбутньої гибелі радянського устрою. СРСР намагався використовувати

м'яку силу через масовану економічну допомогу. Очевидці згадують, що кожне третє судно, яке виходило з одеського порту, було завантажено "Жигулями", продуктами харчування та іншою фактично безоплатною допомогою ідеологічно близьким країнам Азії та Африки. Втім, на тлі загальної кризи комуністичної ідеології, такі дії не могли стати ресурсом м'якої влади і, скоріше, відносилися до економічного впливу, тобто твердої сили. Як приклад зневажливого ставлення радянського керівництва до ресурсів м'якої сили Дж. Най згадує іронічну реакцію Й.Сталіна на інформацію щодо підтримки Ватиканом нацистів: "Скільки дивізій має Папа Римський?"

Після закінчення "холодної війни" один із двох суб'єктів глобального протистояння зник з мапи світу, в іншому з-поміж політичної еліти почала набирати популярності ідея, що за умов глобальної військової та економічної гегемонії США витрачати кошти на ресурси м'якої сили є марнотратством. Подібний підхід набув свого апогею в період президентства Дж. Буша-молодшого. Як зазначив Ньют Гінгрич, тодішній спікер Палати представників Конгресу США, "могутність держави не в тому, скільки ворогів вона може знищити, а в тому, скільки союзників може залучити на свій бік. І це дуже важливий показник того, що їм не вдалося зробити". Разом з тим, адміністрація Дж. Буша експлуатувала величезний запас м'якої сили США, нагромаджений попередніми політичними поколіннями. Це дало змогу на Давоському форумі 2003 року на критичні зауваження архієпископа Кентерберійського проте, що США надмірно спирається на тверду силу, тодішньому держсекретарю К. Пауелу зірвати аплодисменти залу фразою "я не вва-

жаю, що мені за щось може бути соромно або за щось необхідно вибачитися з огляду на все те, що Америка зробила для світу".

Тим не менш, у 2003 році міжнародний авторитет США серйозно постраждав. У країнах спільної Західної цивілізації кількість симпатиків скоротилася на 30%, проте більшість каналізували своє негативне ставлення до війни в Іраку не на США як державу, а на адміністрацію Дж. Буша. Потужний потенціал м'якої сили дозволив розрізнити негатив американської зовнішньої політики і позитив американської науки та культури. Іншою була ситуація у країнах, які належать до ісламського світу. В таких країнах як Туреччина, Індонезія, Пакистан, Йорданія позитивно ставилися до США менш як 15% населення.

У новітній історії США це був не перший випадок різкого падіння симпатії до США. Після ядерних бомбардувань японських міст Хіросіма та Нагасакі у 1945 р. була криза навколо Суейцького каналу у 1956 р. та війна у В'єтнамі наприкінці 1960-х – початку 70-х років. Таким чином основним джерелом підризу "м'якої сили" є непопулярна зовнішня політика.

Незважаючи на те, що США займає лише сьоме місце за індексом якості життя ООН, на сьогодні ця країна залишається безперечним лідером у сфері використання "м'якої сили". Сполучені Штати:

- приймають в шість разів більше іммігрантів, ніж друга за цим показником Німеччина;

- фактично є світовим монополістом в сфері експорту кінопродукції та телевізійних програм (попри те, що за кількістю виробництва фільмів на першому місці індійська кіностудія "Bollywood");

- приймають 28% з 1,6 млн. студентів, які навча-

* Тут слід зазначити, що за часів Р.Ніксона термін "пропаганда" не мав того негативного забарвлення, який він має у сучасному політичному дискурсі.

ються за кордоном та найбільше (86 тис.) запрошених із інших країн науковців;

- на першому місці у світі за кількістю книжкових публікацій”;

- виробляють музикальної продукції вдвічі більше, ніж її найближчий конкурент Японія;

- на першому місці за кількістю лауреатів Нобелівської премії з фізики, хімії та економіки;

- має більше всіх інтернет-сайтів, на другому місці Японія, в якій сайтів у 13 разів менше.

Цікаво, що акцент на масову культуру у структурі м'якої сили США призвів до цікавого феномену в Європі. Як пише журнал “The Economist”: “Бідніші та малоосвічені британці ставляться до США значно більш прихильно, ніж їх більш багаті та освічені співгромадяни... Наразі антиамериканізм став своєрідною формою снобізму” [1, с.54].

Велика Британія є другим за інтенсивністю суб'єктом м'якої сили:

- на другому місці за кількістю запрошених іноземних студентів (14%);

- на другому місці за світовою медійною інфраструктурою (BBC, Reuters тощо);

- найбільш популярна футбольна команда у світі: бегемоти “Manchester United”, яка має 200 фан-клубів у 24 країнах світу;

- найбільш відомий футболіст – британець Девід Бекхем;

- найбільш популярна рок-група у світі: британська Beatles;

Дедалі активніше інструменти м'якої сили застосовують й інші країни. Зокрема, Норвегія останнім часом бере участь у мирних переговорах у Філіппінах, на Балканах, Колумбії, Гватемалі, у Шрі-Ланці та на Близькому Сході. Норвежці пояснюють, що це походить від їх лютеранської спадщини, але водночас роль миротворця асоціює Норвегію з цінностями, які розділяють інші розвинені країни, місце Норвегії за багатьма столами мирних переговорів забезпечує її корисність і цінність для більших країн.

Мусульманські країни також намагаються використовувати елементи м'якої сили, прикладом чого є катарський телеканал “Аль-Джазіра”, який можна назвати головним рупором ісламської цивілізації. Безпрецедентні кроки з розбудови м'якої сили робить останнім часом Російська Федерація, яка використовує як власні ресурси, так і провідні західні PR-компанії. Зокрема, у квітні 2006 року між Адміністрацією Президента РФ та американською компанією Ketchum був укладений багатомільйонний контракт на надання послуг у зв'язку з проведенням у м. Санкт-Петербург саміту “великої вісімки” [2, URL]. Лобіюванням інтересів РФ у вищих ешелонах влади Європейського Союзу опі-

кується розташована у Брюсселі компанія GPlus, яка має розвинені зв'язки серед представників Єврокомісії та інших європейських структур. Після серії конфліктів з Білоруссю та Україною у 2005–2006 роках “Газпром” вирішив не змінювати свою жорстку маркетингову стратегію, натомість покращити свій міжнародний імідж за рахунок активних піар-акцій, на які щороку газовий монополіст витрачає близько 140 млн. дол. США [3, URL].

Від Soft Power до Smart Power

Закінчуючи статтю, зазначимо, що “soft power” вже виходить з сучасного політичного дискурсу трансформуючись у концепцію “smart power” (“розумна сила”). Цей термін також впроваджений Дж.Наєм у 2003 р. та означає (в його власній інтерпретації) “здатність об'єднувати тверду і м'яку силу в ефективній стратегії”. Автори книжки “Тримати на шворці псів війни: управління конфліктами у розділеному світі” зазначають, що розумна сила “включає стратегічне використання дипломатії, переконання, розбудову потенціалу та проекцію сили та впливу способом, який є найбільш рентабельним та має політичну та соціальну легітимність” [4, URL]. Адаже, можна зазначити, що концепція розумної сили –

це розбудова найціннішого у концепції м'якої сили – синергетичного ефекту від оптимального поєднання елементів м'якої та твердої сили у міжнародних відносинах.

Доволі складно у невеликій статті викласти всі аспекти такого складного інструменту зовнішньої політики, як “м'яка сила”. Але якщо вдалося розв'язати згаданий на початку статті містичний ореол навколо цього поняття, мету авторського задуму можна вважати виконаною.

Список використаної літератури

1. “Over Here,” *The Economist*, March 15, 2003, p. 54.
2. Neil Buckley: *Kremlin hires PR group to improve G8 image* // *Financial Times*, April 30 2006 URL: http://www.ft.com/cms/s/0/13bcae1e-d87c-11da-9715-0000779e2340.html?nclink_check=1
3. Зокрема: *Газпром потратит 11 млн долл. на улучшение имиджа* // URL: <http://news.finance.ua/ru/orgtrg/~1/6/4458/91486>
4. Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson, and Pamela R. Aall, eds. *Leashing the Dogs of War: Conflict Management in a Divided World*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 2007. xviii + 726 pp. Цум за: http://en.wikipedia.org/wiki/Smart_power

Ціна питання

перспективи функціонування українського ГСХ «Дунай – Чорне море»

Андрій СКЛЯР,
аспірант Дипломатичної
академії України
при МЗС України

Інтеграційні процеси на європейському континенті, розширення Європейського Союзу, поглиблення галузевих міжрегіональних взаємозв'язків західноєвропейських держав зі Східною Європою безпосередньо впливають на розвиток співробітництва у політичній, соціальній та інших сферах на європейському континенті. Невід'ємною складовою цих процесів є поглиблення економічної кооперації, зокрема, посилення транспортного і транзитного сегментів економічного співробітництва та розбудова транс'європейської транспортної мережі.

Так, у рамках проведення 2-ї Загальноєвропейської конференції з транспорту під егідою ЄС (о.Крит, березень 1994 року) було погоджено систему міжнародних транспортних коридорів (далі – МТК) і затверджено маршрути перших дев'яти МТК, чотири з яких проходять через причорноморський регіон.

МТК № 7, т.зв. "Дунайський" маршрут (Відень –

Братислава – Будапешт – Белград – Рені – Ізмаїл – Усть-Дунайськ), що сполучає порти Чорного моря з містами в Центральній та Східній Європі, є місцем активного формування внутрішньорегіональних і міждержавних транспортних потоків. Відтак, стан інфраструктури України в басейні Азовського і Чорного морів безпосередньо впливає на позиції нашої держави в перерозподілі ринку транзиту в цьому регіоні. Оскільки транзит є предметом серйозної міжнародної конкуренції, важливим завданням залишається відновлення транзитного потенціалу України та утвердження її у статусі транзитної держави.

Деструктивні тенденції новітніх часів негативно позначилися на розвитку морегосподарського і транспортного комплексу української частини Придунав'я, яка включає 3 морських торговельних порти (Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайськ), Ізмаїльський суднобудівний та Кілійський судноремонтний заводи, державну судноплавну компанію ВАТ «Українське Дунайське пароплавство», 4 залізничні станції, локомотивне депо, ряд підприємств автомобільного транспорту, аеропорт Ізмаїл). Донедавна однією з причин фінансово-економічної кризи підприємств регіону була невирішеність питання з функціонування ходу на кшталт «річка – море» в українській частині дельти Дунаю, який надавав би додаткових можливостей для подальшого нарощування потужностей

національних транспортних комунікацій з обробки експортно-імпортних і транзитних вантажів на євразійському просторі.

У зв'язку з цим на окрему увагу заслуговує питання практичних кроків нашої держави щодо розвитку національної інфраструктури, яка є складовою частиною 7-го «Дунайського» МТК. Йдеться про реалізацію одного з найбільш масштабних транспортних проєктів національного рівня – відновлення судноплавства в українській частині нижнього Придунав'я шляхом розвитку Глибоководного суднового ходу (далі – ГСХ) «Дунай – Чорне море». Спробуємо розглянути шлях реалізації згаданого проєкту детальніше.

Потреба у надійному каналі, який би зв'язував українські річкові порти на Дунаї з Чорним морем зумовлена цілим рядом об'єктивних причин:

- необхідність забезпечення належного функціонування морського госпо-

дарського комплексу на українському Придунав'ї (вирішення соціальних питань мешканців регіону, припинення деструкції інфраструктури водно-транспортної галузі, поновлення нормального товарообігу в українських портах регіону тощо);

- перспектива підвищення значимості цього транспортного коридору, участь у проєктах розширення транзиту за напрямком Схід – Захід, розширення логістичних схем руху вантажопотоків у рамках національної території України та акваторії Чорного моря;

- створення альтернативи/конкуренції румунським каналам для оптимізації пропускної можливості, зменшення витрат та підвищення якості послуг при проходженні товарів у сполученні річка – море.

Першим кроком на шляху до вироблення належної нормативно-правової бази для відновлення повноцінного судноплавства в українській частині дельти Ду-

наю стало прийняття Урядом України постанови «Про першочергові заходи щодо створення національної мережі міжнародних транспортних коридорів» від 16.12.1996 року № 1512. Згаданим документом було затверджено план відповідних заходів, а також перелік транспортних коридорів України, серед яких і коридор «№ 7 Критський – по річці Дунай» [1].

Постановою Кабінету Міністрів України від 04.08.1997 року № 821 було схвалено Концепцію створення та функціонування національної мережі МТК в Україні, з метою «розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні у взаємодії наземних видів транспорту з водним транспортом, пов'язавши її створення із загальноєвропейською мережею». Згаданою концепцією було підтверджено, що «створення транспортних коридорів та їх входження до міжнародної транспортної системи є пріоритетним загальнодержавним напрямом розвитку транспортно-дорожнього комплексу» [2], а також віднесено водний шлях по лінії Усть-Дунайський – Ізмаїл – Рені до системи транспортних коридорів України.

Згодом, задля забезпечення «оптимального використання наявного та подальшого розвитку транзитного потенціалу України шляхом створення сприятливих умов для учасників транзитних перевезень, збільшення валютних надходжень від експорту транспортних та інших послуг» Законом України від 07.02.2002 року № 3022-III затверджено Комплексну програму утвердження України як транзитної держави у 2002–2010 роках. Програмою було, зокрема, передбачено «розроблення і реалізацію заходів щодо збільшення обсягів транзиту вантажів на українській

ділянці річки Дунай» (ч. 11 ст. 5) [3].

Наступним і, напевно, найважливішим завданням було визначення оптимального варіанта проведення ГСХ в українській частині дельти Дунаю. Близько десяти варіантів його проходження умовно склали такі групи: створення ходу по штучному каналу (найбільш ймовірний: Соломонів рукав – Жебриянська бухта) та створення ходу з використанням природних водостоків (найбільш ймовірний: Рені – Вилкове – Старостамбульське гирло – гирло Бистре). При цьому, усі запропоновані варіанти певною мірою зачіпали інтереси Дунайського біосферного заповідника (далі – ДБЗ), площа якого охоплює всю територію української частини дельти Дунаю.

Варіант проходження водного шляху по лінії Соломонів рукав – Жебриянська бухта було визнано мало-ефективним через високу капіталомісткість, технологічну масштабність і низку інших суттєвих недоліків: необхідність проведення значних землепоглиблювальних робіт на ділянках суднового ходу в Жебриянській бухті (з урахуванням її інтенсивного замулення), потреба розбудови необхідної інфраструктури (будівництво порту, припортових споруд, залізничної гілки та автошляхів, які давали б необхідний вихід на сухопутні транспортні коридори), літодинамічна нестабільність Жебриянської бухти (зато-

ка є нестабільним об'єктом, що значно ускладнює прогнозування її «поведінки» в середньо- та довгостроковій перспективі). Той факт, що прокладення траси штучного каналу планувалось поза межами заповідної зони, нівелювався необхідністю досить значних обсягів виїмки ґрунту на Жебриянській приморській гряді, а також перспективою порушення екосистеми близько 500 га угідь буферної території та території природних ландшафтів ДБЗ.

Натомість, Державне підприємство «Центральна служба української державної інвестиційної експертизи» (ДП «Укрінвестекспертиза») Міністерства регіонального розвитку та будівництва України, якому було доручено провести техніко-економічне обґрунтування будівництва ГСХ, у своєму висновку рекомендувало варіант його проходження через гирло Бистре як найбільш доцільний з екологічної, економічної і технічної точок зору. З усіх другорядних рукавів, по яких теоретично можливим було прокладання ГСХ, саме Бистрий (Новостамбульський) вирізняється оптимальним поєднанням достатньої ширини, незначної звивистості, великої глибини, що практично повністю задовольняє умови відкриття ходу без проведення у рукаві днопоглиблювальних робіт і дозволяє мінімізувати негативний вплив на довкілля.

Під час проектної підготовки та реалізації робіт бу-

ло забезпечено проведення громадських обговорень з місцевим населенням Придунайського регіону, а також тісну взаємодію з міжнародними організаціями, в т.ч. природоохоронними, яким була надана найдокладніша інформація про проектні рішення та хід будівництва, і можливості перебувати на місці споруди суднового ходу (загалом ділянку ГСХ відвідало 10 міжнародних делегацій). Було проведено серію науково-практичних конференцій і робочих зустрічей за участю вітчизняних та іноземних експертів, у ході яких обговорювалися модальності реалізації згаданого проекту [4].

13 жовтня 2003 року Уряд України прийняв розпорядження № 598-р, яким було затверджено техніко-економічне обґрунтування ДП «Укрінвестекспертиза» щодо будівництва ГСХ «Дунай – Чорне море» на українській ділянці дельти, за варіантом «гирло Бистре», з такими основними показниками: протяжність суднового ходу – 162,2 км, протяжність морського підходного каналу – 3,1 км, проектна осадка суден – 7,2 км [5]. З огляду на геоландшафтні характеристики гирла Бистре, наявні та прогнозовані параметри русла наближаються до вимог необхідних для ГСХ. Оскільки існуючі глибини по осі запроєктованої траси суднового ходу становлять 8–12 метрів, на початковому етапі поглиблення русла не передбачалося.

12 травня 2004 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 283-р було схвалено робочий проект і титул будови «Створення глибоководного суднового ходу р. Дунай – Чорне море на українській ділянці дельти. I етап». Цим документом було визначено кошторис робіт першого етапу, які мали тривати з 07.05 по 24.08.2004 року, а також наступні уточнені показники:

протяжність суднового ходу – 170,3 км, протяжність морського підхідного каналу – 3,3 км, проекту осадка суден – 5,85 км [6].

Генеральною підрядною організацією будівництва стала німецька компанія «Мобіус» (Josef Mobius Bau AG), яка виграла тендер на генеральний підряд робіт I етапу, за умови залучення до їх виконання державних підприємств України «Укрводшлях» та «Чоразморшлях». Будівництво розпочалося в травні 2004 року і тривало впродовж року, паралельно з серпня 2004 року було відкрито судноплавство по ГСХ з обмеженням осадки суден до 5,0 метрів. Утім, перші обладнани досягнення були нівельовані перманентним недофінансуванням робіт, зупинками на час штормів та нересту риби, а також у зв'язку з тривалою весняно-літньою повинню і дощовими паводками в літньо-осінній період. У результаті захисна дамба, споруджена з текстильних мішків із піском (з передбачених 1,4 км було збудовано лише 400 метрів), в буквальному розумінні розповзлася, а наноси до гирла Бистре (за січень–вересень 2005 року їх сумарна кількість становила 85% наносів за попередні три роки) призвели до замулення рукава і зупинки робіт на невизначений період.

Як наслідок, Україна зазнала величезних економічних втрат як прямих (150 млн. грн. на виконання проведених робіт), так і непрямих (збитки українських судноплавних компаній за проходження через Сулинський канал Румунії; недоотримання прибутків українськими портами та експлуатаційниками ГСХ за портові збори, перевантажувальні роботи і лоцманські збори; численні непрямі збитки українських регіональних вантажовласників і перевізників). Екологічні прорахунки, інерція від негативного сприйняття подальшої реалізації проекту ходу через гирло Бистре, і, нарешті, проблеми з недофінансуванням проекту разом зі звинуваченнями у нецільовому використанні коштів – все це поставило під сумнів саме існування ходу.

Крім того, ГСХ став об'єктом критики з боку Румунії, зокрема через численні звернення, ініційовані сусідньою державою до структур Європейського Союзу і природоохоронних конвенцій (в т.ч. Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті – т.зв. Конвенція Еспоо) зі звинуваченням України у здійсненні транскордонного впливу на територію дельти Дунаю.

Врешті, шляхом поєднан-

ня зусиль Уряду України та місцевого керівництва Придунав'я, виділення необхідних ресурсів і вжиття дієвих та скоординованих кроків, лише навесні 2007 року було відновлено навігаційний проріз для проходу суден із осадкою 5,0 метрів

та поновлено судноплавство через ГСХ в експериментальному режимі.

До участі у роботах із відновлення проекту ГСХ було залучено вітчизняні компанії та організації (ТОВ «Спецшляхбудтехніка» м.Краматорськ, ПП «Азовмех» м.Маріуполь, ВАТ «Чорноморгідробуд» м.Одеса). Ними було здійснено будівництво обгороджувальної дамби завдовжки 3,432 км на вхідному морському каналі з несортваного гранітного буту фракцією 3–8 метрів, що перетворило її на справді монолітну конструкцію, яка височіє на 2 метри над рівнем моря. «Обгороджувальна дамба захищає підхідний канал від морських наносів, – зазначає директор ДП «Дельта-лоцман» О.Голодницький – Це зменшує обсяг і вартість робіт із підтримки каналу, а також дозволяє значно послабити вплив на екологію» [7]. Наявність надійної дамби дає змогу орієнтувати судовласників та фрахтувальників саме на український канал.

Задля врахування та виправлення недоліків, допущених в попередні роки, з метою вироблення збалансованої стратегії щодо перспективного розвитку української дельти Дунаю було видано постанову Уряду України від 25.06.2008 року № 580, якою було затверджено перелік заходів щодо комплексного розвитку Українського Придунав'я. Серед основних завдань – «створення ГСХ «Дунай –

Чорне море» на українській частині дельти річки Дунай». Очікуваний результат: відновлення транзитного судноплавства, активізація роботи портів Українського Придунав'я, залучення додаткових вантажів та створення 170 додаткових робочих місць.

Втім, за умови збереження нинішніх темпів днопоглиблювальних робіт лише у 2012 році передбачається досягти глибин на рівні 5,85 метра (планувалося – ще у 2008 році) по всій довжині 172,36 км ходу.

Роботи на донних перекачах вище міста Вилкове по течії були фактично заморожені у зв'язку з розглядом Конвенцією Еспоо справи про транскордонний вплив проекту ГСХ. Також українською стороною призупинено реалізацію другого етапу проекту «На повний розвиток» (схвалене розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.05.2007 року № 351-р), оскільки рішення Конвенції має бути оголошено в 2011 році [8]. До того ж, згідно з планами проведення днопоглиблювальних робіт, вони мають здійснюватись, в тому числі, на кількох кілометрах фарватеру Дунаю, який проходить безпосередньо по українсько-румунському кордоні. Можливу реакцію сусідньої держави передбачити не важко.

Нині ГСХ «Дунай – Чорне море» стабільно функціонує і продовжуватиме роботу на існуючих глибинах. Довжина суднового ходу природним руслом – 172,36 км. Траса ходу про-

ходить наступним чином: порт Рені – мис Ізмаїльський Чатал (завдовжки 52,49 км, завширшки не менше 120 метрів та завглибшки не менше 7,26 м), мис Ізмаїльський Чатал – порт Вилково (завдовжки 97,41 км, природною шириною фарватеру по дну 120 м, природними глибинами до 7,26 м); порт Вилкове – Чорне море (завдовжки 19,06 км, завширшки 60 метрів по гирлу Бистре та 120 метрів по Старостамбульському й Кілійському гирлах; досягнуті глибини – 5,85 м). Протяжність штучного морського підхідного каналу, який проходить через морський бар у районі гирла Бистре – 3,4 км (завширшки по дну 85 км, завглибшки 7,65 м).

Безпеку судноплавства ГСХ забезпечують морські лоцмани та лоцмани-оператори вітчизняних служб регулювання руху суден. Передбачено можливість надання учасникам руху оперативної метеорологічної та гідрологічної інформації, відомостей про стан руху, а також про фактори, які можуть ускладнити прохід.

Оскільки ГСХ частково проходить в зоні антропогенних ландшафтів Дунайського біосферного заповідника, передбачено компенсаторні заходи, а також систему моніторингу, які полягають у спостереженні за змінами характеристик навколишнього природного середовища під час будівниц-

тва та експлуатації суднового ходу; розробці рекомендацій з мінімізації негативного впливу на природне середовище від будівництва та експлуатації суднового ходу тощо.

Утім головного результату вже досягнуто, адже український ГСХ впевнено випереджає Сулинський канал Румунії – за кількістю суднопроходів. За 4 місяці 2010 року українським ГСХ було забезпечено прохід 460 суден (за цей самий період Сулинським каналом – 316), а в 2009 році – 320, що є підтвердженням позитивної динаміки його функціонування [9].

У цілому, питання подальшого розвитку і експлуатації ГСХ «Дунай – Чорне море» слід вирішувати з урахуванням стратегії розвитку українського Придунав'я, довгострокової перспективи його експлуатації і необхідності збереження природно-ресурсного потенціалу річки Дунай.

Розробка та впровадження ефективної стратегії транспортно-економічного розвитку української частини Нижнього Дунаю дозволить реалізувати гео економічні та геополітичні можливості цього регіону в сучасних умовах інтеграції України в європейські структури та водночас розв'язувати гострі соціально-економічні проблеми Придунав'я.

Список використаної літератури

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про першочергові заходи щодо створення національної мережі міжнародних транспортних коридорів» від 16.12.1996 року № 1512 [електронний ресурс] / Законодавство України // режим доступу до документа – <http://zakon.rada.gov.ua>

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні» від 04.08.1997 року № 821 [електронний ресурс] / Законодавство України // режим доступу до документа – <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Закон України «Про Комплексну програму утвердження України як транзитної держави» від 07.02.2002 року № 3022-III [електронний ресурс] / Законодавство України // режим доступу до документа – <http://zakon.rada.gov.ua>

4. «Заява про екологічні наслідки створення суднового ходу Дунай – Чорне море на українській ділянці дельти за робочим проектом на повний розвиток». – Голос України, № 223 (3973), 24 листопада 2004 року.

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про

затвердження техніко-економічного обґрунтування будівництва глибоководного суднового ходу р. Дунай – Чорне море на українській ділянці дельти» від 13.10.2003 року № 598-р [електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. Урядовий портал // режим доступу до документа – www.kti.gov.ua

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження робочого проекту та титулу будови «Створення глибоководного суднового ходу р. Дунай – Чорне море» від 12.05.2004 року № 283-р [електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. Урядовий портал // режим доступу до документа – www.kti.gov.ua

7. І.Шевчук «Гранітний захист українського каналу». – Урядовий кур'єр, № 215, 19 листопада 2009 року.

8. Report of the Implementation Committee on its eighteenth Session, Geneva, 23-25 February 2010 [електронний ресурс] / Economic Commission for Europe. The UN Economic and Social Council // режим доступу до документа – <http://www.unepce.org>

9. Апрельские итоги суднопроходоу по ГСХ р. Дунай – Черное море. 11 мая 2010 года [електронний ресурс] / Прес-служба ДП «Дельта-лоцман» // режим доступу до документа – www.delta-pilot.ua

Думки вголос

**Вадим ГРЕЧАНІНОВ,
генерал-майор**

В українському суспільстві обговорюються послання Президента Віктора Януковича «Не люди для реформ, а реформи для людей». Торкнувся його одного окремого розділу «Зовнішня політика і політика безпеки», в якому вказується, що вирішення цих проблем «вимагає прагматичного підходу щодо наших інтересів».

Судячи з заяв, президент та його команда переключують свою увагу на внутрішні проблеми безпеки, вказавши на те, що в державі «критично ослаблені... органи сектора безпеки». Президент навів, не приховуючи, загалом широко відомі для фахівців дані, про те, що «Фінансування українсько-

го сектора безпеки в розрахунку на одного співробітника втричі менше, ніж у РФ і на порядок менше, ніж у країнах НАТО. Збройні сили України обмежено готові для виконання завдань за призначенням. Озброєння і військова техніка морально та фізично застаріли, недостатньо фінансується проведення бойової підготовки».

Зважаючи на те, що нинішній президент людина справи, а не тільки декларацій, можна сподіватися на поліпшення становища в цьому питанні.

Тим паче, що Віктор Янукович далі з одкровенням розмірковує про те, що «політика позаблоковості та вимог достатньої обороноздатності вимагають від нас швидких і рішучих дій щодо розвитку нашого сектора безпеки. Необхідні термінові заходи. Серед них – відновлення ролі Ради національної безпеки та оборони України як центру вироблення політики перетворень у цьому секторі. Після прийняття нового Закону «Про основи зовнішньої та внутрішньої політики» на часі – «Стратегія національної безпеки і Військової доктрини».

Щодо послідовності в

підготовці таких документів, то все це вірно, проте зміст вище згаданого закону, який уже прийнятий Верховною Радою (259 голосами народних депутатів із 279 зареєстрованих у залі) викликає здивування і тривогу.

Йдеться насамперед про встановлення для України статусу позаблокової держави за умов продовження терміну перебування оперативного морського об'єднання РФ – ЧФ на нашій території на настільки тривалий термін.

Бажання деяких наших керівників, виправдовуючи себе, показати, що Чорноморський Флот РФ – це «заржавіле залізо» і що це тільки політичний аргумент балансування Росії в регіоні Чорного моря – у корені не вірне.

По-перше, необхідно представляти, що в басейні Чорного моря військові судна всіх прибережних країн – це, в основному, старі, які відслужили всі строки, проекти. Дещо в кращий бік відрізняється флот Туреччини, який базується й у Середземному, і в Чорному морях. Слід розуміти й те, що будь-яка дія з посилення, переоснащення та модернізації морського угруповання однієї з країн викликає відпо-

відну реакцію з боку всіх інших. Так, уже широко відомо, що у відповідь на посилення морської бази Констанца і морського угруповання Румунії – країни НАТО, Росія закуповує у Франції вертолітоносці «Мінстраль» у комплексі з передачею технології та замовлення для російських підприємств для виробництва цих кораблів. За задумом, одне з цих суден із охороною базуватиметься в Чорному морі.

Найбільшу цінність представляють для всіх чорноморських держав умови базування кораблів і розміри прибережних територій, якими володіє країна. По суті, усі країни мають тільки відкриті рейди для стоянок і базування кораблів, виключення становлять деякою мірою база в Констанці та частково узбережжя Туреччини. Безумовно, у жодне порівняння з відкритим розташуванням кораблів не можна уявити базування Чорноморського флоту в природних бухтах Севастополя, який тепер ще на 32 роки знаходитиметься в розпорядженні Росії.

По-друге, регіон Чорного моря, як і багато інших районів на планеті, є місцем зіштовхування інтересів військово-політичних угруповань і організацій, що протистоять один одному. У нашому районі це були НАТО і Росія на чолі з ОДКБ. РФ у своїй новій Військовій доктрині 2010 року прямо зазначила, що головною зовнішньою небезпекою для себе вважає наближення військової інфраструктури країн-членів НАТО до кордонів РФ шляхом розширення блоку. Зрозуміло, що таке розширення можливе було тільки за рахунок України, Грузії, Молдови і, мо-

же, Білорусі. Таким чином, Україна, добровільно відмовившись від інтеграції в НАТО, стає в російських доктринальних планах територіальним позаблоковим буфером, який не має реальних гарантій від зовнішньої небезпеки.

По-третє, після розширення НАТО за рахунок Болгарії та Румунії в регіоні Чорного моря порушився баланс сил на користь альянсу. З одного боку опинилися три країни НАТО: Туреччина, Румунія та Болгарія, а також дві країни, що прагнуть в НАТО: Грузія та Україна. З іншого – одна Росія, яка після грузинсько-російської війни 2008 року зуміла розширити свої берегові територіальні володіння, фактично підпорядкувавши собі Абхазію. Нині в чорноморському регіоні склався цілком прийнятний для Росії і практично рівний баланс сил. І головну роль у цьому зіграла Україна, не стільки за рахунок збільшення складу сил на стороні Росії, скільки за рахунок території, узбережжя Криму та, особливо, за рахунок базування ЧФ РФ у Севастополі.

Слід сказати, що українська сторона в обстановці, що склалася, все-таки зуміла на свою користь вирішити низку питань, які чекали цього ще з 1997 року. Так, після ратифікації Угоди про продовження терміну перебування ЧФ у Криму до 2042 року, у рамках підкомі-

сії з питань функціонування ЧФ РФ і його перебування на території України, був обговорений проект концепції Протоколу між урядами України та Росії щодо узгодження пересувань військових формувань ЧФ РФ територією України поза місцями їхньої дислокації. Узгоджено також текст міжурядового договору про взаємодію під час проведення інспекційних заходів у місцях дислокації військових формувань ЧФ у рамках багатосторонніх міжнародних документів з роззброєння. Триває робота над проектами двосторонніх угод про дії держав у кризових ситуаціях, взаємодії в попередженні надзвичайних ситуацій та ліквідації їхніх наслідків у місцях дислокації ЧФ РФ на території України.

Слід підкреслити, що проблеми перебування ЧФ РФ в Україні насправді ще з 1997 року вимагали та вимагають подальшого врегулювання. Сьогодні ж посилюється ризик того, що реалізація досягнутих нині домовленостей матиме наслідки для національної безпеки в середнь- і довгостроковій перспективі, які полягають у тому, що ЧФ РФ узагалі не залишить Крим і Севастополь. Адже угода, яка передбачає пролонгацію перебування ЧФ РФ у Криму до 2042 року, є безпрецедентним політико-економічним бартером – обміном умовних економічних преференцій РФ на стратегічні полі-

тичні поступки з боку України. При цьому залишається відкритим і питання делімітації Азово-Керченської акваторії, існує загроза відходу України від власних переговорних позицій і передача Керч-Єникальського каналу в спільне користування.

Можна скільки завгодно називати себе позаблоковою державою, видавати з цього приводу закони, але все це, просто виходячи з об'єктивних умов, не дасть можливості Україні бути фактично самостійною позаблоковою державою.

Якщо підходити до проблеми з позиції забезпечення військової безпеки, то позаблоковий статус України вимагає прийняття досить тривалих за часом і дороговартісних заходів. Це й перетворення структури, збільшення чисельності ВР і призовного континенту з одночасним продовженням строку термінової служби до 1,5–2-х років, зміцнення загальної мобілізаційної системи та оборонно-промислового потенціалу.

Тому виникає природне запитання, що Україна може зробити сьогодні, у терміновому порядку, як указує Президент, чи, скажімо, впродовж року, для забезпечення військової безпеки в інтересах здійснення даного проекту позаблоковості?

Напевно, на його під-

тримку можна здійснити дві–три основних дії. Перше – збільшити чисельність Збройних сил України на 100 і більш тисяч за рахунок більшого призову в армію в ході 2–3-х майбутніх осіннього і весняного призовів і друге – збільшити строк служби для призовників до 1,5–2-х років. Але все це коштує великих грошей, адже військовий бюджет якщо і збільшено у 2010 році порівняно з попереднім, то дуже незначно.

Слід сказати, що в перелік прийнятих першочергових заходів варто віднести і той позитивний факт, що нова влада оперативно вирішила (в інтересах бойової підготовки армійських та інших підрозділів) питання щодо повної участі українських підрозділів у всій серії запропонованих, як із боку НАТО, так і Росії, навчань і миротворчих заходів.

Що ж до інших, теж важливих заходів у забезпеченні позаблокового статусу України, які пов'язані з придбанням сучасної військової техніки, створенням професійної армії, вирішенням соціальних проблем військових, зокрема, житлової (за останніми даними, у черзі стоїть 47 тисяч чоловік), то ці питання вимагають значних коштів і часу, обчислювального роками.

У пошуках американської імперії

Ігор ВЕТРИНСЬКИЙ,
аспірант ІСЕМВ
НАН України

Повернення до широкого дискурсу щодо таких понять, як „імперія”, „імперська політика”, „імперіалізм” було великою мірою зумовлене специфікою місця та ролі Сполучених Штатів Америки в сучасній світовій політиці. Саме відносно США найчастіше використовують різні терміни, як то „неоімперія”, „ліберальна імперія”, „демократична імперія”, навіть „Імперія Зла”, що здебільшого (хоча існують виключення) мають негативний характер і наголошують на їх глобальній домінуючій ролі та войовничій природі. Цікаво, що на відміну від попередніх років, хвиля критики на адресу американських імперських амбіцій чи прагнень має місце серед дослідників не лише в країнах, що входять до числа „колишніх ідеологічних супротивників” (насамперед Росії), їхня кількість не менша й серед західних науковців (у тому числі американських). Так, серед західних авторів, що наголошують на імперській сутності Сполучених Штатів, є, зокрема, такі відомі

дослідники, як Р. Каган, П. Кеннеді, Г. Мюнклер, Н. Фергюссон, А. Шуа та ін. У свою чергу вітчизняні та російські спеціалісти, які займаються даною проблематикою, представлені не менш поважними вченими – О. Білорус, О. Богатуров, Є. Камінський, О. Потехін, А. Уткін та ін.

Дискусії на імперську тематику дуже загострилися після подій 11 вересня 2001 року та особливо після американської інтервенції в Афганістан та Ірак. Більшість дослідників розглядають подібну силову політику, як перспективу глобальної загрози з боку „єдиної сучасної імперії”. Звичайно, коли справа стосується настільки значного військового потенціалу, як американський, подібні побоювання не можна вважати цілком безпідставними. Але, водночас, ліберально-демократичні традиції США, які справді становлять основу їхньої політичної теорії та практики, є ледь не прямим антиподом імперської політичної системи.

Як відомо, імперія є дуже складним і специфічним типом політичної системи. Тож наскільки ж мотивованими є подібні характеристики (чи навіть звинувачення) на адресу Сполучених Штатів. Та чи буде справедливим казати, що сучасні США – держава, яка створювалася на антиімперських засадах – є повноцінною імперією, навіть з приставкою „нео”?

Сполучені Штати справді займають унікальне місце в сучасному світі. Як зазначає Дж. Ікенберрі, „панування США на світовій арені не має історичних аналогів. Саме цій країні вдалося

This paper sheds light on some aspects of historical and political discourse of the place and role which United States plays in today's world politics, its peculiar features and conceptual principles. Also author is consider it's correlation with actual world processes.

вийти з „холодної війни” єдиною наддержавою. Окрім США, в світі не має навіть претендентів на роль геополітичного чи ідеологічного лідера” [1].

Водночас Дж. Ікенберрі наголошує, що „якщо Сполучені Штати й є імперією, то ця імперія не схожа на жодну з імперій минулого.

найбільш ефективний шлях: здійснення симетричних дій. Так, відома на весь світ „доктрина Монро”, головний зміст якої полягав у забороні колонізації південно-американського континенту для європейських імперій та проголошенні принципу поділу світу на європейську та американську системи, ви-

Безумовно, ця країна давно поважає традицію грубої сили імперської політики, особливо в Латинській Америці та на Близькому Сході. Однак для більшості держав американський світопорядок є встановленою домовленістю й країни беруть в ньому участь на взаємовигідних умовах” [1].

Традиційно протягом своєї історії Сполученим Штатам доводилося протистояти імперській політиці та стратегії інших держав. Тож у цих умовах вони обирали

никала всупереч амбіціям Російської, Британської та Іспанської імперій в Західній півкулі [3; С.45]. Поширення ж згодом „ліберально-універсалістських” ідей В. Вільсона ознаменувало появу нового підходу до здійснення міжнародних відносин та взаємодії між націями, заснованого на інтеграції, узгаляненні та об'єднанні національних інтересів. Після Другої світової війни зовнішньополітична діяльність Сполучених Штатів харак-

теризувалася та навіть визначалася протистоянням поширенню впливу на міжнародній арені комуністичного блоку на чолі з СРСР. Проголошення „доктрини Трумена”, яка полягала в політиці „стримування” комунізму, стало одним з визначальних етапів початку “холодної війни”. Протягом більш ніж сорокарічного протистояння Штати провадили політику, що в цілому була симетричною радянській. Даний період можна назвати епоєю суперництва двох імперських стратегій, що загалом врівноважували одна-одну, однак постійно створюючи при цьому загрозу глобальній безпеці. Одномоментний в історичному масштабі колапс СРСР, а також низка подій, що його супроводжували (парад суверенітетів, розпад військово-політичної Організації Варшавського Договору та світової комуністичної системи в цілому) принципово змінив міжнародно-політичну ситуацію в світі. Сполучені Штати залишилися єдиною наддержавою зі спокусою поширити власну імперську стратегію в світі. Одночасно з’являється низка принципово нових тенденцій та загроз, що пов’язані з процесами глобалізації та вимагають послідовної й водночас динамічної реакції (негативним прикладом може слугувати допущення наймогутнішою у безпечовому вимірі державою масованої терористичної атаки на себе 11 вересня 2001 року). Тож „класична” американська імперська стратегія в нових умовах вимагала докорінної трансформації в інтересах, як національної, так і глобальної безпеки.

Більшість дослідників, розглядаючи потенційну американську загрозу, у першу чергу, наголошують на переважаючому військовому потенціалі США, що випереджають за цим показником всіх найближчих конкурентів разом узятих. А. Ут-

кін під час характеристики США використовує термін „сучасна імперія”, він зауважує, що „на будь-якому історичному тлі Сполучені Штати виглядають найбільш вражаючим чином. Вони вирвалися вперед у сфері ядерних озброєнь; ніхто в світі не може зрівнятися з військово-повітряними силами Америки” [5; С.35]. Як зазначає Г. Мюнклер, „військовий бюджет США в абсолютних цифрах дорівнює сукупному бюджету перших 12 країн, що йдуть у списку одразу після США за розмірами витрат на оборону” [2; С. 160]. Звичайно, подібна ситуація – існування переважаючого військового потенціалу в одній державі є потенційно небезпечною, оскільки будь-яка наявна зброя сама по собі вже є приводом до її використання. Однак, дана історична реальність – існування в світі єдиної наддержави – є наслідком об’єктивного історичного процесу розпаду колишньої біполярної міжнародної системи й зовсім не означає однозначного й неминучого перетворення США на світову імперію. Водночас, у американців ще з часів “холодної війни” залишилася специфічна система поглядів на міжнародну політику (а особливо безпеку), яка вже не відповідає реаліям сьогодення й однозначно потребує перегляду в нових умовах. Як зазначає Г. Кіссінджер, „звичайно, Сполучені Штати не можуть й не повинні повертатися до політики часів „холодної війни” чи до дипломатії XVIII століття. Сучасний світ є набагато складнішим й вимагає набагато більш диференційованих підходів [до проблем, які виникають]” [6; С. 15]. Так Р. Каган зауважує, що на відміну від Європи, яка „вступає в постісторичний рай, що є сповненим спокою та відносного добробуту”, Сполучені Штати „продовжують борсатися в

трясовині історичного процесу, спираючись на силу в умовах звичного анархічного світу Гоббса, де на міжнародні закони та усталення не можна покладатися, а для справжньої безпеки, підтримки й поширення ліберальних цінностей все ще необхідно володіти військовою потужністю та застосовувати її” [7]. Подібне бачення природи сучасного світу здебільшого відповідає одному з провідних теоретичних напрямів у США – неореалізму, який, у свою чергу, ґрунтується на провідних положеннях класичного реалізму та традиційних для нього категоріях сили, боротьби, балансу сил та ін. Саме переважаючий вплив неореалістів на діяльність кабінету Дж. Буша-молодшого зумовив зміцнення курсу США на силове вирішення власних зовнішньополітичних питань. Також реалізм має багато спільних рис з дуже популярною в

США геополітичною парадигмою (геополітика вивчає міжнародну політику в складному контексті, враховуючи зв’язки суспільства з економіко-географічними особливостями регіону). Не дивлячись на популярність реалістичного та геополітичного підходу до міжнародних відносин, все ж частіше Сполучені Штати асоціюють саме з ліберальною традицією. Так Р. Каган, аналізуючи американську силову політику та вказуючи на принципову різницю між США й, наприклад, колишніми європейськими імперіями, зауважує, що „для них

[американців] так і залишилися неприйнятними принципи старого європейського світопорядку, ідеї Макіавеллі їм не є близькими. Американське суспільство до мозку кісток пронизане ідеалами лібералізму та прогресу, і якщо американці й вірять в силу, то лише тому, що бачать в ній спосіб утвердження ліберальних цінностей й ліберального світоустрою. Вони цілком розділяють єв-

завжди нею були. Однак, на відміну від попередніх авторів, які наголошували на цьому, він не має жодних заперечень [8; С. 2]. Однак дана ідея так само, як й поняття „ліберальна імперія“, є дуже дискусійною. Так, Дж. Ікенберрі зауважує, що „коли Фергюсон говорить, що він «загалом за імперію», він у певному сенсі здійснює підміну понять. Те, що автор розуміє під поняттям «лібе-

ральна імперія», вчені вже давно називають «ліберальною гегемонією». Тобто ієрархічним порядком, який незалежно від наших бажань, є дуже далеким від традиційних форм імперії. Якщо Н. Фергюсон розглядає перспективу можливої американської імперії з оптимізмом і навіть захопленням, то автор ще одного „імперського штампу“ Сполучених Штатів Б. Барбер вважає подібну ситуацію дуже негативною. Розглядаючи сучасний світовий порядок у контексті зовнішньої політики США, він використовує термін «імперія страху» та виступає з різкою критикою їх силової політики. Критикуючи зовнішню політику США, зокрема, схильність американського уряду до одноосібного прийняття рішень, Барбер, на відміну від своїх колег (які розглядають США, як імперію), зазначає, що імперія не є природною формою існування американської державності. А скоріше – „просто спокусою, якій адміністрація Буша останнім часом спокійно піддається“ [1]. У дебатах щодо природи лідерства Сполучених Штатів окрім терміну „імперія“ дуже часто лунає інший термін – «гегемонія». Автори пропонують різні варіанти трактування цього поняття, які подекуди є навіть протилежними. Власне, сам термін «гегемонія» – грецького походження й означає верховенство, перевагу, панування (зазвичай однієї держави над іншими), історично його вживали для означення найсильнішого з грецького союзу держав. Сьогодні дане поняття також використовують для визначення панування, однак серед дослідників немає одностайності щодо його природи. Так, дехто протистав-

ляє гегемонію лідерству, маючи на увазі силове домінування. Інші автори розглядають його, відштовхуючись від поняття імперії, у цьому випадку гегемонія виступає, як більш прийнятна альтернатива, позбавлена аспекту силового примусу й не носить того негативного забарвлення, що в першому. Використовуючи по відношенню до США різні варіації терміна „імперія“ більшість авторів мають на увазі саме їх політику та певні її специфічні риси (орієнтація на силу, нав'язування власної волі, односторонні дії тощо). Тут ми можемо побачити величезну концептуальну помилку, бо, власне, імперія є конкретною політичною одиницею, яка характеризується специфічною структурою своєї політичної системи (ми розглядали дані особливості в попередніх параграфах). У випадку ж, коли йдеться про певний різновид дій на світовій арені, доцільно буде говорити про імперську політику (чи імперіалізм) та відповідно імперську стратегію. Виходячи з того, що імперською за означенням можна вважати політику, яка спрямована на встановлення чи підтримку імперської політичної системи, а Сполучені Штати, безсумнівно, не стали прикладом останньої, то говорити про будь-яку „американську „імперію“ принаймні зарано. Також багато дослідників наголошують на вельми сумнівній результативності використання військової сили в сучасних умовах. Найбільш яскравим прикладом цього виступає фактичний провал (з точки зору кількості затрат та отриманих вигод) американської операції в Іраку [9; С. 385]. Водночас, величезний резонанс, який вона викликала в світі, без сумнівів, ще довго буде впливати на становище США на міжнародній арені.

Не дивлячись на розмаїття „імперських“ теорій та

ропейські прагнення до кращого світопорядку, що був би заснований не на силі, а на праві. Зрештою, вони боролися за нього ще тоді, коли Європа втішлася силовою політикою (Machtpolitik) [7].

Н. Фергюсон, розглядаючи місце та роль США в історичному контексті та сучасному світі, використовує поняття „ліберальна імперія“. За його словами, він не просто стверджує, що Сполучені Штати є імперією, а наполягає на тому, що вони

концепцій щодо США, майже ніхто з дослідників не бере на себе сміливість стверджувати, що Сполучені Штати є класичною імперією. В більшості випадків йдеться або про можливе формування імперії в майбутньому, або просто про специфічні риси їхньої політики, на основі аналізу яких народжується безліч варіацій на імперську тематику („демократична імперія”, „ліберальна імперія”, „неоімперія” тощо). Традиційно, пупродовж історії, імперія утворювалась на базі великої та потужної держави за умови існування низки специфічних умов, які ми називаємо „імперськими критеріями”. Сучасні Сполучені Штати, безперечно, можна розглядати в ролі найкращого „базису” для побудови імперії, з огляду на їх економічний та військовий потенціал, за яким вони значно випереджають найближчих конкурентів. Однак, окрім силової переваги, в них майже відсутні інші визначальні риси класичної імперії. Як то – імперська ідеологія, що охоплює більшість верств суспільства; відсутня концентрація сили в якомусь конкретному центрі, а влада реально розподілена між відповідними органами; Сполученим Штатам на практиці не вистає як притаманного всім імперіям „месіанського” уявлення про власну роль та місце в світі (що стосується відстоювання ними ліберально-демократичних цінностей, то багато країн декларують своє прагнення до побудови державності на цих засадах, але часто це залишається на рівні «побажань», у той час, як США великою мірою це здійснили). Головною рисою імперії є прагнення до постійного розширення, метою якого є ірраціональний потяг до абсолютної безпеки шляхом тотального домінування та контролю, що могло спостерігатися в США (на прикладі проекту

створення глобальної системи ПРО). Але у сучасній обстановці йдеться, насамперед, про звуження сфери безпосереднього впливу та задіяності США. Таким чином, зменшується кількість та масштаби підстав характеризувати сучасну Америку як імперію в класичному розумінні цього поняття.

Зважаючи на те, що у специфічних умовах сучасної світової системи силове регулювання політичних чи, тим паче, економічних процесів стає занадто неефективним, щоб його можна було вважати справді дієвим інструментом, навряд чи військовий потенціал США можна розглядати як провідний чинник їхньої могутності та загрози. Будь-які військові дії на даному етапі дестабілізують міжнародну систему, Сполучені Штати ж зі свого боку, як ніхто інший, зацікавлені саме у збереженні цієї стабільності, бо вона є головною умовою подальшого їхнього добробуту та розвитку.

Наявність у США елементів імперської політики та стратегії, прояви яких викликали великий резонанс у світі та стали емпіричною базою для побудови імпер-

ських концепцій, є, на нашу думку, ідеологічно-світоглядним спадком. Вірніше – залишком “холодної війни” та інших періодів протистояння (а відповідно й взаємодії) з імперіями минулого. Швидше, це заважає реалізації актуальних зовнішньої та внутрішньополітичних завдань Америки, ніж сприяє їм.

Список використаної літератури

1. Ikenberry G. *Illusions of Empire: Defining the New American Order* / G. John Ikenberry // *Foreign Affairs* [електроний ресурс] / Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.com/articles/59727/g-john-ikenberry/illusions-of-empire-defining-the-new-american-order>
2. Munkler H. *Empires* / Herfried Munkler. – Cambridge: Polity Press, 2007. – 248с.
3. *От миропорядка империй к имперскому миропорядку* / [Войтоловский Ф.Г., Гудев П.А., Соловьев Э.Г., Гудовцев Г.Е., Зотов С. А., Пеньковцев Р.В.]; Отв. ред. Ф.Г. Войтоловский, П.А. Гудев, Э.Г. Соловьев. М.: Научно-образовательный форум

по международным отношениям, 2005. – 204 с.

4. Уткин А. Единственная современная империя – США [електроний ресурс] / Анатолий Уткин / Журнал «Золотой Лев». – № 77-78 / Режим доступу: http://www.zlev.ru/77_6.htm

5. Уткин А. Американская империя [електроний ресурс] / Историческая библиотека / Режим доступу: http://libbox.info/book_reading_110696.html

6. Киссинджер Г. *Нужна ли Америке внешняя политика?* / Генри Киссинджер; пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Ладомир, 2002. – 352 с.

7. Казан Р. *Сила и слабость* [електроний ресурс] / Роберт Казан / Отечественные записки. – 2003. – № 6 (15) / Режим доступу: <http://www.strana-oz.ru/?numid=15&article=714>

8. Ferguson N. *Crossus: the Rise and Fall of the American Empire* / New York: Penguin books, 2005. – 386 с.

9. *Современная мировая политика: Прикладной анализ* / [Байков А.А., Балугев Д.Г., Баталов Э.Я. и др.] Отв. ред. А. Д. Богатуров. – М.: Аспект Пресс, 2009. – 588 с.

Міжнародний кримінальний суд – моніторинг основних проблем

Упродовж XX століття багаторазово скоювалися жахливі злочини проти мільйонів людей, які призвели до винищення цілих народів та націй задля досягнення лідерами тих чи інших держав своїх цілей. Тому однією з найактуальніших проблем міжнародно-правових відносин сучасності є проблема ефективного реагування та запобігання жорстокості в глобальному масштабі.

Міжнародна кримінальна юстиція допомагає перервати нескінченний цикл помсти і насильства. Вона здатна сприяти тому, щоб міжнародні злочини не залишалися безкарними, а також, по можливості, запобігалися чи невідкладно припинялися. Україна не має залишатися осторонь від зусиль, які здійснює світове співтовариство. Щодо співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом слід зазначити, що Конституційний Суд України визнав невідповідність Римського договору Конституції України. Таким чином, ратифікація цього документа Україною, а відтак і співробітництво з судом можливі лише після внесення відповідних змін до Основного Закону. Оскільки цього не зроблено, ратифікацію Статуту МКС нашою державою

відкладено на невизначений термін.

Водночас необхідно проаналізувати діяльність цього універсального органу на даному етапі його розвитку.

Так, нещодавно у Гаазі були підбиті підсумки перших років роботи Міжнародного кримінального суду (МКС), який створювався для того, щоб забезпечувати кримінальне переслідування за геноцид, військові злочини, злочини агресії та злочини проти людства. До того ж 12 років тому в Римі був прийнятий Статут Міжнародного кримінального суду.

Міжнародний кримінальний суд є незалежним постійно діючим судовим органом. Його компетенція поширюється на всі найбільш тяжкі міжнародні злочини, скоєні після 1 липня 2002 року – дати вступу Римського статуту в силу. У березні та червні 2003 року були приведені до присяги перші судді та прокурор. Міжнародний кримінальний суд складається з наступних органів: президія, апеляційне відділення, судові відділення і відділення попереднього розгляду, канцелярія прокурора, секретаріат. Судові функції суду здійснюються у кожному відділенні палатами. На палату попереднього розгляду покладено функцію забезпечення розслідування справи; після того як вона затвердить звинувачення, справа переходить у судову палату.

Судова палата розглядає справу по суті та приймає рішення, засноване на доказах, представлених палаті й розглянутих нею в ході судового розгляду. В апеляційній палаті сторони можуть оскаржити рішення Судової палати та Палати попереднього розгляду. Апеляційна палата має ті самі повноваження, що й судова палата, але рішення, які вона приймає, остаточні та оскарженню не підлягають.

Які підсумки діяльності МКС? Видано ордери на арешт підозрюваних в чотирьох країнах, хоча реально перед судом не постав ще жоден. Перший процес МКС у справі Томаса Лубанги мав розпочатися в 2008 році, але розпочався лише 26 січня 2009 року через нездатність прокурора надати суду необхідну інформацію: судова палата зазначила, що в результаті обвинуваченому не буде забезпечено справедливий суд. Томаса Лубангу звинувачують у скоєнні військових злочинів, зокрема, в рекрутуванні в члени збройних загонів дітей молодших

за 15 років і залученні їх у військові дії в період з вересня 2002 року по серпень 2003 року. За час свого існування МКС розпочав розслідування трьох справ, які відносяться до злочинів, скоєних в Демократичній Республіці Конго. Крім Томаса Лубанги, у військових злочинах звинувачуються ще три людини – Жермен Катанга, Мат'є Нгуджоло Чуї та Боско Нтаганда.

Міжнародна асоціація юристів (МАЮ) (International Bar Association) в результаті здійснюваного нею моніторингу роботи МКС надала доповідь, яка розкриває ряд проблем Суду. МАЮ відстежувала роботу та процедури в Суді, звертаючи увагу, зокрема, на завдання щодо справедливого судового права обвинуваченого. Моніторинг МАЮ оцінює попереднє розслідування та судові, реалізацію Римського статуту 1998 року, Правил процедури і доказування, а також документи, що містять міжнародні стандарти. Для моніторингу МАЮ звернулася до висококласних фахівців як все-

редині МКС, так і поза судом. Четвертий моніторинг МАЮ оцінює три ключові завдання, які стоять перед МКС (за час дослідження). По-перше, проблеми, які існують у відповідних палатах суду в тлумаченні Римського статуту та інших юридичних інструментів суду щодо надання всієї повноти прав жертвам без компромісу з правами обвинуваченого на справедливий і швидкий процес. По-друге, захист жертв і свідків і безвихідне становище з канцелярією прокурора і секцією жертв та свідків щодо критеріїв, визначених для свідків, щоб бути включеними в програму захисту суду. По-третє, спосіб захисту свідків, жертв і конфіденційних матеріалів може суперечити праву обвинуваченого розкривати інформацію протягом судового процесу.

Параметри моніторингової програми були сфокусовані спочатку на дотриманні справедливих судових прав обвинувачених і способи дій, які передбачаються Римським статутом, Регламентом суду, Правилами процедури та здійснюються різними органами суду. У справі Томаса Лубанги, першій особі, яка була передана до Суду, були залучені ще дві особи як обвинувачувані – Жермен Катанга і Мат'є Нгуджоло Чуї. А заявили про право брати участь в су-

довому процесі більш як 400 жертв.

Внаслідок цього МКС зайнявся тлумаченням і виконанням правил Римського статуту та інших юридичних документів з тим, щоб надати жертвам всі права, при цьому не обмежуючи справедливі судові права обвинувачених.

Суд також зіштовхнувся з проблемою: як ефективно захистити свідків від можливої шкоди, не обмежуючи право обвинуваченого повністю розкрити обвинувачення і надати документи, які можуть свідчити про невинність чи пом'якшити його провину.

Таким чином, проблема в збалансуванні прав є головною проблемою МКС на цій стадії його розвитку. Необхідність дотримання прав потерпілих зіштовхнулася з необхідністю дотримання справедливих судових прав обвинувачених і поставила у глухий кут суддів, сторони та учасників. Нижні палати чекають рішення апеляційної палати, щоб мати необхідну процедурну узгодженість і ясність. На жаль, кількість проміжних, поданих в ході процесу, апеляцій безпрецедентна. Це також викликає проблеми з можливістю апеляційної палати розглядати таку кількість звернень.

Усе-таки заслуговує на увагу те, що Міжнародний кримінальний суд не визнає

будь-яких імунітетів (національних чи міжнародних) чи інших спеціальних норм, які можуть бути пов'язані із посадовим становищем особи та захищати її від кримінального переслідування, а також не застосовує строків давності до злочинів, на які розповсюджується його юрисдикція. Якщо враховувати надзвичайну суспільну небезпечність таких злочинів, то встановлення вище зазначених принципів, на мою думку, є цілком справедливим та виправданим. Тому вдосконаливши процесуальні питання, МКС має достатній рівень компетенції для того, щоб попередити скоєння злочинів, що входять до його юрисдикції, а також притягнути до відповідальності винних осіб та винести справедливі вирoki.

У разі ратифікації Украї-

ною Римського статуту МКС доцільно прийняти Закон України «Про співробітництво з Міжнародним кримінальним судом та іншими органами міжнародної кримінальної юстиції», який регламентував би, зокрема, порядок ухвалення рішення про передачу справи до суду, визнання юрисдикції іншого органу міжнародної кримінальної юстиції, проведення акцій протесту проти юрисдикції МКС, виконання доручень Суду та інших органів міжнародної кримінальної юстиції, включаючи арешт і надання в їх розпорядження осіб, які знаходяться під юрисдикцією України.

Оксана ДМИТРАШ,
студентка Київського міжнародного університету

Програма транскордонного співробітництва ЄС проводить інформаційні дні

20–23 липня в Івано-Франківську, Яремчі, Рахові та Ужгороді відбулися Інформаційні дні другого конкурсу заявок у рамках Програми транскордонного співробітництва ЄСП Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна.

Мета заходів – надати учасникам детальну інформацію про застосування аплікаційного пакету, зокрема, про правила заповнення форми заявки, формування бюджету і розвиток життєздатного транскордонного партнерства.

Національне агентство розвитку Угорщини у співпраці з Міністерством будівництва та регіонального розвитку Словаччини, Міністерством регіонального розвитку та туризму Румунії та Міністерством економіки України оголосили про відкриття 24 червня другого конкурсу заявок у рамках Програми прикордонного співробітництва. При-

йом конкурсних документів триватиме до 26 жовтня 2010 року.

Участь у конкурсі можуть брати недержавні організації, національні, регіональні та місцеві органи влади, діяльність яких відповідає пріоритетним напрямкам програми, а також органи самоврядування, об'єднання, професійні та неурядові організації, установи культури, релігійні структури, які зареєстровані і діють у Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях України.

Чи зможе Еспоо врятувати Шацькі озера?!

Роман ШАХМАТЕНКО

Існує безліч епітетів, які здатні відобразити велич та красу унікального природно-заповідного комплексу Шацьких озер, одного з семи чудес України, перлини Волині. До того ж озеро Світязь є найглибшим в Україні, національною гордістю, українським Байкалом. Хто міг би подумати, що загроза для цих стародавніх озер причаїться за 300 метрів південніше від кордону України. Річ у тім, що білоруська корпорація, а точніше товариство з обмеженою відповідальністю «Трайпл» прийняло рішення реалізувати проект розробки крейдових покладів біля селища Хотислав, Малоритського району Брестської області.

Більша частина проектної документації була розроблена ще за радянських часів, але реалізація першої черги проекту розпочалася в 1994 році. Проект «Розробки крейдового родовища «Хотиславське» (друга черга) передбачає видобуток 117 млн. т. крейди, 93 млн. т. будівельного піску, площа кар'єра становитиме 20 га, глибина – 30 м, термін видобування – 45 років! З першого погляду такі масштаби не несуть в

собі загрози для Шацьких озер, адже це суверенне право Білорусі видобувати корисні копалини на своїй території. Зовсім іншого ж значення надає їм той факт, що запланований водовідлив з кар'єру становитиме в перший рік експлуатації 10 тис.куб.м/добу з подальшим збільшенням до 48–50 тис. куб. м/добу.

За попередніми розрахунками білоруських експертів, під впливом водовідливу сформується депресивна лійка завширшки 21 км та завдовжки 32 км, зачепить 11 населених пунктів, 40 тис.га лісових і сільськогосподарських угідь та 12 тис. меліоративних земель та безпосередньо зачепить територію Шацького національного природного парку, що загрожує обмілінням озер. Крім того, необхідно пам'ятати про загрозу для унікальної флори та фауни парку, які нерозривно пов'язані з водоносним режимом регіону.

Ознайомитись з офіційними матеріалами ОВНС (оцінки впливу на навколишнє середовище) українським урядовцям вдалося завдяки вимогам Конвенції Еспоо (Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті).

Конвенція Еспоо більш відома в контексті проекту реконструкції Глибоководного суднового ходу «Дунай – Чорне море». Тоді Румунія звернулася з поданням до Комітету з питань імплементації Конвен-

*Зоря, зоря, все небо навкруг вкрила
І озера зірками мерехтить,
Душа моя, вся плаче і радіє,
А озеро, в зірковій ковдрі спить.*

Микола Щасливий

ції Еспоо щодо недотримання українською стороною вимог Конвенції. Рішенням комітету України було зобов'язано припинити всі роботи щодо згаданого проекту до тих пір, поки не будуть виконані всі процедурні кроки відповідно до вимог Конвенції.

Довідково: Відповідно до процедури Конвенції сторони направляють коротку нотифікацію щодо запланованої діяльності, що може мати негативний транскордонний вплив. Потенційно зачеплена сторона може надати згоду на участь у процедурі транскордонного ОВНС та в разі надання згоди сторони погоджують план-графік виконання процедурних кроків відповідно до Конвенції. Потім сторона поход-

ження (сторона-проектант) надає потенційно зачепленій стороні матеріали ОВНС для експертної та громадської оцінки. Після розгляду матеріалів сторони проходять експертні консультації в рамках статті 5 Конвенції. За результатами виконання зазначених вище кроків потенційно зачеплена сторона направляє коментарі для врахування при винесенні остаточного рішення з питань реалізації проекту відповідно статті 6 Конвенції.

Нотифікацію проекту «Розробки крейдового родовища «Хотиславське» було направлено до Мінприроди України на початку 2009 року від імені ТОВ

«Трапл». Необхідно зазначити, що відповідно до Конвенції Еспоо нотифікація має бути направлена від імені уряду, адже саме уряд є стороною Конвенції. Переговори ж з проблемних питань відбулися лише 28 січня цього року на пункті-пропуску через державний кордон України «Доманово–Мокрини». Під час переговорів сторони, зокрема, домовилися про терміни опрацювання матеріалів ОВНС,

проведення громадських слухань на території України та проведення експертних консультацій.

Відповідно до досягнутих домовленостей 27 лютого 2010 року в Луцьку відбулися громадські слухання з питань ОВНС проекту. Зокрема, під час проведення громадських слухань представниками державних установ та громадськості неодноразово було запропоновано білоруській стороні як мінімум доопрацювати ОВНС спільно з українськими науковими інституціями, як максимум відмовитися від реалізації проекту, що передбачається нормами Конвенції. Причиною такої реакції українських

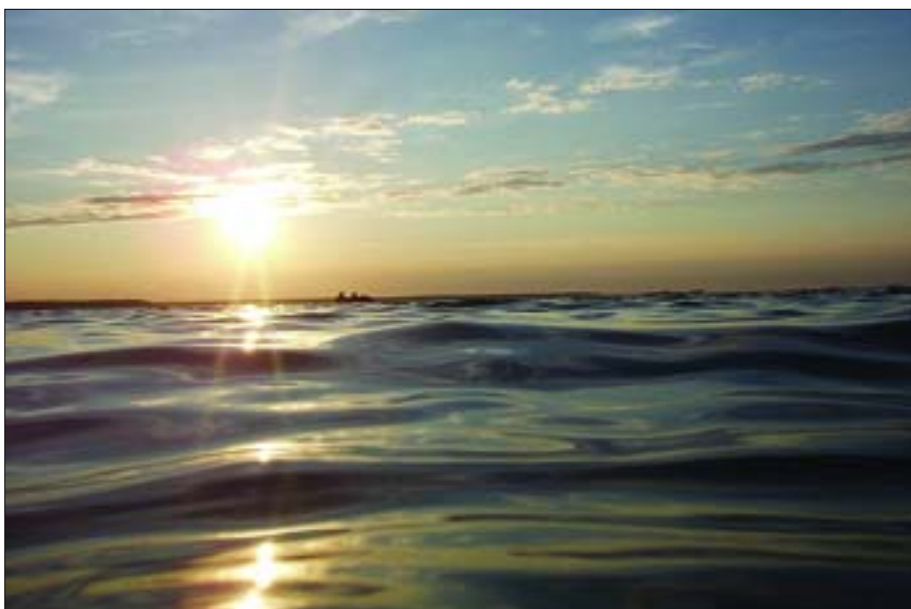
експертів та громадськості стали значні недоліки матеріалів ОВНС. Так, наприклад, експерти НАН України зазначають значні невідповідності між українськими та білоруськими прогнозними оцінками розмірів депресивної лійки, яка сформується в результаті інтенсивного водовідливу.

У контексті згаданого вище необхідно зазначити, що Шацькі озера захищаються не тільки Конвенцією Еспоо, а й Бонською, Бернською, Рамсарською конвенціями, Севільською стратегією щодо біосферних резерватів, міжурядовими угодами в сфері співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища

та іншими інструментами глобального, регіонального та національного управління системою охорони навколишнього середовища. Наприклад, Угода між Урядом

України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища передбачає механізм компенсації збитків, заподіяних трансграничними впливами.

Та все-таки, попри всі можливі юридичні та політичні засоби компенсацій, навряд чи втрату Шацьких озер можливо буде компенсувати. Саме тому нове керівництво Мінприроди на чолі з Міністром В.Бойком неодноразово наголошувало на необхідності запобігання зникненню Шацьких озер.

Новітні технології молодих вчених України продовжують пошук нобелівських лауреатів

Юрій КЛЕЙНЕР,
лауреат Державної премії
в галузі науки і техніки,
кандидат технічних наук

З кожним роком нові технологічні прориви всередині будь-якої країни стають предметом пильної уваги дипломатів. Адже, позитивно відображаючись на її міжнародних позиціях, такі дослідження створюють більш сприятливу атмосферу для вирішення державних завдань у сфері економіки та просуванні інтересів вітчизняного бізнесу за кордоном. Утім, шлях до визнання не завжди є миттєвим. У нашому випадку хотілося б згадати історію відкриття електропровідних полімерів. Це сталося 20 років тому. Але, як це часто трапляється, перспективи цього відкриття науковці світу оцінили не відразу. Відомим є той факт, що лише у 2000 році за внесок у вивчення і розвиток провідних полімерів американські дослідники Алан Хігер (Alan J. Heeger), Алан Мак-Діармід (Alan G. MacDiarmid) та

японський вчений Хідекі Сіракава (Hideki Shirakawa) отримали Нобелівську премію з хімії.

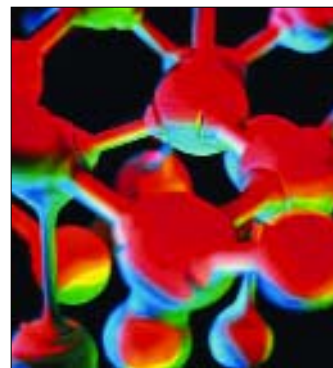
Із шкільної програми відомо, що полімери, на відміну від металів, не проводять електричний струм. Однак, А. Хігер, А. Мак-Діармід та Х. Сіракава довели протилежне, поєднавши в одному матеріалі несумісні властивості. Основна заслуга лауреатів полягала в тому, що вони «вгадали» структуру молекули органічного провідника. Така молекула має складатися з атомів вуглецю, з'єднаних по черзі одинарними та подвійними хімічними зв'язками. Крім того, в ній мають бути присутні так звані «потенційно заряджені групи». І якщо в таку молекулу впровадити функціональну групу, яка легко розстається зі своїми електронами, у полімері з'являється багато вільних носіїв електричного заряду. Тоді цей полімер проводитиме струм майже так само добре, як звичні алюміній чи мідь. З провідних полімерів сьогодні роблять антистатичну підкладку для фото-, відео- та іншої плівки, захисні екрани для моніторів, вікна, здатні фільтрувати сонячне випромінювання. Їх стали застосовувати у світлодіодах, сонячних батареях, екранах міні-телевізорів, мобільних телефонів. У перспективі на основі електропровідних полімерів вчені мають намір створити «молекулярні транзистори», які дозволять із часом «втиснути» величезні за габаритами суперкомп'ютери у

наручні годинники чи прикраси.

Важко сказати, що більше вражає – широта чи перспективність провідних полімерів. Історія науки, зокрема, факти вручення Нобелівської премії, показала, що найбільш значущі відкриття останні сто років здійснюються на зіткненні різних дисциплін.

У випадку, про який хотілося б розповісти докладніше – маємо перше у світі отримання молодими вченими України електропровідних текстильних матеріалів. Ця робота справді є подальшим розвитком наукових відкриттів, за які трьом згаданим вченим була присуджена Нобелівська премія. У новітніх наукових розробках задіяні хімічна технологія текстильних матеріалів, технологія текстильних матеріалів, органічна та фізична хімія.

Цікаво, що, починаючи з 2004 р., молоді вчені Київського національного університету технологій та дизайну (КНУТД), обидві – кандидати технічних наук, доценти Ольга Гараніна та Яна Редько змогли зробити великий крок вперед і реалізувати отримання елект-

ропровідних волокнистих матеріалів із застосуванням подібних провідних полімерів, а саме поліаніліну, шляхом поверхневого фарбування. Тому немає ніяких сумнівів у тому, що молоді вчені фактично здійснили прорив, завдяки якому нові текстильні матеріали стрімко розширюватимуть горизонти можливостей у сфері технократичної діяльності людини.

Нобелівські лауреати А. Хігер, А. Мак-Діармід, Х. Сіракава

Для отримання, наприклад, поліаніліну, використовуються анілін, який належить до класу окислювальних барвників, що синтезуються на текстильних матеріалах. Це дозволяє використовувати анілін та парафенілендіамін (ПФДА), вартість яких значно менша за вартість звичайних барвників, для отримання забарвлених текстильних матеріалів із спеціальними властивостями та різними кольоровими характеристиками.

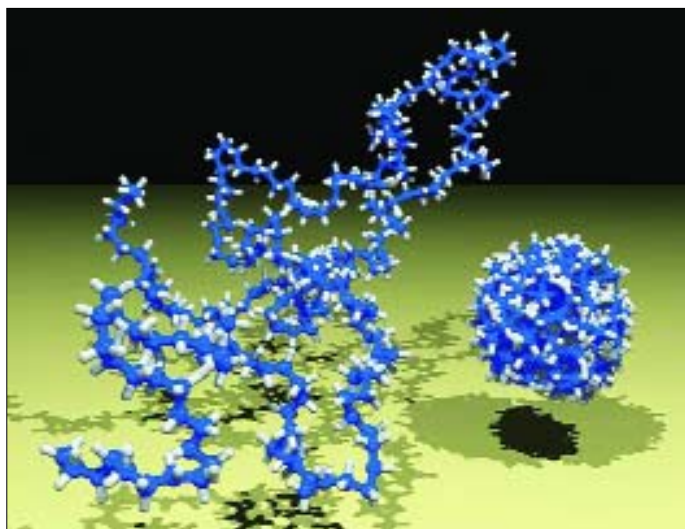
Аналіз сучасних технологій текстильних матеріалів підготував О. Гараніну та Я. Редько на розробку технологій, завдяки яким можливе створення принципово нової сировини для текстильних матеріалів технічного та побутового призначення. Крім того, здатних знизити вартість фарбування і одночасно покращити якість продукції, що випускається. Цей факт зумовив необхідність розробки технології фарбування окислювальними барвниками для отримання забарвлень, стійких до фізико-хімічних і механічних чинників та отримання текстильних матеріалів з новими якісними властивостями – електропровідні текстильні матеріали.

Теорія хімічної технології текстильних матеріалів зараз знаходиться на етапі накопичення: збираються дані про електропровідні матеріали, їхні властивості, досліджуються сфери можливого застосування. Молоді вчені змогли теоретично обґрунтувати і встановити загальний підхід для підвищення спорідненості ПФДА та аніліну до бавовняних, поліефірних та поліакрилонітрильних волокон при фарбуванні, що використовуються ними в реалізації розроблених технологій колоруювання.

Досить важливим аспектом представлених наукових результатів в області технології текстильних матеріалів було, на мій погляд,

застосування молодими вченими нетрадиційного прийому для процесів фарбування – використання гетерокоагуляції часточок барвника як механізму фарбування, який раніше не використовували для описання взаємодії барвника з волокнистим матеріалом. Це виявилось досить ефективним заходом для отримання рівномірного забарвлення з високими показниками стійкості.

Наукові здобутки молодих вчених представлені в науковій роботі «Синтез окислювальних барвників на текстильних матеріалах». У ній вирішуються питання одержання забарвлених текстильних матеріалів із використанням більш економічних напівпродуктів для синтезу окислювальних барвників на текстильному матеріалі. Це підтверджується довідками про економічний ефект від апробацій у ви-

робничих умовах на провідних промислових підприємствах України. При цьому досягнення економічного ефекту становить близько 600 гривень у розрахунку на 1 кг отриманого електропровідного текстильного матеріалу, який містить поліанілін. Отримання економічного ефекту на 1 кг текстильного матеріалу становить: 3,14 грн. порівняно з дисперсними, 5,35 грн. – з

Яна Редько та Ольга Гараніна

кислотними, 2,30 грн. – з прямими барвниками.

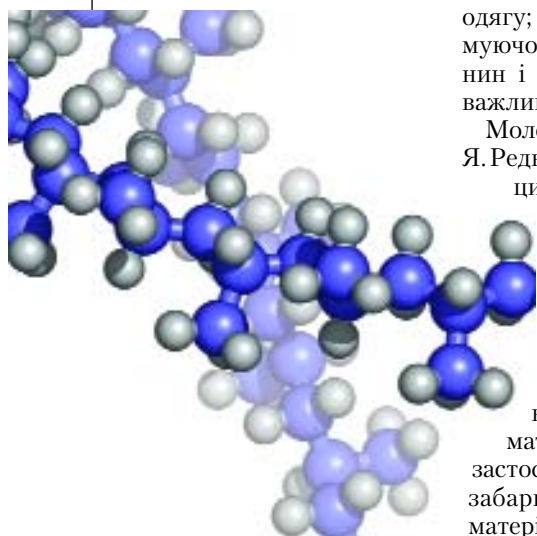
Зазначене вище доводить досягнення зниження собівартості готової продукції, покращення техніко-економічних показників, якісну зміну продукції (створення електропровідних текстильних матеріалів) за рахунок використання наукомістких технологій.

Доцільно підкреслити, що в даному випадку практичну цінність роботи зумовлює виробництво забарвлених текстильних матеріалів із використанням існуючих в Україні сировини, класичних технологій та обладнання опоряджувального виробництва. Вона сприяє впровадженню цієї конкурентоспроможної технології світового рівня у життя. Цей факт відразу знімає

низку питань, болючих для вітчизняної економіки. Тому достатньо сміливо представлені новітні технологічні розробки, захищені патентами України, необхідно реалізовувати – забезпечувати їх виробництво і задовольняти потреби споживача у технічному текстилі та текстильних матеріалах із стійким забарвленням. Зокрема, на міжнародному рівні. Вони розширили асортимент електропровідних текстильних матеріалів шляхом синтезу електропровідного барвника у волокнистому матеріалі, створили електропровідний технічний текстиль на основі природних і хімічних волокон та їхніх сумішей, розширили коло застосування електропровідного текстилю порівняно з, наприклад, вуглецевими волокнами.

Отже, вперше розроблена та науково-обґрунтована нова технологія фарбування синтетичних волокнистих матеріалів парафенілендіаміном та отримання електропровідних текстильних матеріалів, яка значно розширює сировинну базу легкої промисловості та економічно є більш ефективною порівняно із загальноприйнятими методами фарбування.

На основі виконаних фундаментальних досліджень отримано електропровідний волокнистий матеріал, який може застосовуватися для

виготовлення: одягу спеціального призначення для захисту від впливу потужних електромагнітних полів; одягу, що має антистатичні властивості; обігрівачого

одягу; антистатичного та армуючого додавання до тканин і полімерів, що є надважливим для людства.

Молоді вчені О.Гараніна та Я.Редько розробили принципово нові технології синтезу окислювальних барвників на текстильних матеріалах. Унаслідок плідних фундаментальних досліджень в галузі хімічної технології текстильних матеріалів вони вперше застосували для отримання забарвлених волокнистих матеріалів із спеціальними властивостями (електропровідними) та різними кольоровими характеристиками напівпродукти для синтезу окислювальних барвників на текстильних матеріалах.

Важливо підкреслити, що наведені результати наукових досліджень висвітлені у більш як 60 наукових публікаціях, послужили матеріалом для написання двох кандидатських дисертацій і своїм розробникам принесли 7 патентів України. Ця фундаментальна робота характеризується високим потенціалом економічної ефективності.

Виконання наукових досліджень молодими вченими у КНУТД свідчать про інтенсивність і високий рівень розвитку науки в Україні та втілення цих результатів у виробничу практику. Такі досягнення молодих вчених виходять за національні рамки і можуть бути представлені на світовому ринку як конкурентоспроможна продукція українського ви-

робництва. Матимемо надію на продовження даного напрямку науки і техніки. Відрадно, що цим займаються саме молоді вчені – майбутні нації. Слід насамкінець відзначити, що даною роботою вже зацікавилися фахівці за кордоном. Зокрема, КНУТД склав договір про співробітництво з Університетом м. Янк-Су провінції Шанхай "Наука і технологія" Китайської Народної Республіки. За відповідного розвитку результатів вказаної наукової роботи в умовах Китаю, вона може набути нового якісного рівня. Залишається побажати нашим фахівцям натхнення для подальших наукових здобутків, високих злетів та звершень.

Завершено конкурс проектів компонента «Партнерство» Програми Еразмус Мундус

Європейська комісія прийняла рішення стосовно фінансування переможців конкурсу в рамках другого компонента Програми Еразмус Мундус «Партнерство». Згідно з умовами цієї програми Україна бере участь у лоті (об'єднанні) семи разом із двома іншими країнами Східного партнерства – Білоруссю та Молдовою.

Переможцем визнано проект, поданий консорціумом під керівництвом Університету Деюсто, м. Більбао, Іспанія.

Учасниками консорціуму є два університети з Білорусі, два з Молдови та шість українських університетів: Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара, Національний університет ім. Івана Франка, м. Львів, Одеський національний університет ім. Івана Мечнікова, Національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Таврійський національний університет ім. Володимира Вернадського, м. Сімферополь, Харківський національний університет ім. Василя Каразіна, а також вісім вищих навчальних закладів із Греції, Італії, Литви, Німеччини, Польщі, Португалії, Фінляндії, Франції.

Упродовж чотирьох років зазначені університети пропонуватимуть прог-

рами академічної мобільності студентам – бакалаврам і магістрам, аспірантам, докторантам, викладачам із України, Білорусі та Молдови. Проектом передбачено двосторонній обмін – 232 потенційних учасники програм академічної мобільності з трьох країн Східного партнерства, включаючи 100 із України, доповнюватимуться 51 учасником, які представлятимуть престижні європейські університети для навчання в українських вищих навчальних закладах.

Уже вчетверте українські університети беруть участь у даному компоненті програми під керівництвом Університету Деюсто. Трирічні проекти сприяння зовнішньому співробітництву та стимулювання академічної мобільності перемогли у конкурсах «Еразмус Мундус: Вікно зовнішньої співпраці» у 2007, 2008 та 2009 роках.

Додаткова інформація:

Еразмус Мундус – освітня програма ЄС, націлена на активізацію міжнародного співробітництва та підви-

щення мобільності серед студентів, викладачів, науковців європейських університетів та вищих навчальних закладів третіх країнах.

Програма має 3 компонента (напрямами): 1). Спільні курси та програми Еразмус Мундус; 2). Партнерство Еразмус Мундус (колишня назва «Еразмус Мундус: Вікно зовнішньої співпраці»); 3). Пропагування європейської освіти та міжнародного співробітництва в освіті.

Другий компонент – «Партнерство Еразмус Мундус» – передбачає утворення партнерств між європейськими університетами та вищими навчальними закладами третіх країн (включно із країнами-сусідами) та надання стипендій студентам, аспірантам і викладачам на оплату подорожей, навчання, проведення досліджень тощо. Треті країни беруть участь у цьому компоненті програми Еразмус Мундус у складі географічних об'єднань-лотів.

Об'єднана Європа: від мрії до реальності

Дедалі голосніше, впевненіше і вагомніше звучить сьогодні на всіх рівнях фраза «Об'єднана Європа», що є в свою чергу союзом країн-націй, а країна-нація існує там, де є народна довіра і демократична законність. Хтось із нас відчуває себе європейцем більшою мірою, хтось – меншою, але всі згодні з тим, що ми не в змозі створити європейське майбутнє, не розуміючи минулого Європи, її історію. Нація без історії – наче людина без пам'яті, і як слушно зауважив датський філософ К'єркегор: «Життя можна зрозуміти, лише повертаючись до минулого, але жити треба майбутнім»¹. Дослідження феномену «Об'єднаної Європи» посідають особливе місце в наукових працях вітчизняних дослідників. Вагомою науковою працею, саме з точки зору історичного дослідження об'єднаної Європи, є робота відомих українських вчених – доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Інституту історії України НАН України Від-

нянського С.В. і доктора історичних наук, провідного наукового співробітника цього самого інституту Мартинова А.Ю., яка вийшла друком минулого року – «Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу» (К., 2009. – 376 с.). Автори зазначеного наукового дослідження у хронологічному порядку простежують новітню історію Європи, і за допомогою порівняльного та ретроспективного аналізу роблять спробу ґрунтовно, крізь призму власного життєвого досвіду кожного згаданого в монографії політичного діяча викласти їхні біографії у сплетінні з історією. Метою даного видання є не лише розкрити постаті відомих нам особистостей, а й продемонструвати уроки альтернативи для України на прикладі Німеччини, Чехії, Великої Британії, Франції, Росії, Італії, Австрії, Польщі. Наскільки історія європейського співтовариства є досить вивченою, настільки вона залишається складною та багатогранною, а її дослідження потребує подальшої розробки. Особливо це завдання є актуальним для української науки, зважаючи на проголошений Україною курс на вступ до цієї організації.

Безсумнівно, можемо констатувати, що об'єктом свого дослідження автори вибрали найвидатніших діячів європейського політикуму, які в силу тих чи інших перманентних міжнародних змін, «не зважаючи на всі розбіжності національних характерів», праг-

нули толерантно служити справі спільного європейського дому.

Якоюсь мірою монографія «Об'єднана Європа...» нагадала нам серію книжок: «Жизнь замечательных людей», адже великі справи роблять великі люди. На сьогодні ми маємо можливість гідно оцінити заслугу того чи іншого політичного діяча, його бажання перекопати в можливості європейської єдності для забезпечення гарантій демократичного розвитку кожної країни, що посилять її міжнародні позиції, стимулюватиме її економічне, політичне та соціальне зростання.

Франція та Німеччина на сьогоднішній день вважаються «локомотивом» об'єднаної Європи, державами, які значною мірою впливають на її політику, визначають її майбутнє. Відносини між цими країнами на початковому етапі будівництва європейської спільноти не тільки довели неможливість серйозних інтеграційних зрушень без порозуміння цих великих європейських гравців, а й визначили шляхи та форми об'єднавчого процесу на багато років вперед. На взаємини між цими державами впливали як історичні стереотипи і зовнішні фактори, спричинені тиском наддержав, що намагалися використати розбіжності між країнами в своїх інтересах², так і політична еліта цих країн, яка намагалася своїми зовнішньополітичними невдачами та успіхами «визначити історію європейської інтеграції впродовж XX та на початку XXI століть. Тому не випадковим є те, що автори зазначеної монографії пріоритет віддали німецьким по-

літичним діячам, таким як – Конрад Аденауер, Віллі Брандт, Гельмут Шмідт, Гельмут Коль, Ганс-Дітріх Геншер, та французьким – Жан Монне, Шарль де Голль та Жак Делор, ніскільки не зменшуючи повагу та значимість інших політичних постатей, висвітлених у монографії – Ріхард Куденхов-Калергі, Томаш Гарріг Масарик, Уїнстон Черчилль, Михайло Горбачов, Вацлав Гавел, Іоанн Павло II Кароль Войтила та Романо Проді.

Гортаючи сторінки, ми переносимося у час, коли жив та творив той чи інший політичний діяч, і немає жодного сумніву, що всі вони були істинно видатними вченими, політологами, філософами, кожен зі своєю долею, своїм життям, проте всіх їх об'єднували спільні цінності та соціальні норми, які визначали зміст історії європейської цивілізації.

Правління **Конрада Аденауера** становило цілу епоху повоєнного відновлення Західної Німеччини, створення Федеративної Республіки Німеччина, її вступу в Західноєвропейський союз і НАТО, а вміле використання складної зовнішньополітичної кон'юнктури висунуло Аденауера в число видатних діячів сучасності. Він був єдиним німецьким канцлером, який перед усе ставив єдність Європи (аби в майбутньому вона стала єдиним домом для усіх європейців), а вже потім єдність своєї власної держави.

Віллі Брандт – його по праву можна вважати одним із найвидатніших німецьких політиків минулого століття, адже він сам був учасником і творцем тих важливих подій та процесів, які в підсумку покращили політич-

ну ситуацію у світі в роки холодної війни.

Гельмут Шмідт – відома політична фігура, його називали «майстром правильних рішень», був прихильником покращення німецько-французького співробітництва, інтенсифікації відносин із соціалістичними країнами Східної Європи, а своєю публіцистичною діяльністю сприяв просуванню європейської інтеграційної ідеї.

Гельмут Коль – прибічник політики європейської інтеграції і укріплення НАТО, водночас він прагнув до об'єднання Східної і Західної Німеччини, а коли у 1988 році рухнув комуністичний режим НДР, доклав усіх зусиль для якнайшвидшого об'єднання Німеччини. За його активної участі у лютому 1993 року був підписаний Маастрихтський договір про створення Європейського Союзу.

Ганс-Дітріх Геншер – один із найпопулярніших політиків у Німеччині, його зовнішня політика була спрямована на мирне завершення холодної війни. Він дотримувався позиції, що у Європи одна місія – переконати світ у тому, що з історії потрібно виносити уроки, а спільними зусиллями можна багато чого досягти та здолати те, що розділяє сторони. «Імператор Європи»

або «її перший громадянин» – так називають видатного діяча, дипломата **Жана Монне**. Вирішення усіх проблем він вбачав тільки в об'єднанні: «Країни Європи недостатньо потужні кожна окремо, аби мати здатність гарантувати процвітання і соціальний розвиток своїм народам. Держави Європи мають сформувати федерацію, яка б об'єднала їх в єдину економічну силу». До останніх днів свого життя Монне був впевнений, що європейські нації повинні об'єднатися і майбутнє народів Європи – у союзі.

Великий французький політик **Шарль де Голль**, який мав дуже сильні національні почуття, особливо в галузі зовнішньої політики, наполягав на утворенні «Європи батьківщини», але відбуватися це мало б систематичним зближенням між народами і Франція мала стати безумовним лідером континентальної Європи. У питанні майбутньої європейської інтеграції Шарль де Голль був переконаний, що «держави можуть укладати між собою угоди щодо співробітництва, але при цьому не повинно бути навіть пропозицій розраховувати на обмеження національного суверенітету, ...об'єднана Європа може бути лише об'єднанням держав, ...якщо заторкають

ся національні інтереси ніхто і ніщо не повинно нав'язувати державі свою волю»³.

Ім'я **Жака Делора** – державного і суспільного діяча, одного з «батьків європейської інтеграції», французького економіста та політика, який стояв біля витоків створення спільного європейського ринку та єдиної європейської валюти, широко відомо в усьому світі. Вагомою політичною заслугою Ж.Делора є активізація процесу європейської інтеграції, за його сприяння було досягнуто політичної згоди щодо прийняття Єдиного європейського акта, закріплено положення про Європейську раду, що було суттєвим кроком до проведення погодженої економічної, валютно-фінансової, гуманітарної політики, спільної зовнішньої та оборонної політики.

Австрієць **Ріхард Куденхов-Калергі** був ініціатором створення пан'європейського союзу ще у 1926 році, а його книжка «Пан Європа (Pan-Europa)» стала маніфестом об'єднання Європи.

«Батько новітньої чеської державності», «великий чех», «геній слов'янства», перший президент Чехословацької республіки, або просто «Татінко» – **Томаш Гарріг Масарик**. Ще сто років тому, на десятиріччя ви-

діячами української революції М.Грушевським, В.Винниченком, С.Петлюрою, О.Шульгіним. Саме у Києві Т.Г.Масарик утверджується як визнаний лідер чехословацького національно-визвольного руху. Протягом усього свого життя він боровся за права слов'янських та інших малих народів, визнавав право кожної нації на самовизначення, створення власної держави. «Метою кожного з нас є незалежність, але в єдності...» – ці слова Масарика стали для європейських країн гаслом до об'єднання.

Вацлав Гавел – письменник, драматург, дисидент, правозахисник, державний діяч, останній президент Чехословаччини (1989–1992 рр.) і перший президент Чехії (1993–2003 рр.) – взірець не лише для власної країни, а також для західного світу. Для багатьох він є символом змін у Східній Європі. Під час «оксамитової революції» він брав активну участь у створенні політичного угруповання «Громадянський форум» та був одним із найпопулярніших та харизматичніших лідерів революції. Гавел був демократом, в самому ідеальному, можна сказати, літературному розумінні цього слова. Він використовував у політиці поняття «совість» частіше, ніж

«доцільність», він був не стільки вождем і правителем, скільки орієнтиром і обличчям нації, для якого доля своєї країни була неподільно пов'язана з долею та майбутнім Європи.

Кардинал **Кароль Войтила** – **Іоанн Павло II** – перший з 1523 року Понтифік не італійського походження, більше того – перший Папа-слов'янин, який зарекомендував себе як Глава церкви, повний свіжих ідей і нових задумів. У ньому поєднувалися традиційний релігійний консерватизм із безпрецедентними рішеннями та вчинками. Він став першим

Папою Римським, який відвідав синагогу й виступив у протестантській церкві, ввійшов до мечеті і зробив офіційний візит у православну країну. Іоанн Павло II звертав увагу на потребу готовності до взаємопрощення, подолання перешкод та недовіри, щоб разом будувати добрі відносини на основі минулого досвіду, сягаючи спільних джерел християнської віри: «Без християнської віри Європа не матиме душі, тому християнство має сприяти духу, який об'єднає і окреслить Європу у майбутньому»⁴. Він був символом єдності європейської католицької церкви та налагодження мирного міжцивілізаційного діалогу, а його візит свого часу до України став стимулом для демократичних процесів в українському суспільстві.

Представником Італії автори монографії обрали **Романо Проді** – голову Європейської Комісії, в період головування якого відбулося історичне розширення ЄС – до Євросоюзу приєдналося десять нових країн; було введено нову європейську валюту; розпочалася робота над проектом європейської конституції; затверджено кодекс поведінки європейських комісарів щодо їх дієвості та відповідальності; вперше в історії європейської інтеграції Європейська Комісія посилила взаємодію з Європейським парламентом, що мало сприяти подоланню «дефіциту демократії». За ініціативи Проді розглядалися питання розробки стратегії розвитку ЄС у XXI столітті, а політичний курс мав проля-

гати через регуляцію до гармонізації спільних політик ЄС.

Вінстон Черчілль – англійський державний діяч, оратор і письменник, прем'єр-міністр Великобританії у 1940–1945 і 1951–1955 рр., один із учасників «Великої трійки», завдячуючи якому багато в чому сучасний світ є таким, яким він є. Черчілль вважав себе справжнім європейцем, і вважав за велику честь докласти зусиль до відродження справжньої величі Європи.

Говоримо «перебудова», «гласність», «нове політичне мислення», а маємо на увазі **Михайла Горбачова** – останнього Генерального секретаря ЦК КПРС, першого і останнього президента СРСР, з його ім'ям пов'язано виведення радянських військ з Афганістану, розбудова «спільного євро-

пейського дому», підписання Договору про ліквідацію ракет малої та середньої дальності в Європі, революційні події у Центрально-Східній Європі, завершення «холодної війни», та найголовніше, напевне, припинення існування і розпад СРСР. Це був прорив до свободи та спроба поєднати соціалістичні цінності з демократією, де головний акцент було зроблено на пріоритеті загальнолюдських інтересів над класовими.

На сьогоднішній день, питання орієнтирів європейських інтеграційних процесів та ідеї об'єднаної Європи для нашої країни є дуже вагомими і актуальними, і важливим є те, що Україна і Європейський Союз починають виходити на конкретні кроки і терміни на шляху європейської інтеграції нашої держави. Так, історія час від часу щедро відкриває «вікна можливостей», але так само рішуче може їх і закрити, тому вміння скористатися своїм шансом інколи визначає долю окремої країни на багато років уперед.

Запропонований відомими українськими фахівцями науковий доробок є ґрун-

товним і вагомим дослідженням, головна теза якого – «кожна постать, яку представлено в даній монографії, є унікальною з огляду на те, що вона відіграла неабияку роль у зародженні та розвитку ідеї Об'єднаної Європи, пріоритетом яких було розширення інтеграційних процесів, створення та становлення Європейського Союзу – як організації об'єднаних країн Європи». Безумовно, ця монографія буде гідно оцінена як професіоналами історичної науки, так і всіма тими, хто вважає за потрібне мати глибокі професійні знання, високий рівень ерудиції та культури, цікавиться та вивчає історію європейської інтеграції. Ми отримали можливість долучитися до історії сусідніх країн і мимоволі згадали свою – власну. А отже отримали новий імпульс і нові позитивні приклади, які допоможуть подолати негаразди і зробити щось особливе для своєї держави.

Лариса ЯРЧУК,
здобувач відділу
всесвітньої історії та
міжнародних відносин
Інституту історії
України

¹ С.О.Кьеркегор. *Стадії на життєвому шляху* (Stadier paa Livets Vej), 1845.

² Омельченко А.В. *Франко-німецькі відносини у контексті євроінтеграційних процесів (друга половина 40-х – друга половина 60-х років ХХ ст.): Автореф. дис... канд. істор. наук.* – Донецьк, 2007.

³ Шарль де Голль. *Мемуари надій* (1958-1962) /Пер. с фр. – М. – 2000.

⁴ Джордж Вейгел. *Іоанн Павел II. Свідетель надії. Книга 2.* – М. – 2001.

Історія одного посольства

29 липня цього року Посол Сполучених Штатів Америки в Україні Джон Ф. Теффт головував на церемонії з нагоди завершення зведення бетонної конструкції для нової будівлі Посольства США в Україні. На даху будівлі посол Теффт зустрівся з будівельниками, які працювали над проектом з травня 2009 року. Від дня закладання першого каменя і до нинішньої стадії минуло лише 14 місяців. Посол подякував працівників за відмінну роботу впродовж суворой зими та спекотного літа. Заступник Міністра закордонних справ України Павло Клімнік також звернувся до будівельників і працівників посольства, зазначаючи, що зведення нового приміщення посольства є символічним у побудові міцного стратегічного партнерства між США та Україною. Після коротких виступів до посла Теффта та заступника Міністра Клімніка приєдналися заступник голови Місії США в Україні Ерік Шульц і генеральний директор ГДІП Павло Кривonos. Вони разом залили бетоном останню панель для даху будівлі. Нова будівля Посольства США має відкритися наприкінці 2011 року.

– Сьогодні Посольство Сполучених Штатів Америки в Україні орендує кілька будинків у різних районах Києва, зокрема, резиденцію на вулиці Покровській і будинок на вулиці Коцюбинського, – розповідає генеральний директор ГДІП Павло Кривonos. – До нас постійно звертаються мешканці Києва з наріканнями на те, що вулицю Коцюбинського перекрито. Ми вивчили це питання і переконалися, що аналогічна ситуація з посольствами США існує прак-

Прийм на даху новобудови посольства США

тично в усіх країнах світу. Враховуючи постійні звернення киян, а також те, що приміщення колишнього райкому партії, де нині знаходиться посольство, стало замалим для його сьогодишніх потреб, розпочалися пошуки нової земельної ділянки. Розглядалися різні варіанти, різні пропозиції, численні адреси. Проблема полягала в тому, що необхідно було вписатися у чітко задані параметри – земельна ділянка повинна мати площу не менш ніж 4 га. Як ви розумієте, знайти таку ділянку в центрі Києва просто неможливо. І після тривалих пошуків тодішній Посол США в Україні Джон Гербст у 2005 році дав згоду придбати земельну ділянку по вулиці Сікорського (колишня Танкова), 4. Він офіційно звернувся до міського голови з листом, де містилося прохання продати їм цю землю. І пунктом 2 в цьому листі було записано, що (цитую) «уряд Сполучених Штатів Америки

На будівельному майданчику посольства США в Україні навесні 2009 року

Урочисте закладання першої цеглини нової будівлі посольства США в Україні 21 травня 2009 року

Заступник Міністра закордонних справ України Павло Клімкін обговорює нову будівлю посольства США з головою дипломатичної місії Джоном Ф.Тейфтом

працюватиме виключно з ГДПом як організацією, яка офіційно представляє місто Київ та уряд України. ГДП нести повну відповідальність за розв'язання будь-якого та всіх спільних питань стосовно об'єкта нерухомого майна, включаючи, проте не обмежуючись питаннями, пов'язаними з радгоспом «Троянда», який до цього часу знаходився на цій території, несплаченими податками, заборгованості по заробітній платі та платі за комунальні послуги тощо».

Відтоді, – каже Павло Олександрович, – ми стали офіційним представником Сполучених Штатів Америки. Крім того, посол Джон Гербст звернувся до виконуючого обов'язки Прем'єр-міністра України Юрія Єханурова з аналогічним проханням – про надання можливості придбати цю землю. Це було 21 вересня 2005 року.

23 жовтня 2006 року, – згадує Генеральний директор ГДП Павло Кривонос, – ми вже з новим Послом США Вільямом Тейлором уклали договір про надання послуг. Посольство нам доручило купити для них земельну ділянку за адресою Сікорського, 4, виконати на ній низку підготовчих робіт і передати їм цю землю під забудову. Ми зі своїм завданням вчасно впоралися, і 21 травня 2009 року разом із послом Вільямом Тейлором і представником управління будівництва державного департаменту США урочисто заклали першу цеглину у фундамент нового приміщення по-

Українська та американська сторони за підготовкою бетону

Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні Джон Ф.Тейфт і Генеральний директор ГДП Павло Кривонос під час святкування

сольства. Ця церемонія стала останнім публічним заходом за участю Вільяма Тейлора перед його від'їздом до Вашингтона у зв'язку із завершенням трирічної каденції в Києві. І от всього через 14 місяців уже з новим послом Джоном Тейфтом ми відсвяткували 50% готовність нової будівлі Посольства Сполучених Штатів Америки. Величезна презентація об'єкта пройшла своєрідно – всі її учасники зібралися на даху нової будівлі.

В основному це були будівельники, – розповідає Павло Кривонос. Будівництво здійснює американська компанія «ОВО ВЛНІ», яка залучила практично 95% українських спеціалістів, у тому числі, спираючись на поради та інформацію, отриману від Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв. В одну зміну тут працює близько 400 осіб. Їхня працелюбність і кваліфікація здобули найвищу оцінку з боку посольства США. Я теж долучився до будівництва. Під час урочистої церемонії ми з послом Джоном Тейфтом і заступником Міністра закордонних справ України Павлом Клімкіним приготували розчин бетону й власноруч залили останню панель для даху будівлі, на якій залишили свої відбитки. Так ми зацементували розвиток стратегічного партнерства між Сполученими Штатами Америки і Україною, – наголосив Генеральний директор ГДП Павло Кривонос.

Підготувала Ольга ТАУКАЧ

Американська фірма-забудовник

Чорне море в Баварії

Театрові по силі все. Відкривати Всесвіти, долати час, демонструвати безсмертя... І все це лише тому, що Його Величність, опікуючись сьогоденням, говорить про вічність. Вдаючи гостру актуальність діалогу із глядачем, насправді ділиться передчуттями майбутнього. І взагалі, щоб не про рокували вічно живому, сам він, акцентуючи сучасне відчуття планети Земля, як єдиного дому людства, давно проголосив – весь світ – театр.

Тому не треба дивуватися такій дрібничці, як вдосконалення географічної карти пропискою у Німеччині фестивалю країн Чорного моря, завданням якого є демонстрація споконвічних театральних традицій і сучасних сценічних пошуків на всю повноту шкали хвилювань – від хвиль, що заколискують дитячистю, до аномальних штормів духовного життя. Певен, що глядачі, організатори та учасники цієї мистецької акції зробили ще один крок до розуміння сокровенної таємниці кожної національної культури й водночас підтвердили пружність театральної ходи в гуманістичному русі Європи.

У невеличкому містечку Дідорф (зовсім поруч зі старовинним Ауфбургом) виявилося сучасне театральне приміщення та дві спортивні зали, які мають цілком пристойне світлозвукове обладнання, сценічні конструкції та можливість трансформувати простір за потребами театрів – учасників фестивалю. Якщо до цього додати, що на денних дитячих і вечірніх, інколи виключно для дорослих, виставах було повно глядачів, то й годі шукати інших доказів того, що в культурі немає провинції.

Та розпочалося все навіть не з репетицій та прилаштування вистав до нової сцени. Люб'язний господар – директор і фундатор фестивалю Штепан Екль розсадив по широченному колу (я сказав би – козацькому) у великій залі всіх гостей і після коротких репрезентацій делегацій запропонував усім позбутися взуття і зайвого на власний розсуд одягу. Ми почали ходити за лою, зустрічатися очима, тримати погляд, посміхатися один одному, торкатися долонями і врешті створили чи то живий ланцюг, чи то новий контур Чорного моря. Подальші етюди, сценки, усмішки стали матеріалом для церемонії відкриття фестивалю.

Президент Швабії, поважні особи з уряду Баварії, які взяли на себе левову частку фінансування цього заходу, гості з фінансово

небайдужого Гетте Інституту, Міжнародного інституту театру та журналісти, театрознавці, глядачі радо сприйняли наївну акцію зв'язування моря зі шматків тканини, які принесли у центр зібрання, співаючи національні пісні, болгари, грузини, росіяни, румуни, турки та українці. Наша підсумкова пісня «Гей, наливайте повнії чарі!» була зрозуміла без перекладу і, власне, її бадьорий настрій не згасав упродовж усіх подальших днів роботи фестивалю.

Цього самого вечора відкрив програму виставою «У його Черевиках» «Ведогон театр» – єдиний професійний драматичний театр Зеленограда, одного з адміністративних округів Москви (режисер заслужений артист РФ Павло Курочкин). Спектакль для дітей, яскраво оформлений, талановито зіграний зі святковим настроєм і філософською мудрістю був сприйнятий схвально і без поправок на його адресність усім почесним зібранням. Уявіть собі турецькі черевички із закругленими носами розміром у ліж. Або капелюх із макетом центральної площі старовинного міста, де будиночки різного розміру туляться один до одного. Коли у фіналі вистави все це приміряти запропонували дітям і дорослим, то ще невідомо, хто більше зрадів такій нагоді погратися в артиста.

Лялькова вистава «Півень, курка та торбинка з двома монетами» румунського Театру Люцефару «з міста Яси» – про пригоди курочки Ряби та її хазяїв старої та старого теж виявилася зрозумілою без перекладу.

Веселим хоромом дітей, батьків, дідусів і бабусь – усіх глядачів – завершилася лялькова вистава «Кишенькова катастрофа зі сливами» болгарського мистецького центру «Про Родопі».

Апофеозом дитячої програми став спектакль театру «Темпо» «Карагез – відьми» зі столиці Туреччини. Якби колеги не знали, що всього з трьох осіб складається колектив цього театру, то ніколи б не здогадалися, що всю галерею образів у великій кількості маленьких і повчальних історій віртуозно виконує людина-театр Халук Юсе. Та й сама природа турецького тіньового театру, лише деякі прийоми якого використовуються у практиці драматичних театрів, століттями залишається захоплюючою. Ніби все зрозуміло – контури персонажів, вирізані зі шкіри, рухаються завдяки паличкам, перекриваючи джерело світла, а на екрані оживає тіньове зображення. Але як воно стає кольоровим!?

